

10 lat Marszu Pamięci

w rocznicę wymordowania Żydów z Olkusza

10 years of Memorial March
in anniversary of Holocaust of Jewish Community
in Olkusz

Opracował
Ireneusz Cieślik

Olkusz 2016

© Ireneusz Cieřlik & Authors

Wydanie I

ISBN - 978-83-64017-19-3

Druk: Centrum Poligraficzno-Reklamowe OMEGA ART
32-300 Olkusz, Bogucin Mały 78

Od autora opracowania

Dziesięć lat temu, kiedy pierwszy raz w rocznicę deportacji olkuskich Żydów do komór gazowych Birkenau samotnie ruszyłem trasą ostatniej ich drogi po rodzinnym mieście, nie przypuszczałem, że stanie się to odtąd coroczną moją praktyką. I, jak się później okazało, nie tylko moją. Ponieważ jestem jednak jedynym uczestnikiem wszystkich dotychczasowych edycji Marszu Pamięci, dziś z okazji jubileuszu poczuwam się do obowiązku prezentacji Jubilata. Stąd ta książeczka. Chcę w niej zarówno przedstawić pokrótce historię Marszu, jak i jego trasę, ilustrując ją archiwalnymi zdjęciami oraz współczesnymi fotografiami miejsc, w których zostały wykonane obrazy dokumentujące tragiczne wydarzenia z czerwca 1942 roku. Dzięki uprzejmości Krzysztofa Kocjana zamieszczam tu także zestawioną przez niego listę zawierającą personalia tych żydowskich ofiar niemieckiej okupacji Olkusza, które dotąd udało się ustalić. Jest to z niewielkimi poprawkami ta sama lista, którą – wydrukowaną na serii plakatów – rozwieszaliśmy w kilku poprzednich latach w trakcie Marszu Pamięci na tablicach i słupach ogłoszeniowych wzdłuż jego trasy.

Do powstania tej książki przyczyniło się wiele osób, którym chciałbym w tym miejscu podziękować.

Szczególne wyrazy mojej wdzięczności należą się Ruth Melcer, olkuszance po ojcu, która kiedy tylko dowiedziała się, że pracuję nad taką publikacją, zaproponowała sfinansowanie jej druku oraz wspierała mnie duchowo przy realizacji tego przedsięwzięcia. Bez jej hojności, książka ta byłaby zapewne znacznie skromniejsza (o ile w ogóle by się ukazała).

Krzysztofowi Kocjanowi dziękuję nie tylko za udostępnienie do publikacji sporządzonej przez niego listy olkuskich ofiar Zagłady, ale też za liczne godziny merytorycznych konsultacji oraz wielką pomoc przy redakcji i tłumaczeniach.

Bardzo dziękuję uczestnikom Marszu Pamięci w poprzednich latach, którzy życzliwie odpowiedzieli na moją prośbę o napisanie do tej książki krótkich, osobistych refleksji związanych z Marszem.

Ewie Karabin i Jarosławowi Nowosadowi dziękuję za łaskawą zgodę na przedruk tutaj ich artykułów.

Serdeczne podziękowania zechce przyjąć Janusz Mucha, który specjalnie do niniejszej publikacji wykonał wszystkie współczesne fotografie miejsc udokumentowanych na archiwalnych zdjęciach.

Wszystkie zamieszczone w książce fotografie z ubiegłych edycji Marszu Pamięci pochodzą z mojego archiwum, do którego zdjęcia przekazywali mi w poprzednich latach Dorota Cieślik, Joanna Fabijańczyk, Sylwia Płucisz, Alicja Renkiewicz, Avi Applestein, Olgerd Dziechciarz, Janusz Mucha, Jarosław Nowosad i Michał Zajda. Bardzo im wszystkim dziękuję i jednocześnie przepraszam, że w tej publikacji nie dałem rady przyporządkować wszystkich zdjęć do konkretnych autorów.

Ireneusz Cieślik

Z historii olkuskiego Marszu Pamięci

Garść swoich refleksji wkrótce po pierwszym Marszu spisałem i opublikowałem. Chciałbym tu powtórzyć ten mój tekst sprzed 10 lat, gdyż aktualnie jest już dokumentem „jak to się zaczęło”. Oto on:

Mój prywatny marsz

„Akcja rozpoczęła się nad ranem. Dzielnicę obstawiono podwójnym szpalerem policji niemieckiej. Inni rewidowali dom za domem, wszędzie wyciągając ludzi. Pędzili na duży plac (przy gimnazjum). Po przeszukaniu wszystkich domów, ludzi odprowadzono do budynku nowo budującego się gmachu ubezpieczalni społecznej. Budynek z cegieł i betonu o oknach i drzwiach zabitych na głucho deskami (w środku budynku panowała ciemność). Małą garstkę młodych ludzi wysortowano jako zdolnych do pracy (5%) i tych ulokowano w poszczególnych klasach gimnazjum pod strażą. Następnego dnia wywieziono ich do dławu do Sosnowca, a stamtąd do obozów pracy. Ludzi zamkniętych w budynku Kasy Chorych przeznaczonych na stracenie jako niezdolnych do pracy trzymano bez wody i żywności w ciemnym budynku. (...) Pobyt 24-godzinny w ciemnicy w poczuciu beznadziejności położenia zmienił ludzi do niepoznania; ja, który wszystkich od starca do dziecka znałem bardzo często nie mogłem poznać w zupełności, kto do mnie mówi. (...) Ludzi podzielono na dwie grupy. Pierwszą odstawiono pod silną eskortą w sobotę, reszta pozostała w zamknięciu do poniedziałku, kiedy to ich załadowano na pociąg. Transporty te poszły do Oświęcimia”.

To fragmenty spisane po wojnie relacji olkuskiego lekarza, Mariana Auerhahna, odnoszące się do likwidacji tutejszego getta. Akcję okupanci rozpoczęli 10 czerwca 1942

roku nad ranem. W ciągu doby na placu gimnazjalnym (przy dzisiejszej ul. Nullo) zgromadzono ok. 3400 wywiezionych z domów osób. Następnego dnia odbyła się tam selekcja, po której ok. 200 osób wywieziono do sosnowieckiego dławu, a stamtąd do obozów pracy (Annaberg, Blechhammer, Gross-Rosen i Buchenwald). Pozostałych zaprowadzono na ul. Mickiewicza i zamknięto w murach budowanego gmachu Kasy Chorych (budynek dzisiejszego Starostwa Powiatowego). Stamtąd – w dwóch turach: 13 i 15 czerwca – zostali odstawieni na olkuski dworzec kolejowy, zapakowani do wagonów, zawiezieni do obozu w Birkenau i tam uśmierceni.

Zapewne nigdy w całej historii Olkusza tyłu jego mieszkańców nie straciło życia w ciągu zaledwie kilku dni. Pozostali olkuszanie niewiele wówczas mogli zrobić, by zapobiec tej tragedii. Zdumiewającym jest jednak fakt, że przez ponad sześćdziesiąt lat, jakie minęły od zakończenia wojny, bez echa mijają tu kolejne rocznice tamtych tragicznych wydarzeń, nigdy nie zorganizowano upamiętniających je uroczystości, nie postawiono żadnego pomnika... Wręcz bije w oczy dysproporcja, z jaką traktowane jest inne tragiczne wydarzenie z tamtego okresu – tzw. krwawa środa. W jej wyniku życie straciło kilku olkuszanie – w kontekście wydarzeń z czerwca 1942 r. można by powiedzieć: ledwie kilku – a doczekała się paru monu-

mentów, zaś uroczystości upamiętniające ów okupacyjny epizod obchodzone są rok w rok z udziałem wszelkiej maści władz lokalnych, organizacji społecznych etc. Czyżby w trwałym spadku po kilkuletniej okupacji Olkusa pozostał nam rasistowski punkt widzenia na ofiary warte i niewarte upamiętnienia?

Od kilku lat sygnalizuję ten problem w tekstach ogłaszanych na łamach różnych lokalnych pism (zarówno drukowanych, jak internetowych). Chyba mało skutecznie, bo zmiany stanu rzeczy jakoś nie widać. Z radością więc przyjąłem inicjatywę Olkuskiego Stowarzyszenia Kulturalnego „Brama” zorganizowania „marszu pamięci” w 64 rocznicę likwidacji tutejszego getta. W dniu 13 czerwca br. miał on przejść spod budynku Starostwa Powiatowego przy ul. Mickiewicza na dworzec PKP, mniej więcej ostatnią trasą, jaką przeprowadzono ponad 3 tys. olkuskich Żydów przed ich wysyłką do obozu zagłady w Auschwitz-Birkenau. O objęcie patronatem honorowym marszu poproszono Starostę, jako obecnego gospodarza miejsca, z którego marsz miał wyruszyć. Jakiś tydzień przed terminem marszu Starosta przystał jednak do Stowarzyszenia „Brama” pismo informujące o odmowie objęcia patronatem marszu, gdyż ze względu na zaplanowany wcześniej urlop nie może być na nim obecny. Zdaje się, że organizacja marszu póki co przerosła siły samego Stowarzyszenia i – wobec zaistniałych faktów – Prezes „Bramy” przesunął termin przedsięwzięcia na bliżej nieokreśloną przyszłość.

Byłem zawiedziony. Po namyśle stwierdziłem jednak, że zamiast narzekać na innych, lepiej zacząć od siebie. Jakiś tam patronat nie jest mi przecież specjalnie potrzebny, do chodzenia po swoim rodzinnym mieście jeszcze nie potrzebuję iluś tam urzędniczych pozwoleń, zatem nic nie stoi na przeszkodzie bym urządził sobie prywatny marsz pamięci. Wszak pamięć w całej tej sprawie najważniejsza.

13 czerwca wyruszyłem więc niespiesznym krokiem spod Starostwa śladem tych, dla

których przed 64 laty była to ostatnia droga po rodzinnym mieście. W myślach przeplatały się wydarzenia sprzed lat, ich miejsce w pamięci olkuszan, współczesność. W 1942 roku dzień ten wypadł w sobotę. Czy poprzedniego wieczoru stłoczeni w gmachu Żydzi nie zapalili szabasowych świec? – Auerhahn wspominał, że w budynku było ciemno. Czy przejście drogi na dworzec nie łamało szabatu? Dla ilu z nich był to problem? Kiedy pędzeni jak stado przez rodzinne miasto mijali innych mieszkańców, może znajomych – co myśleli jedni i drudzy? Czy gdyby teraz zdarzyło się coś podobnego i np. zniknęliby z powierzchni ziemi mieszkańcy któregoś z olkuskich osiedli, to też spokojnie zajęlibyśmy pozostawione mieszkania i przez lata nie wspominali ich tragedii ani słowem? Cemu kilkanaście lat po wojnie zburzono olkuską synagogę? Przetrwiała nawet niemiecką okupację, zdewastowana wprawdzie wewnątrz przez nazistów, ale zażytkowe mury były przecież w całkiem niezłym stanie. Cemu w tym dniu na placu po synagodze leży wielka kupa węgla czekająca na zrzućenie do którejś z okolicznych piwnic?

Pełen podobnych myśli i pytań dotarłem na dworzec. Przed oczyma stanął mi starszy mężczyzna ze zdjęcia na okładce książki Krzysztofa Kocjana „Zagłada olkuskich Żydów”. Zanim wszedł do wagonu zamyślonym wzrokiem spojrzał w obiektyw aparatu. Niewiele godzin później pozostał po nim tylko popiół. Stałem się wyobrazić, jaki był zachowany w oczach ludzi przeznaczonych na zagładę ostatni widok z rodzinnego miasta. Rozejrzałem się wokół. Moją uwagę przykuł namalowany sprayem na ścianie fabrycznego budynku naprzeciwko dworca wielki napis: „JUDE RAUS!”.

A jednak... Pamiętamy.

Tekst o moim samotnym marszu został wydrukowany w „Tygodniku Powszechnym” (nr 29/2006 datowany na 16 lipca 2006 r.) w ramach „Listów do redakcji”, a kilka dni po tej publikacji udostępniony również na portalu www.eOlkusz.pl. Niespełna dwa tygodnie później jego omówienie znalazło się w czołowym niemieckim dzienniku „Frankfurter Allgemeine Zeitung” (z 24 lipca 2006 roku), w artykule prof. Karola Sauerlanda pt. „Die Rückkehr der Nachbarn” („Powrót sąsiadów”).

Rozgłos, jaki zyskała sprawa, był prawdopodobnie przyczyną, że jeszcze w drugiej połowie lipca tegoż roku Olkuskie Stowarzyszenie Kulturalne „Brama” otrzymało z Urzędu Miasta zlecenie na zaprojektowanie i wykonanie plastikowej tablicy informacyjnej o olkuskich Żydach usytuowanej w miejscu, gdzie stała tutejsza synagoga, zaś do corocznych miejskich uroczystości upamiętniających tzw. Krwawą Środę dołączono upamiętnienie likwidacji olkuskiego getta. W ostatnich dniach lipca zamówiona tablica zawisła więc na ścianie Muzeum Pożarnictwa od strony placu po synagodze, a w rocznicę Krwawej Środy, 31 lipca 2006 r., pod nią odbyła się część uroczystości upamiętniających, na które zaproszono także kilku przedstawicieli instytucji żydowskich z Krakowa oraz Henryka Mandelbauma, urodzonego w Olkuszu Żyda, ostatniego żyjącego członka Sonderkomando KL Auschwitz-Birkenau. W ten sposób – po ponad 64 latach od wydarzenia – władze Olkusza po raz pierwszy oficjalnie upamiętniły rocznicę największej hekatombi ludności miasta w jego dziejach.

Chociaż upamiętnienie rocznicy tej tragedii miało miejsce półtora miesiąca po terminie i niejako „na doczepkę” do rocznicy Krwawej Środy, to trudno było nie cieszyć się z takiego efektu wszystkich zabiegów wokół pierwszego Marszu Pamięci. Było to wszak historyczne osiągnięcie. I zapewne, patrząc z zewnątrz, ten fakt uważałbym za największą wartość ówczesnych działań. Jednak dla mnie osobiście wszystko to okazało się jedynie tzw. efektem ubocznym. Najważniejszym, niesamowitym wręcz przeżyciem był bowiem sam Marsz.

Podczas Marszu zauważyłem, że spokojne przejście jego trasy w takim właśnie terminie daje niezwykłą okazję do refleksji. Obrazy wydarzeń sprzed lat, znane z opisów i starych zdjęć, w przedziwny sposób nakładają się i przeplatają z obrazami obecnego miasta. Nasuwają się porównania. Ale przede wszystkim stają przed oczyma twarze ludzi utrwalone na zdjęciach z czerwca 1942 roku. Prawie nie sposób opędzić się od pytania, czy gdyby nie wydarzył się ten ich tragiczny marsz sprzed kilkunastu lat, któryś z nich nie zostałby moim wspomnianym z dzieciństwa sąsiadem, może budzącym sympatię, może uprzykrzonym. Niejeden zaś inny pewnie moim znajomym albo i nawet przyjacielem. Szczególne wrażenie robią twarze dzieci, których na archiwalnych zdjęciach widać niemało. Tych mógłbym przecież spotykać na ulicach Olkusza jeszcze nawet dziś – znaczna część z nich była wszak w tamtym czasie młodsza od moich rodziców.

Do refleksji odnoszących się do tragicznych wydarzeń z czasu niemieckiej okupacji dochodzi mnóstwo myśli i pytań na temat lat i dziesięcioleci, które przysły po nich, np. jak pamięć–niepamięć–przemilczanie–obojętność świadczy o byłych i obecnych olkuszaniech, kolejnych władzach miasta, jego elitach i zwykłych mieszkańcach. I, niestety, nasuwające się spostrzeżenia raczej nie są dla nich powodem do chwały. A z grona adresatów tych przykrych wniosków nie można wyłaczyć samego siebie.

Przynajmniej ja siebie nie zamierzam. Wbrew bowiem insynuacjom (najczęściej anonimowych) speców od odkrywania moich niecznych motywacji, nie mam żadnej przyjemności, ani tym bardziej interesu w rzucaniu oskarżeń na współmieszkańców mojego rodzinnego miasta. Zresztą, tu przecież nawet nie musi się specjalnie chcieć kogoś oskarżać. Fakty mówią same. Trzeba je sobie tylko uświadomić. Powiem więcej: dla olkuszaniego, który ma jakieś takie poczucie

przyzwoitości, fakty nie tylko mówią. One krzyczą. Dla człowieka z elementarnym zmysłem etycznym stan rzeczy trwający w mieście przez dziesięciolecia był wystarczającym oskarżeniem. I to oskarżenie dotyczy każdego mieszkańca tego miasta, bez wyjątków (choć niektórych – choćby z racji sprawowanych funkcji – dotyczy niewątpliwie w większym stopniu). Jeśli przed 10 laty po raz pierwszy zdecydowałem się wyruszyć tą drogą, to dlatego, że jako olkuszanie od wielu pokoleń, Polak i chrześcijanin, boleśnie odczuwałem na sobie ciężar tego oskarżenia.

Niezwykłe przeżycie, jakim był ten Marsz pozwoliło mi odkryć, że był on potrzebny przede wszystkim mnie samemu. Marsz pomógł mi znaleźć formułę wyrażenia jakoś swojej niezgody na życie w świecie, w którym o wartości tragedii i ofiary decydują kryteria przejęte od nazistów. Bo przecież wcześniej chcąc nie chcąc godziłem się na życie w ramach rasistowskiego podziału na ofiary warte i niewarte upamiętnienia. Pamiętam, że niezadługo po pierwszym Marszu, w jakiejś dyskusji internetowej zadeklarowałem, że z tego właśnie powodu zamierzam także w następnym roku pójść tą trasą w kolejną rocznicę wymordowania olkuskich Żydów. Traktowałem to jako swoją własną, indywidualną formę uczczenia tej rocznicy. Tym niemniej spotkany następnego dnia Olgerd Dziechciarz już w pierwszych słowach zgłosił chęć towarzyszenia: „Słuchaj, jeśli idziesz, to ja chciałbym w przyszłym roku pójść z tobą na ten Marsz Pamięci”. Odpowiedziałem, że chętnie, nie ma sprawy, cieszę się, itp., ale – dziś muszę się przyznać – w gruncie rzeczy nie uważałem jego słów za wiążące, odbierałem je bardziej jako przejaw solidarności czy tzw. moralnego wsparcia w kontekście jakichś niewybrednych uwag pod moim adresem. I nie chcąc, by poczuł się przymuszony choćby koleżeńskim zobowiązaniem, nawet mu o tym później nie przypominałem. Lecz Olgerd pamiętał. Na początku czerwca następnego roku sam mnie zaczepił: „To o której idziemy na Marsz?”. Wtedy się przekonałem, że sprawa ta jest ciężarem również na jego sercu. Ustaliliśmy więc godzinę, dołączył jeszcze Jurek Roś, i w 2007 roku przeszliśmy tę trasę we trójkę. W podobny sposób – po prostu ktoś zainteresowany dowiadywał się o Marszu i pytał kogoś z nas, czy i kiedy może sam dołączyć – 13 czerwca Marsz Pamięci w kilkusobowym gronie odbywał się przez kilka następnych lat.

Mimo, iż co roku na temat Marszu Pamięci w rocznicę wymordowania olkuskich Żydów pojawiała się przynajmniej wzmianka (a nierzadko artykuł) w prasie i na olkuskich portalach internetowych, to przez pierwsze lata chyba tylko bardzo nieliczne grono olkuszanie zauważało, że takie przedsięwzięcie ma miejsce w ich mieście. Mocniej w przestrzeni publicznej Olkusza zaczął się zaznaczać Marsz od 2009 roku. W tymże roku po raz pierwszy podczas Marszu Pamięci – na tablicach i słupach ogłoszeniowych znajdujących się wzdłuż trasy od starostwa do dworca PKP – rozwieszaliśmy imienną listę tych ofiar Zagłady spośród olkuskich Żydów, których personalia udało się jak dotąd ustalić (ta lista została ułożona przede wszystkim dzięki ogromnej pracy badawczej Krzysztofa Kocjana). Alfabetycznie zestawione dane ponad 2200 osób – nazwisko, imię, a często również wiek oraz adres – wydrukowane były drobną czcionką na tle błękitnej Gwiazdy Dawida na serii dziewięciu plakatów formatu A3. Na górze pierwszego plakatu był wielki napis „Pamiętamy”, a na dole ostatniego informacja, że jest to niepełna lista żydowskich ofiar niemieckiej okupacji Olkusza. Lista robiła wrażenie, nawet jeśli rzadko która z oglądających ją osób zdawała sobie sprawę, iż gdyby lista miała być kompletna, trzeba byłoby dołączyć jeszcze co najmniej pięć takich plakatów. Oprócz listy ofiar rozwieszaliśmy także powiększone archiwalne zdjęcia wydarzeń z czerwca 1942 roku, starając się umieszczać je w pobliżu miejsc, gdzie zostały wykonane.

W 2011 roku po raz pierwszy uczestnikami Marszu Pamięci byli także Żydzi. Z Kolonii, gdzie obecnie mieszka, przyleciał wraz z żoną Barbarą Avi Applestein, urodzony w Izraelu syn olkuskiego

Żyda (warto tu nadmienić, że jedno ze zdjęć dokumentujących olkuską Krwawą Środę przedstawia maltretowanie na tzw. piaskach czarnogórskich dziadka – a zarazem imiennika – Aviego). O Avim wiedziałem, że będzie, bo przyjechał dwa dni wcześniej, a swą obecność na Marszu zapowiedział jeszcze podczas poprzedniej wizyty w Olkuszu. Zupełnym natomiast zaskoczeniem było dla mnie pojawienie się wówczas na Marszu Pamięci Jonathana Ornsteina, dyrektora JCC – Centrum Społeczności Żydowskiej na krakowskim Kazimierzu, który w dodatku przeczytał wystosowany do uczestników Marszu list rabina Katowic, Jehoshuy Ellisa. Na zakończenie marszu, na peronie dworca kolejowego goście odmówili wtedy żydowską modlitwę za pomordowanych.

Przytoczę tu jeszcze ostatnich kilka zdań z ówczesnego listu rabina Ellisa: „Dzięki wspólnej pamięci o przeszłości, która była zarówno wspaniała, jak i tragiczna, mamy możliwość stworzenia wspólnej przyszłości. Ponad sześćdziesiąt lat temu wymordowano Żydów z Olkusza. My możemy ich jedynie wspominać, możemy się z nimi identyfikować i powinniśmy ich upamiętnić. Powinniśmy dać im szansę, aby stali się częścią naszej przyszłości. Wszystkim uczestnikom tej uroczystości, wszystkim mieszkańcom Olkusza chciałbym przekazać życzenia z głębi mego serca. Chciałbym Wam błogostawić”.

Z olkuskim Marszem Pamięci w 2011 roku wiąże się jeszcze jedna sprawa, o której warto wspomnieć. Otóż nieco ponad tydzień po naszym Marszu, zainspirowany prasowymi informacjami o nim, wolbromski korespondent „Przeglądu Olkuskiego”, Sławomir Sztaba opublikował w tym tygodniku artykuł pt. „Czy uczymy w Wolbromiu likwidację żydowskiego getta?”. Tekst wywołał nie małą dyskusję, a na stronie internetowej „Przeglądu” wręcz lawinę hejterskich ataków. Ale sprawę podjęto kierowane przez Wojciecha Szotę Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Przyjazna Gmina Wolbrom” i 5 września 2011 r. zostały tam po raz pierwszy zorganizowane obchody upamiętniające rocznicę wymordowania społeczności żydowskiej tego miasta. Na które to obchody zostałem zaproszony jako jeden z prelegentów¹.

Rok następny wymaga nieco szerszego omówienia, była to bowiem „okrągła”, siedemdziesiąta rocznica zagłady olkuskich Żydów. W tym celu wcześniej jednak trzeba tu wspomnieć o obchodach rocznicy „likwidacji olkuskiego getta”² organizowanych przez Urząd Miasta. Bo po tym jak w 2006 roku przy okazji rocznicy Krwawej Środy po raz pierwszy upamiętniono wymordowanie przez hitlerowców żydowskiej społeczności Olkusza, w następnych latach upamiętniano już Zagładę miejscowych Żydów zgodnie z czasem wydarzenia, czyli w połowie czerwca. Z reguły było to krótkie przemówienie i złożenie przez przedstawicieli lokalnych władz wieńców i zniczy pod którymś z pomników związanych z II wojną światową. Kilka zaś

1 Podobnie było w roku następnym, z tym, że występowałem wtedy już nie jako inicjator Marszu Pamięci w Olkuszu, ale współautor książki o historii Żydów w Wolbromiu. Stowarzyszenie „Przyjazna Gmina Wolbrom” wystarało się bowiem o fundusze z Województwa Małopolskiego (w ramach programu „Mecenat Kultury”), aby jubileuszową, 70. rocznicę zagłady Żydów z Wolbromia uczcić nie tylko obchodami upamiętniającymi, ale też historyczną publikacją. Wraz z Krzysztofem Kocjanem zostałem poproszony o jej napisanie (w roku 2015 ukazało się II wydanie, poprawione i uzupełnione, książki pt. „Wolbromscy Żydzi”).

2 Zwrot „likwidacja getta” jest od czasów II wojny światowej dość powszechnie używany na określenie przeprowadzanej przez hitlerowców akcji stanowiącej ostatni etap eksterminacji społeczności żydowskiej z danej miejscowości. Trzeba jednak pamiętać, że takie określenie tej akcji zostało wprowadzone przez samych jej mocodawców, czyli nazistowskie Niemcy. I nie była to tylko zwykła nazwa, lecz podobnie jak często używany w tym wypadku inny termin, „wysiedlenie”, zwrot „likwidacja getta” był integralną częścią tej akcji, służącą sprawniejszemu jej przeprowadzeniu (choćby przez to, że ofiarom dawał złudną nadzieję, tym samym paraliżując ewentualny opór czy próby bezwzględnego ratowania życia, sprawcom zaś i świadkom pomagał zagłuszać wyrzuty sumienia).

Mimo, iż zgodnie z rozpowszechnioną praktyką posługiwałem się tym zwrotem również w kontekście olkuskim, od kilku lat staram się go jednak nie używać, świadom faktu, że sam ten termin jest to także część dziedzictwa nazistowskiej propagandy zakłamującej rzeczywistość.

razy obchodom tym towarzyszyła dodatkowo jakaś prelekcja lub wystawa poświęcona tematyce związanej z Zagładą.

W przeddzień 70. rocznicy największego mordu na mieszkańcach Olkusza w całej jego historii istniejący stan rzeczy był zatem taki, że począwszy od roku 2006 każdorazowa rocznica tego wydarzenia upamiętniana była na dwa sposoby: jednym z nich była społeczna inicjatywa Marszu Pamięci ostatnią drogą ofiar po ich rodzinnym mieście, natomiast oficjalną formą uczczenia tej rocznicy było złożenie wieńców i zapalenie zniczy przez przedstawicieli miejscowych władz. Dochodziły mnie wieści, że obie te formy postrzegane są z zewnątrz jako względem siebie konkurencyjne. Chciałbym tu zdecydowanie podkreślić, że jeśli o mnie chodzi, nigdy tak Marszu Pamięci nie traktowałem. Najlepszym tego świadectwem był zresztą fakt, iż kilka razy poszedłem również na obchody oficjalne (z drugiej strony trzeba jednak zaznaczyć, że prawdą jest także, iż przez te lata żaden z przedstawicieli władz nie zjawiał się na Marszu Pamięci, a nawet – jeśli kwestia wypłynęła przy okazji jakiejś rozmowy – zazwyczaj udawał, że pierwszy raz słyszy o takiej inicjatywie). Chociaż się na obchodach oficjalnych pojawiałem, tym niemniej nie ukrywałem, że towarzyszenie im budzi moje wątpliwości z uwagi na wybór miejsca ich celebracji.

Problem związany jest konkretnie z miejscem składania kwiatów i zapalania zniczy. Nasuwa się choćby pytanie, czy plastikowa tablica informacyjna jest właściwym obiektem, by pod nim przedstawiciele miasta z ponadśmiusetletnią historią mogli godnie uczcić ofiarę życia tysięcy ludzi, jednej trzeciej ludności miasta. Oczywiście, było to w pewnym stopniu zrozumiałe i jakoś usprawiedliwione w 2006 roku, bo w krótkim czasie, jaki był wówczas do dyspozycji, wiele więcej pewnie zrobić się nie dało. Ale kilka lat później? Przecież – już nawet pomijając wszystkie inne względy – w ten sposób władze kilkudziesięciotysięcznego miasta powiatowego pokazują, że same siebie traktują niepoważnie. Zdaje się, że w magistracie wyczuwano to trochę, bo starano się organizować oficjalne obchody pod którymś z istniejących w mieście pomników związanych z II wojną światową. Wybierano albo stojący na Rynku (przed jego rewitalizacją) pomnik „Poległym za Ojczyznę i pomordowanym przez faszystów 1939-1945”, albo znajdujący się na Starym Cmentarzu pomnik pochodzących z ziemi olkuskiej ofiar hitlerowskich obozów i więzień. Niestety, obie te lokalizacje nie powodowały usunięcia problemu stosowności miejsca, a w drugim przypadku wręcz się on nasilał.

Zaletami pierwszego ze wskazanych pomników było niewątpliwie jego umiejscowienie na centralnym placu w mieście, przed siedzibą lokalnych władz oraz jego dość pojemna dedykacja. Trzeba jednak pamiętać, że kiedy pomnik powstawał, fundatorom chodziło przede wszystkim o uczczenie zabitych członków („właściwych”) formacji militarnych walczących z hitlerowcami, na co wyraźnie wskazuje fakt, iż na pomniku wyryte są jedynie podobizny żołnierzy w mundurach Ludowego Wojska Polskiego (pierwotnie zresztą – według intencji ówczesnych komunistycznych władz – miał to być pomnik polsko-radzieckiego braterstwa broni, ale dzięki zabiegom miejscowych społeczników w trakcie projektowania i realizacji udało się nieco go przeprofilować). Natomiast w przypadku hitlerowskiej akcji z połowy czerwca 1942 roku mamy do czynienia nie z walką, tylko z barbarzyńskim mordem na bezbronnych cywilach, od niemowląt po starców, dla których to ludzi fakt, że urodzili się – zdaniem morderców – z niewłaściwych rodziców był równoznaczny z wyrokiem śmierci. I prawie na pewno żadna z tych ofiar nie miała na sobie munduru. Można więc mieć uzasadnione wątpliwości, czy jest to odpowiedni pomnik, by czcić ich pamięć.

Mimo tych zastrzeżeń, prawie za każdym razem byłem obecny także na oficjalnych obchodach, kiedy odbywały się one czy to pod tablicą na ul. Bóźniczej, czy to pod pomnikiem na Rynku.

Nigdy natomiast nie byłem ich uczestnikiem, kiedy miały one miejsce pod pomnikiem na Starym Cmentarzu. I nie będę. Uważam bowiem, że organizacja takich obchodów na cmentarzu katolickim (kiedy katolików wśród ofiar było mniej niż jeden na tysiąc), w dodatku pod pomnikiem, na jaki spośród ok. 3,5 tys. ofiar akcji zagłady olkuskiego getta wybrano nazwisko tylko jednego Polaka (który jako umysłowo chory został dołączony do wywożonych Żydów), nosi znamiona praktyki, jaką w literaturze przedmiotu określa się mianem polonizacji Holocaustu. W ten sposób fałszuje się historię, a ofiary wspominanej zbrodni bardziej się jeszcze pośmiertnie upokarza i obraża, niż czci ich pamięć.

Nasuwa się zatem pytanie, dlaczego władze miasta ten właśnie pomnik kilka razy wybrały na miejsce rocznicowych obchodów. Czy wynikało to z nieświadomości, urzędniczej bezmyślności (tzn. wyboru miejsca, które jakimś urzędnikowi planującemu obchody akurat przyszło do głowy, bez przemyślenia ewentualnych problemów związanych z takim wyborem) czy raczej ze złej woli organizatorów? Oczywiście, mimo wszystko wołałbym, żeby ta pierwsza część alternatywy była bliższa prawdy. Wiosną 2012 roku, mając w perspektywie jubileuszową rocznicę czerwcowej tragedii, napisałem więc artykuł „Dekada leczenia pamięci w Olkuszu”, w którym starałem się przedstawić problem.

Artykuł podejmował kwestię pamięci o zagładzie żydowskiej społeczności Olkusza i był próbą podsumowania ostatniego dziesięciolecia, które w tym względzie różniło się wyraźnie od wcześniejszych 60 lat. Po krótkiej prezentacji różnych inicjatyw, jakie miały miejsce w poprzednich kilku latach, skonkludowałem, że „w ciągu ostatniej dekady dokonana się w Olkuszu zasadnicza zmiana w odniesieniu do pamięci o najtragiczniejszym wydarzeniu w jego dziejach” i pozytywnie tę zmianę oceniłem. Mimo tej zasadniczo pozytywnej oceny, nie można było pominąć mankamentów, wśród których – jak odnotowałem – „rzuca się w oczy fakt, że dalej nie ma pomnika, ani nawet tablicy upamiętniającej najtragiczniejsze wydarzenie w historii miasta (pod tym względem wciąż miazdząca jest dysproporcja w stosunku do «krwawej środy»)”. A ponieważ stałym elementem uroczystości oficjalnych jest składanie kwiatów przez przedstawicieli władz, to „brak takiego miejsca negatywnie odbija się też na rocznicowych obchodach”. Zmusza bowiem organizatorów do lokalizacji uroczystości w miejscach nieodpowiednich (wyjaśniłem – dlaczego), a w konsekwencji podważa hołd oddawany ofiarom i w dwuznacznym świetle ukazuje olkuskie władze. Po mocnym podkreśleniu, iż „to wstyd, że przez 70 lat pomnik taki w Olkuszu nie powstał!”, zauważyłem, że zbliżająca się jubileuszowa rocznica masowego mordu tutejszych Żydów to „dobra okazja, żeby przynajmniej odsonić jakąś pamiątkową tablicę” w którymś z miejsc z tą tragedią związanych (wymieniłem trzy takie miejsca: dawny plac gimnazjalny, obecny budynek Starostwa Powiatowego oraz dworzec PKP, zaznaczając zarazem, że w przyszłości w każdym z tych miejsc taka tablica powinna się pojawić).

Artykuł pisany był z zamiarem opublikowania w wiosennym numerze wydawanego przez oluską bibliotekę półrocznika „Ilcusiana”. Ale okazało się, że dla redaktora naczelnego „Ilcusianów”, Jacka Sypienia, mój artykuł był tekstem niecenzuralnym i odmówił jego druku na łamach półrocznika. Ponieważ nie dane mi było upublicznić artykułu w Olkuszu, zasadnicze jego tezy przedstawiłem podczas odczytu wygłoszonego w Centrum Społeczności Żydowskiej (JCC) na krakowskim Kazimierzu, sam zaś artykuł został zamieszczony na łamach prowadzonego przez Fundację Kultury Chrześcijańskiej „Znak” internetowego Forum Żydzi – Chryścijanie – Muzułmanie. Tekst artykułu przestałem również do burmistrza Olkusza.

Sądząc po formie, w jakiej w czerwcu 2012 roku zostały zorganizowane oficjalne obchody jubileuszowej, 70. rocznicy zagłady społeczności żydowskiej Olkusza, nie na wiele się wtedy zdały moje

2009 – przed rozpoczęciem Marszu Pamięci (stoją od lewej: Ireneusz Cieślik, Olgerd Dziechciarz, Łukasz Jarosz, Jerzy Roś).
 2009 – before the March (from the left: Ireneusz Cieślik, Olgerd Dziechciarz, Łukasz Jarosz, Jerzy Roś).

Marsz Pamięci 2009 – pierwsza lista ofiar właśnie została rozwieszona.
 Memorial March 2009 – the first list of victims has been just hung.

Fot. Olgierd Dziechciarz

2011 – podczas spotkania zorganizowanego przed Marszem Pamięci w Galerii BWA Avi Applestein pokazuje rodzinne skarby: zdjęcia swojej babci i dziadka.

2011 – during the meeting organised before Memorial March in BWA Art Gallery – Avi Applestein shows his family treasure: photos of his grandma and grandpa.

Marsz Pamięci 2011 – na peronie dworca kolejowego: Jonathan Ornstein, dyrektor Centrum Społeczności Żydowskiej w Krakowie odczytuje skierowany do uczestników Marszu list rabina Ellisa.

Memorial March 2011 – on a platform of the railway station: Jonathan Ornstein, Director of Jewish Community Centre in Kraków, is reading rabbi Ellis' letter to the participants of March.

Fot. Joanna Fabijańczyk

Przed Marszem Pamięci 2012 – Ireneusz Cieślak w trakcie wywiadu dla TVP Kraków.
Before the March 2012 – Ireneusz Cieślak during an interview for TVP Kraków.

Fot. Joanna Fabijańczyk

Marsz Pamięci 2012 – ul. Szpitalna, na zdjęciu to samo miejsce 70 lat wcześniej.
Memorial March 2012 – Szpitalna Street, in the photo – the same place 70 years earlier.

Fot. Joanna Fabijańczyk

Czasem podczas Marszu spotykamy świadków upamiętnianej historii. Marsz Pamięci 2012 – Ryszard Kowal opowiada uczestnikom swoje wspomnienia z dzieciństwa o tragicznych wydarzeniach z czerwca 1942 r. Sometimes on the March we meet witnesses of the commemorating history. Memorial March 2012 – Ryszard Kowal tells participants about his remembrances of tragic events in June 1942.

Fot. Beata Zawrzel

5 marca 2013 r. – rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. Wojciech Nowak wręcza Grupie Przyjaciół z Olkusza Nagrodę im. Księdza Stanisława Musiała za rok 2012 (od lewej: Krzysztof Kocjan, Olgerd Dziechciarz, Ireneusz Cieślík, Wojciech Nowak, Janusz Poniewierski).
5th March 2013 – the rector of Jagiellonian University, prof. Wojciech Nowak is awarding A Group of Friends from Olkusz "Priest Stanisław Musiał Prize 2012" (from the left: Krzysztof Kocjan, Olgerd Dziechciarz, Ireneusz Cieślík, Wojciech Nowak, Janusz Poniewierski).

próby uświadomienia olkuskim władzom problemów generowanych przez kształt tych obchodów. Kto wie? Może nawet uwagi moje odniosły przeciwny skutek, bo spotykałem się wówczas wręcz z opiniami, że scenariusz obchodów pisany był „na złość”. W każdym razie, jeśli chodzi o lokalizację celebry, to ze wspomnianych powyżej wybrano najgorszą, tzn. pomnik na starym cmentarzu katolickim. Co więcej, jako prelegenta olkuski magistrat zaprosił na te obchody głównego winowajcę zestawu inskrypcji, które znalazły się na tym pomniku, czyli dr. Adama Cyre. W żaden sposób nie podjęto choćby pomysłu, by z okazji jubileuszowej rocznicy odsłonić pamiątkową tablicę w którymś z miejsc związanych z tamtą tragedią (nie mówiąc już o kwestii braku w mieście pomnika upamiętniającego najtragiczniejsze w jego dziejach wydarzenie, które pochłonęło największą liczbę ofiar spośród jego mieszkańców, czy o poświęceniu tym ofiarom nazwy ulicy bądź placu – których to znaków pamięci w Olkuszu ewidentnie brakuje). Wszystko to nasuwa poważne zastrzeżenia co do uczciwości intencji organizatorów tych obchodów.

Dla pełniejszego obrazu dodajmy, że wśród olkuskich samorządowców nie wzbudziła zainteresowania wyrażona w tekście propozycja, by oficjalne obchody połączyć z Marszem Pamięci. Żaden też z nich nie wziął w nim udziału. Informacji o Marszu nie podały również bieżące olkuskie gazety, np. „Przegląd Olkuski” – w odróżnieniu od poprzednich lat – o Marszu nawet jednym słowem się nie zajął, obficie za to relacjonował obchody oficjalne.

Można więc wyciągnąć wniosek, że główny adresat mojego artykułu, czyli olkuski establishment, całkowicie zignorował przedstawiony w tekście problem, starał się natomiast przeforować własną koncepcję polityki historycznej, a to, co do niej nie pasowało marginalizować, przemilczać bądź nawet cenzurować. Jubileuszowa rocznica największej tragedii w historii Olkusza nie stała się okazją do połączenia wysiłków w celu jak najbardziej odpowiedniego uczczenia jej ofiar, ale okazją do konfrontacji.

Fakt, iż – blokowany na miejscu – musiałem przedstawiać swoje tezy *via* Kraków, zaowocował jednak także tym, że naszymi działaniami zainteresowało się parę znaczących środowisk z zewnątrz. Czego skutkiem był np. przyjazd do Olkusza na Marsz Pamięci w 2012 roku kilku osób z krakowskiego Klubu Chrześcijań i Żydów „Przymierze”. Na Marszu pojawiła się wówczas również ekipa TV Kraków, która relację z niego wyemitowała tego wieczora w małopolskim serwisie informacyjnym „Kronika”.

To wszystko zaś miało zapewne niebagatelny wpływ na decyzję kapituły prestiżowej Nagrody im. Ks. Stanisława Musiała, która postanowiła, że za 2012 rok Nagroda ta została przyznana środowisku związanemu z olkuskim Marszem Pamięci. Nagrodą „za inicjatywy społeczne na rzecz dialogu i współpracy chrześcijańsko-żydowskiej i polsko-żydowskiej, a zwłaszcza za ocalanie pamięci o żydowskich mieszkańcach Olkusza” została bowiem uhonorowana tzw. Nieformalna Grupa Przyjaciół z Olkusza w składzie: Olgerd Dziechciarz, Krzysztof Kocjan, Dariusz Rozmus i niżej podpisany.

Na uroczyste wręczenie Nagrody w marcu 2013 r. do Urzędu Miasta w Krakowie zostali przez organizatorów zaproszeni również przedstawiciele olkuskich władz i mediów. W tej sytuacji trudno było zatem dalej udawać, że nic się nie wie o tym, iż takie przedsięwzięcie jak Marsz Pamięci ma corocznie miejsce w Olkuszu. Trzy miesiące później, w kolejną rocznicę Zagłady tutejszych Żydów, z rocznym poślıżgiem udało się więc jakoś zrealizować propozycję połączenia oficjalnych obchodów z Marszem Pamięci. Marsz ten był pod kilkoma względami wyjątkowy, dlatego też pozwolę sobie – za łaskawą zgodą Autora, Jarosława Nowosada – przytoczyć tu w całości reportaż z tego Marszu zamieszczony w nieistniejącym już dziś „Kwartalniku Powiatu Olkuskiego” (nr 6):

Szkoda, panie Hagierman

Że wezmę udział w tym marszu, wiedziałem od jakiegoś czasu. Nie przypuszczałem tylko, iż będę w nim uczestniczył w tak niecodziennym towarzystwie... Że wraz ze mną będzie szedł ulicami Olkusza Moszek Joel Hagierman (1898-1942).

Wyobraź sobie, że jakiś szaleniec „odkrywa” wreszcie, kto jest sprawcą wszelkiego zła. Powiedzmy, że według niego wszystkiemu winni są ludzie wysocy, niscy lub średni, z włosami jasnymi lub ciemnymi, fani hip-hopu, działkowicze, osoby chodzące do kościoła częściej niż raz w tygodniu, mieszkańcy Osiedla Młodych, albo... wybierz dowolną grupę, do której się akurat zaliczasz. Uzbrojeni żołnierze wyciągają was z domów i zamykają w ciemnym pomieszczeniu bez jedzenia i wody. Zostaniecie stamtąd wywiezieni na miejsce stracenia. Absurd? Taki właśnie absurd nastąpił 71 lat temu, gdy niemiecki okupant wywioził do Birkenau i tam zagazował trzy i pół tysiąca mieszkańców Olkusza. Ich „winą” było pochodzenie i religia. Mowa tu o olkuskich Żydach.

Przez wiele lat o „brakujących” mieszkańcach Olkusza nie pamiętano. Bodaj jako pierwsza o niszczących kirkutach (żydowskich cmentarzach) pisała reportaż moja szkolna koleżanka Beata Bazan-Bagrowska – był koniec lat osiemdziesiątych. O dekadę później wysiłek przywrócenia pamięci podjęło Olkuskie Stowarzyszenie Kulturalne „Brama”. Wydało ono szereg publikacji, na czele z „Zagładą olkuskich Żydów” Krzysztofa Kocjana oraz wykonało gigantyczną pracę na rzecz renowacji tutejszych kirkutów. Ponadto od ośmiu lat z inicjatywy Ireneusza Cieślika co roku odbywa się w Olkuszu Marsz Pamięci. Jego uczestnicy przechodzą ostatnią drogę olkuskich Żydów – z ulicy Mickiewicza na dworzec kolejowy. Początkowo było to zwykłe przejście ulicami miasta kilku osób – głównie tzw. nieformalnej grupy przyjaciół, od lat mocno zaangażowanej

w sprawę przywrócenia pamięci o olkuskich Żydach. Obok Cieślika grupę tę tworzą Krzysztof Kocjan, Dariusz Rozmus i Olgerd Dziechciarz (w tym roku cała czwórka została uhonorowana Nagrodą im. ks. Stanisława Musiała za zasługi dla polsko-żydowskiego pojednania). Jednak z każdym rokiem ranga przedsięwzięcia wzrasta.

Trzynasty czerwca 2013 roku, galeria „Cegielnia” olkuskiego Centrum Kultury, ulica Szpitalna. Tu rozpoczną się obchody tegorocznego Marszu Pamięci. Zebrało się kilkadziesiąt osób, m.in. dziennikarzy, artystów, przedstawicieli władz. Za chwilę powinien przybyć katowicki rabin Yehoshua Ellis.

Jako pierwszy przemawia burmistrz Olkusza, Dariusz Rzepka. Mówiąc o zagładzie olkuskiej społeczności żydowskiej, słusznie nazywa ją wielką tragedią w historii naszego miasta. Nigdy Olkusz nie utracił przecież tylu mieszkańców naraz! Następnie głos zabiera wicestarosta Henryk Kieca. Zwraca on uwagę, że podnoszony we współczesnym świecie postulat budowania społeczeństwa, w którym koegzystują we wzajemnej tolerancji przedstawiciele różnych kultur, był do II wojny światowej realizowany, choć ze zmiennym szczęściem, właśnie w Polsce. Dopiero niemiecki nazizm położył temu kres.

Rabin Ellis jest już z nami. W swojej przemowie zwraca uwagę na ważność pamięci, w imię której za chwilę pomaszerujemy ulicami Olkusza.

Mikrofon przejmuje mój redakcyjny kolega Olgerd Dziechciarz – historyk, autor licznych publikacji o dziejach ziemi olkuskiej. Jego prelekcja dotyczy historii ludności żydowskiej w Olkuszu od samych początków istnienia miasta aż do wybuchu II wojny światowej. Potem o zagładzie olkuskich Żydów opowiada Ireneusz Cieślik. Obie prelekcje są bogato ilustrowane wyświetlanymi na ekranie archiwalnymi rysunkami i zdjęciami.

Opuszczamy salę Centrum Kultury. Ulicą Szpitalną, a dalej przez Rynek, idziemy pod

budynek remizy strażackiej przy ul. Floriańskiej. Obok budynku OSP jest pusty plac, a nie zawsze tak było. Jeszcze wkrótce po wojnie stała tam, choć nieco zdewastowana, synagoga. Zburzono ją dopiero w latach pięćdziesiątych XX wieku. Pod tablicą upamiętniającą istnienie tej budowli uczestnicy składają kwiaty i zapalają znicze.

Idziemy na ul. Mickiewicza, pod Starostwo. Tam rozpocznie się właściwy Marsz Pamięci. W 1943 roku mieściła się tu, będąca jeszcze w budowie, ubezpieczalnia społeczna. W jej pomieszczeniach Niemcy urządzili prowizoryczne więzienie dla mieszkańców likwidowanego getta. Trzymani w ciemnościach (okna zabite dechami), bez wody i żywności, uwięzieni Żydzi spędzili dwie doby, nim zaprowadzono ich na dworzec kolejowy...

Ireneusz Cieślik – jak już pisałem, od początku współorganizator Marszu Pamięci – wpadł tym razem na niezwykły pomysł. Oto każdy z uczestników otrzymuje zdjęcie jednej ze zidentyfikowanych ofiar „ostatecznego rozwiązania” w okupowanym Olskuszu. Na odwrocie fotografii wydrukowano imię i nazwisko oraz krótką informację o danej osobie. W ten sposób będziemy mogli przejść trasę marszu w towarzystwie tych, dla których była to droga ostatnia. Mimo woli przypominają mi się „karty śmierci” z „Czasu Apokalipsy” Coppoli, „wręczone” zabitym. Nieprzyjemne skojarzenie; chyba zresztą takie ma właśnie być...

Dostaję zdjęcie brodatego mężczyzny ubranego w tradycyjny żydowski strój. Przypomina biblijnego proroka; mógłby to być np. Hiob... Odwracam kartkę i czytam: „Moszek Joel Hagierman, urodzony w 1898 r. w Olskuszu, syn Icka Pałyty i Malki, mąż Frymety, ojciec czworga dzieci, zamieszkały w Olskuszu przy ul. Krzywej 7.

W czerwcu 1942 r. wraz z żoną i wszystkimi dziećmi – 19-letnim Ickiem Pałytem, 17-letnim Abramem Lejbem, 13-letnią Matką Fajglą i 12-letnim Szauelem Nusynem – wywieziony z likwidowanego olskuskiego getta do obozu Auschwitz-Birkenau i tam zamordo-

wany. Wojny nie przeżył nikt z rodziny. (opracował Krzysztof Kocjan)”. Dobrze więc, panie Moszku, chodźmy... Nasz pochód rusza w stronę ulicy Szpitalnej. Idziemy cicho, wolno.

Jeśli można porównać nasz marsz do Drogi Krzyżowej, to na skrzyżowaniu z ulicą Kościuszki znajduje się pierwsza jej stacja. Tutaj, na słupie ogłoszeniowym, Dziechciarz z Cieślikiem wieszają listę zidentyfikowanych olskuskich Żydów, zamordowanych przez Niemców. Obok przyklejają plakat reprodukujący fotografię mniej więcej tego samego miejsca, tylko 71 lat temu. Jest to zdjęcie wykonane podczas ostatniej drogi ludności żydowskiej Olskusza.

Skręcamy w ulicę Kościuszki. Tu rosną kasztanowce, na których wiosną 1942 roku Niemcy powiesili publicznie trzech olskuszan żydowskiej narodowości: Mordechaja Glajtmana, Chaima Pinkusa i Herza Matznera. Przywołuję ich imiennie z tego samego powodu, z którego wywieszana zostaje lista zamordowanych i dla którego wręczono nam, niby memento, zdjęcia podpisane imionami i nazwiskami. Hitlerowcy uczynili z Holocaustu upiorny przemysł; jego ofiarom chcieli odebrać tożsamość. Przywołanie imienia, nazwiska, twarzy – przywraca zabitym ludzką godność.

Z ul. Kościuszki skręcamy w ul. Francesco Nullo, gdzie na tablicę ogłoszeń trafia kolejny egzemplarz listy nazwisk wraz z plakatem. Tutaj, na dziedzińcu jednej ze szkół (wówczas zwanym placem Gimnazjalnym), Niemcy selekcjonowali olskuskich Żydów – kto się nadawał, trafiał do obozu pracy, reszta prosto do Auschwitz...

Już niedaleko dworzec – koniec drogi. Od dłuższej chwili idziemy ulicą Kazimierza Wielkiego. I nagle mam wrażenie, że postacie z wręczonych nam zdjęć faktycznie idą wraz z nami. Obok znajomych osób we współczesnych garniturach, sukienkach czy kurtkach widzę cienie ubrane w stroje, jakich nikt już dziś w Olskuszu nie nosi. Postacie żyjących tu niegdyś mężczyzn, kobiet, dzieci wędrują – jak

by powiedział Julian Przyboś – „miastem będącym, a już tylko byłym”. Idę razem z nimi, bojąc się przejrzeć w oknach sklepowych wystaw. Gdybym zobaczył swoje odbicie, co miałoby ono na sobie? Żydowski chałat, czy może brudny mundur?...

Dworzec. Rabina Yehoshua Ellisa nie ma już z nami – musiał wrócić do Katowic, gdzie wzywały go obowiązki... Gdyby mógł, zapewne wygłosiłby jakąś modlitwę. Janusz Poniewierski, prezes Klubu „Przymierze” i autor książek o Janie Pawle II, proponuje, byśmy wspólnie

odmówili „Ojcze nasz” – Ojca w Niebie mamy przecież wspólnego... Zapalamy znicze przy ogrodzeniu torów i modlimy się wspólnie. Szyny biegną daleko, w nieskończoność.

Żegnamy się i rozchodzimy. Mam wrażenie, że wciąż towarzyszy mi brodaty człowiek ze zdjęcia. Gdyby nie Holokaust, może siedłabym teraz na piwo z którymś z jego wnuków, zamiast czuć się, jakbym wracał z pogrzebu. Szkoda, panie Hagierman.

Jarosław Nowosad

Do opisu Nowosada warto tu jeszcze dodać, że Wydział Polityki Społecznej i Promocji Starostwa Powiatowego opublikował z okazji tej rocznicy czterostronicową broszurę z tekstem Olgerda Dziechciarza o kilkusetletniej historii Żydów w Olkuszu, zagładzie ich społeczności oraz współczesnych działaniach na rzecz ich upamiętnienia. Broszura „Żydowski Olkusz i 71. rocznica likwidacji getta” była rozdawana uczestnikom uroczystości, a później także dołączona jako wkładka do najbliższego numeru „Kwartalnika Powiatu Olkuskiego”; przez kilka następnych miesięcy była dostępna wśród materiałów promocyjnych w Punkcie Informacji Turystycznej na ul. Floriańskiej.

Patrząc na obchody z roku 2013, można by uznać, że olkuski magistrat przystał do mojej propozycji z poprzedniego roku, aby połączyć je z Marszem Pamięci. W żaden sposób nie podjęto jednak kwestii braku w mieście pomnika czy choćby tablicy upamiętniającej wydarzenie, którego rocznicę celebrowano. Władze miasta wołały sprawę pominąć milczeniem, a kwiaty złożyć pod plastikową tablicą na ul. Bóżniczej (który to punkt został zresztą dołączony w ostatniej chwili do ustalonego wcześniej programu obchodów). Niemniej w tymże roku można było mieć nadzieję, że sprawa godnego i odpowiedniego miejsca do takiej celebry znajdzie wkrótce pozytywne rozwiązanie. Oto bowiem kilka tygodni po rocznicy w sukurs władzom miasta pospieszył starosta Jerzy Kwaśniewski, który zapowiedział w wywiadzie prasowym, że w trakcie rozpoczynającego się remontu budynku Starostwa planowane jest umieszczenie na ścianach gmachu dwóch tablic pamiątkowych: jednej poświęconej pierwszemu staroście w niepodległej Polsce, Jerzemu Stamirowskiemu, drugiej zaś – olkuskim Żydom uwięzionym w tym budynku przed ich wymordowaniem w komorach gazowych Birkenau. Dodajmy, że koszt każdej z tych tablic szacowany był na ok. 3 tys. złotych, zatem kwota przeznaczona łącznie na obie tablice nie przekraczała jednej czterechsetnej części budżetu planowanego remontu (ok. 2,5 miliona złotych).

I faktycznie – trzy miesiące później, 11 listopada, w Święto Niepodległości tablica poświęcona staroście Stamirowskiemu została odsłonięta. Podczas tej uroczystości przedstawiciele Starostwa poinformowali mnie, że odsłonięcie drugiej tablicy jest przewidziane na 13 czerwca 2014 roku, na rozpoczęcie Marszu Pamięci odbywającego się w rocznicę zagłady olkuskich Żydów, podkreślając zarazem, iż środki na ten cel są już wyszczególnione w przyszłorocznym budżecie.

Zależało mi, żeby wydarzenie miało odpowiednią rangę i godną oprawę, zaprosiłem więc do wygłoszenia krótkich przemówień współprzewodniczącego Polskiej Rady Chrześcijan i Żydów, Bogdana Białka, przewodniczącego Gminy Żydowskiej w Katowicach, Włodzimierza Kaca oraz burmistrza Olkusza, Dariusza Rzepkę, a o poprowadzenie modlitwy poprosiłem rabina Jeho-

shuę Ellisa. Dodatkowo zorganizowałem jeszcze konferencję, na której wystąpienia mieli m.in. burmistrz Chmielnika, Jarosław Zatorski oraz prezes Klubu Chrześcijan i Żydów „Przymierze” z Krakowa, Janusz Poniewierski. Nieprzypadkowo zaprosiłem te właśnie osoby. Burmistrza Zatorskiego, bo Chmielnik bardzo często wskazywany jest za przykład miasta, które mądrze zmierzyło się ze swoją żydowską historią i ma w tym względzie bardzo ciekawe doświadczenia, z jakich można skorzystać. Drugiego prelegenta zaś, by przedstawił jak relacje katolicko-żydowskie widział i jaką wagę do nich przywiązywał papież Jan Paweł II – miałem bowiem na uwadze fakt, że odstonięcie tablicy planowane było niedługo po kanonizacji Jana Pawła II. A Janusz Poniewierski to wszak jeden z najlepszych znawców życia i dzieła papieża Wojtyły, autor m.in. znakomitej, bestsellerowej biografii papieskiej.

Tymczasem z końcem roku 2013 starosta Kwaśniewski został odwołany ze stanowiska, a nowy zarząd powiatu, z inspiracji wicestarosty Pawła Piasnego, tablicę z planów budżetowych wykreślił. W lutym 2014 r. próbowałem jeszcze u Piasnego interweniować, ale odpowiedź była krótka – w kasie Starostwa nie ma pieniędzy. Jednocześnie zapewniał mnie, że jest to tylko i wyłącznie kwestia braku pieniędzy. Aby ratować sytuację, udałem się wówczas do olkuskiego magistratu, gdzie Burmistrz obiecał się sprawą zająć i w porozumieniu z władzami Starostwa doprowadzić ją do szczęśliwego finału. Po paru miesiącach zwodzenia i podchodów, na początku czerwca dowiedziałem się jednak od rzecznika magistratu, że, niestety, w tym roku się nie uda, bo Starostwo poproszone o wskazanie miejsca, gdzie tablica ma być zamontowana, nie może tego zrobić, gdyż... nie ma dostępu do ścian budynku, bo trwa remont i jest to teren budowy, o czym poinformował rzecznika naczelnik jednego z wydziałów w Starostwie Powiatowym.

Kilka dni przed rocznicą zostałem wraz z Olgerdem Dziechciarzem poproszony do Burmistrza, aby ustalić szczegóły uroczystości. Tam się okazało ostatecznie, iż odstonięcia tablicy podczas najbliższych uroczystości nie będzie. Dowiedziałem się wówczas również od rzecznika, że wbrew wcześniejszym deklaracjom nie dano ogłoszeń do prasy (informacja o rocznicowych obchodach nie pojawiła się nawet na internetowej stronie olkuskiego UMiG!), ani nie zostały wysłane oficjalne zaproszenia w imieniu Urzędu Miasta dla gości i prelegentów. W trybie pilnym musiałem więc w ostatniej chwili potwierdzić zaproszenia sam i we własnym imieniu³.

Nadmienić trzeba, że oprócz wymienionych wyżej gości i prelegentów, na konferencję i Marsz Pamięci do Olkusza przyjechało wówczas kilku gości z zagranicy: Ellie Shapiro – dyrektorka przedsięwzięcia o światowej renomie, jakim jest Jewish Music Festival w kalifornijskim Berkeley, dr Erica Lehrer z Uniwersytetu w Toronto, specjalistka w zakresie badań nad pamięcią po konfliktach, oraz Chilik Weizman, pracownik naukowy instytutu Yad Vashem, a zarazem wnuk niegdyśszego mieszkańca Olkusza.

Tak więc goście na uroczystość przyjechali, ale olkuskie władze zamiast powodu do chluby zafundowały sobie kolejną kompromitację. Na ścianie gmachu Starostwa zamiast marmurowej tablicy zawisł przyklejony przeze mnie plakat z napisem: „W tym budynku byli uwięzieni olkusczy Żydzi przed ich deportacją do komór gazowych obozu Auschwitz-Birkenau. Tablica poświęcona tym ponad 3 000 mieszkańców Olkusza zamordowanym przez hitlerowców będzie na tym budynku, jak tylko Starostwo dorobi się 3 000 zł na jej sfinansowanie”. Przed tym właśnie plakatem (oraz wywieszoną obok listą ofiar) wygłoszono przemówienia na początku Marszu

³ Dla dopełnienia obrazu dwulicowości władz Olkusza w tej sprawie, należy tu dodać, że niedługo po obchodach dyrektor Galerii BWA został obsztorcowany w magistracie za udostępnienie mi sali na konferencję (której wszak sam Urząd Miasta niby był współorganizatorem – sic!), w akompaniamencie gróźb, że „takie zaangażowanie w politykę źle się na Galerii odbije”.

Pamięci. Burmistrz Rzepka wprowadzając zapewniał, że Urząd Miasta przewiduje w najbliższym roku ufundowanie kilku tablic pamiątkowych w miejscach dla historii lokalnej ważnych i tablica na Starostwie na pewno się wśród nich znajdzie w pierwszej kolejności. Nie wiem jednak, ilu słuchających wierzyło, że nie są to puste deklaracje. Goście głośno mówili o skandalu, olkuskcy zaś uczestnicy Marszu między sobą o ogromnym wstydzie. A wszyscy otrzymali dodatkowy punkt do refleksji w trakcie Marszu Pamięci.

Niestety, również w następnym roku (2015) Marsz Pamięci odbył się w cieniu haniebnego farsy odgrywanej przez olkuskie władze wokół sprawy wmurowania tablicy pamiątkowej na gmachu Starostwa. Wiosną tegoż roku nowy burmistrz Olkusza, Roman Piaśnik zwrócił się do starosty Piasnego z pismami w sprawie wykonania i umieszczenia na budynku Starostwa Powiatowego tablicy upamiętniającej uwięzienie ok. 3000 olkuskich Żydów, w których to pismach zadeklarował ze strony Gminy Olkusz „wsparcie finansowe na realizację tego zamierzenia w wysokości do 50 % kosztów wykonania i wmurowania tablicy oraz chęć współpracy w zakresie opracowania projektu”. Starosta Piasny w wypowiedzi do „Gazety Wyborczej” uznał jednak, że takie rozwiązanie „uwłacza godności tego wydarzenia”. Były wicewojewoda małopolski, Jerzy Meysztowicz, zażenowany szokującymi wypowiedziami Piasnego, zaraz po ich lekturze zadzwonił do redakcji krakowskiej „GW” i zadeklarował (a „Gazeta” opublikowała), że z własnej kieszeni dołoży brakującą sumę do kosztu olkuskiej tablicy „choćby jutro”. Kilka dni później – telefonując osobiście do starosty Piasnego – potwierdził chęć wyłożenia pieniędzy na tę tablicę. Ale Piasny odrzucił ofertę Meysztowicza, podobnie jak ofertę Urzędu Miasta.

I tablicy dalej nie było. Podczas rozpoczęcia ubiegłorocznego Marszu Pamięci na ścianie budynku Starostwa wywiesiłem zatem ponownie taki sam plakat, co rok wcześniej. A że akurat przed kilkoma dniami czytałem esej Piotra Matywieckiego pt. „Fotografie pamięci” i natrafiłem w nim na słowa, które wydawały mi się celnym komentarzem do zaistniałej sytuacji, to odczytałem je przy tej okazji uczestnikom Marszu Pamięci zgromadzonym przed budynkiem Starostwa: „Nienawiść dawnych antysemitów okazała się zabójcza. Antysemita dzisiejsi, gdziekolwiek są, nienawidzą już nawet pamięci o zabitych. Chcą zawłaszczyć tę Pamięć pospólną, aby wypętnić ją w całości projekcją własnego zła”⁴.

W tymże 2015 roku, po raz pierwszy od 9 lat, rocznica wymordowania ponad 3 tysięcy miejscowych Żydów została całkowicie zignorowana przez wszystkie oficjalne czynniki olkuskie: ani nie zorganizowano oficjalnych obchodów ją upamiętniających, ani żaden samorządowiec nie wziął udziału w Marszu Pamięci, ani nawet jednym słowem rocznica ta nie została odnotowana na witrynach internetowych tutejszych urzędów.

Ireneusz Cieślak

4 Z książki: Piotr Matywiecki, *Dwa oddechy. Szkice o tożsamości żydowskiej i chrześcijańskiej*, Warszawa 2010, s. 93.

Przed Marszem Pamięci 2013 – uczestnikom zgromadzonym w Centrum Kultury Olgerd Dziechciarz referuje historię olkuskich Żydów.
Before Memorial March 2013 – Olgerd Dziechciarz is recounting the story of Olkusz Jews to the partakers gathered in the Culture Centre.

Podczas Marszu Pamięci 2013 – na ul. Szpitalnej.
During the Memorial March 2013 – Szpitalna Street.

Marsz Pamięci 2013 – przy dworcu PKP.
Memorial March 2013 – near the railway station.

Podczas konferencji w Galerii BWA przed Marszem Pamięci 2014 – burmistrz Chmielnika, Jarosław Zatorski, przekazuje burmistrzowi Olkusza, Dariuszowi Rzepce (pierwszy z prawej), najnowsze publikacje na temat dziedzictwa żydowskiego wydane w Chmielniku.
A conference in BWA Art Gallery before the Memorial March 2014 – the mayor of Chmielnik, Jarosław Zatorski, is handing the newest publications about Jewish heritage printed in Chmielnik to the mayor of Olkusz, Dariusz Rzepka (on the right).

Marsz Pamięci 2014 – plakat przyklejony przez Ireneusza Cieślika na ścianie gmachu Starostwa Powiatowego.
 Memorial March 2014 – a poster stuck on the wall of the District Office by Ireneusz Cieślik.

Fot. Jarosław Nowosad

Marsz Pamięci 2014 – do zgromadzonych przed budynkiem Starostwa Powiatowego przemawia Bogdan Biatek, chrześcijański współprzewodniczący Polskiej Rady Chrześcijań i Żydów (od lewej: Chilik Weizman, Włodzimierz Kac, przewodniczący Gminy Żydowskiej w Katowicach, Erica Lehrer, Bogdan Biatek, Janusz Poniewierski, prezes Klubu Chrześcijań i Żydów „Przymierze” w Krakowie, Sylwia Płucisz, Ireneusz Cieślik, Aleksandra Cieślik, rabin Jehoszua Ellis).

Memorial March 2014 – Bogdan Biatek, Christian co-chairman of The Polish Council of Christians and Jews, is giving a speech in front of the District Office (from the left: Chilik Weizman, Włodzimierz Kac, the chairman of the Jewish Community in Katowice, Erica Lehrer, Bogdan Biatek, Janusz Poniewierski, the chairman of Christian and Jews Club 'Przymierze' in Kraków, Sylwia Płucisz, Ireneusz Cieślik, Aleksandra Cieślik, rabbi Yehoszua Ellis).

Fot. Jarosław Nowosad

Marsz Pamięci 2014 – na ul. Mickiewicza.
Memorial March 2014 – Mickiewicz Street.

Fot. Janusz Mucha

Marsz Pamięci 2015 – przed budynkiem Starostwa Powiatowego.
Memorial March 2015 – in front of the District Office.

Marsz w oczach uczestników

Avi Applestein

March of 2011

My first contact to Olkusz was the few stories that my father told me about the place, when I was a young boy. Talking about Olkusz was always painful for him, missing his loved lost family.

But In some way Olkusz was a part of my life already before, actually since I can remember myself. In the bedroom of my parents there were two pictures hanging on the wall, one of them was the image of my mother's mother, the other one, a picture of my grandfather, a picture which was taken in Olkusz on the 31.07.1940, during the "Bloody Wednesday".

I do not remember when, but at some point I asked my father, where did he get this picture of his father, that hanged over his bed ? He showed me an old newspaper. In there was a photo, a group of Jewish men wearing a star of David armband, bare headed, and one of them was forced to cut off my grandfather's beard. My father brought this newspaper to a photographer, who made a copy of it, cutting out the face of my grandfather from that photo, retouched it and mounted back a Kippa on his head. Somehow, he brought him back his dignity, that the Germans tried to abolish - My father had an image of his father, as he saw him all his life. This picture was the only remains from the whole family.

My second contact with Olkusz took place in 1997, when I came there for the first time. I was very lucky to find a very helpful person, who took time and effort in the city archive and found the birth certificates of my father and his sisters. On the other hand, I found also a desolated and devastated cemetery that made it clear – here there is only a painful past but no presence for Jews, and for sure, no respect for them.

Ten years later, during my second visit to

Avi Applestein

Marsz w 2011 roku

Mój pierwszy kontakt z Olkuszem to kilka opowieści ojca o tym miejscu, gdy byłem młodym chłopcem. Mówienie o Olkuszu było dlań - tęskniącego za ukochaną, utraconą rodziną - zawsze bolesne.

Ale w pewien sposób Olkusz był częścią mojego życia już wcześniej, właściwie odkąd pamiętam. W sypialni moich rodziców wisiły na ścianie dwa zdjęcia: jednym z nich był portret matki mojej matki, drugim zdjęcie mego dziadka, zdjęcie zrobione w Olkuszu w dniu 31.07.1940 r. w trakcie „Krwawej Środy”.

Nie pamiętam kiedy, ale w pewnym momencie zapytałem ojca, skąd ma to zdjęcie swego ojca, które wisało nad jego łóżkiem? Pokazał mi starą gazetę. Było w niej zdjęcie - grupa Żydów z opaskami z gwiazdą Dawida na ubraniu, z gołymi głowami, a jeden z nich zmuszony został do obcięcia brody mojemu dziadkowi. Mój ojciec zaniósł tę gazetę do fotografa, który zrobił kopię, wycinając z tego zdjęcia twarz mojego dziadka, a po wyretuszowaniu z powrotem nałożył na jego głowę kipe. W pewien sposób przywrócił mu godność, którą Niemcy próbowali mu odebrać: mój ojciec miał zdjęcie swego ojca takiego, jakim widział go przez całe życie. To zdjęcie było jedyną pamiątką po całej rodzinie.

Mój drugi kontakt z Olkuszem miał miejsce w 1997 roku, gdy przyjechałem tam po raz pierwszy. Byłem bardzo szczęśliwy, że znalazłem bardzo pomocną osobę, która poświęciła czas i wysiłek w miejskim archiwum i odnalazła metryki urodzenia mojego ojca i jego siostr. Z drugiej strony zobaczyłem także opuszczony i zdewastowany cmentarz, co czyniło jasnym, że jest tu tylko bolesna przeszłość, ale brak teraźniejszości dla Żydów, a z pewnością nie ma dla nich szacunku.

Olkusz, I found out that some people do care! In a bookstore I discovered some books regarding the history of the Jews of Olkusz, the book of Dariusz Rozmus about the new Jewish cemetery and Krzysztof Kocjan's book "Zagłada olkuskich Żydów". Olkusz is small, and the bookshop owner called Dariusz who was there after 10 minutes. Thru him I have also contacted Krzysztof who told me about Irek, who appeared in my next visit to Olkusz, with Dorota and with Jurek, and suddenly I have realized that Olkusz is not so neglected, as it seems from its Jewish cemetery, I have realized that good people do what good people should do, take responsibility of their history.

In 2011 my wife and I were joining the march. We came especially at that time, in order to take part in what we saw as a moral support to our friends and as a memorial duty.

We were about 15 persons at this march. Starting it in the same place where the Jews of Olkusz did, among them my own family, in 1942.

They started their last way not knowing what we know today, still hoping for a future, a better future, worried, but imagining their children growing up... and now, we are going through the same streets as those Jews went. I could see before my eyes, hundreds and thousands of people, going in their last way to join God some hours later.

On the way, Olgerd and Irek were hanging posters with photos of the 1942 deportation and lists with names of the perished Jewish neighbours.

Some older women came to talk with us. Jonathan, who was wearing a kippa, was told how they, as children at that time, do remember the Jewish neighbours and the events of those days.

We arrived to the train station, the last place where those people have seen for the last time the place, that was their home. Most probably knowing they would not see this home again, but not knowing what was awaiting them.

A letter of rabbi Jehoshua Ellis from Kato-

Dziesięć lat później, w trakcie mojego drugiego pobytu w Olsku, zobaczyłem, że są jednak ludzie, którzy się troszczą! W księgarni odkryłem książki o historii olskich Żydów, książkę Dariusza Rozmusa o nowym cmentarzu żydowskim i książkę Krzysztofa Kocjana „Zagłada olskich Żydów”. Olsk jest mały i właściciel księgarni zadzwonił do Dariusza, który pojawił się po 10 minutach. Przez niego skontaktowałem się także z Krzysztofem, który powiedział mi o Irku, a ten pojawił się w trakcie mojego kolejnego pobytu w Olsku z Dorotą i Jurkiem, i nagle uświadomiłem sobie, że Olsk nie jest tak zaniedbany jak się wydaje po jego żydowskim cmentarzu. Uświadomiłem sobie, że dobrzy ludzie robią to, co dobrzy ludzie czynić powinni – biorą odpowiedzialność za swą historię.

W 2011 roku razem z żoną dołączyliśmy do Marszu. Specjalnie przyjechaliśmy w tym czasie, aby wziąć udział w tym, co postrzegaliśmy jako moralne wsparcie dla naszych przyjaciół i obowiązek pamiętania. Na Marszu było nas z piętnastu. Wyruszając z tego samego miejsca, co olscy Żydzi, wśród których była i moja rodzina, w 1942 roku.

Oni wyruszyli w swą ostatnią drogę, nie wiedząc tego, co my wiemy dzisiaj, wciąż mając nadzieję na przyszłość, lepszą przyszłość, przestraszeni, ale wyobrażający sobie rosnące dzieci... a teraz my idziemy tymi samymi ulicami, którymi szli Żydzi. Mogłem zobaczyć przed oczami setki i tysiące ludzi idących w swą ostatnią drogę, by kilka godzin później połączyć się z Bogiem.

Po drodze Olgerd i Irek wieszali plakaty ze zdjęciami z deportacji w 1942 roku oraz listy z nazwiskami zamordowanych żydowskich sąsiadów.

Jakieś starsze kobiety podeszły, by z nami porozmawiać. Jonathanowi, który miał na głowie kipe, mówiły jak jako dzieci zapamiętały żydowskich sąsiadów i co się wydarzyło w tych dniach.

Doszlśmy do stacji kolejowej, ostatniego miejsca, w którym ludzie ci po raz ostatni widzieli

vice was read by Jonathan Ornstein, director of JCC in Krakow. - I prayed a "Kaddish" – A prayer that glorifies God, and "El Male Rachmim", a prayer that asks him for his mercifulness in haven. I prayed it many times before, but it was never as meaningful as it was on this day in this place! This march was significant and a touching day for me.

The idea of the march and its continuity every year, overcoming all difficulties that were and still made by the authorities, was for me the sign and hope that a day will come, when more and more people will face the past in order to prevent it happening again in the future. God bless you!

Avi Applestein

*Son of Olkusz citizen, living in Cologne
(Germany).*

to miejsce, które było ich domem. Najprawdopodobniej wiedząc, że nie zobaczą tego domu ponownie, ale nie wiedząc, co ich czekało.

Jonathan Ornstein, dyrektor krakowskiego JCC, odczytał list rabina Jehoshui Ellisa z Katowic. Ja odmówiłem „kadyś”, modlitwę wychwalającą Boga i „El Male Rachmim”, modlitwę proszącą go o litość w niebie. Odmawiałem je po wielekroć wcześniej, ale nigdy nie było to tak znaczące, jak tego dnia w tym miejscu! Ten Marsz był dla mnie ważnym i poruszającym dniem.

Idea Marszu i jego coroczna kontynuacja, przezwyciężająca wszelkie trudności stawiane niegdyś i nadal przez władze, były dla mnie znakiem i nadzieją, że nadejdzie dzień, gdy coraz więcej osób stawi czoła przeszłości po to, aby nigdy więcej nie powtórzyła się w przyszłości. Niech Was Bóg błogosławi!

Avi Applestein

*Syn olkuszanina, mieszka w Kolonii
(Niemcy).*

Bogdan Białek

Ten smutek zapamiętam

Ten marsz olkuski długo będę miał w pamięci. Przyjechałem wcześniej niż godzina rozpoczęcia uroczystości. Obszedłem miasteczko. Jedno z dziesiątków, a może i setek, które za późno usłyszały wezwanie do zmiany. Olkusz zrobił na mnie smutne wrażenie; znam miasteczka w świętokrzyskim, małopolskim, podkarpackim, pomorskim, podlaskim o znacznie mniejszym potencjale, a które umiały skorzystać z szansy unijnej, transformacyjnej i wszelkiej innej maści.

Ale w jakimś sensie to dobrze. Wyraźnie widać było w Olkuszu jego zadawnioną i ledwie, ledwie skrywaną żydowską przeszłość. Zamarła w lizajach murów, nierównych ulicznych brukach, przejściach między kamieniczkami i zwykłymi domami, nieoczekiwanymi urwaniami ciągów ulicznych.

To miasto budowali Żydzi, także Żydzi. Pozostawili ulice i kamienice. Korzystają z nich współcześni mieszkańcy miasta. Korzysta miasto, którego nie stać wówczas było na skromną tablicę upamiętniającą dawnych sąsiadów, zamordowanych bestialsko, poniżonych, ograbionych, unicestwionych. Tego „dzieła” dokonali Niemcy. Owoce zbierają (nadal zbierają) Polacy.

Było mi bardzo, bardzo smutno.

Ten smutek zapamiętam.

I delikatny uśmiech Irka Cieślika, sprawiedliwego wśród olkuskiego narodu. Uśmiech

zawstydzienia. Irek kocha Olkusz. On kocha historię miejsca, w którym spędza swoje życie. Bo wie, bo rozumiał, że to miejsce mówi o nim samym, jest w jakiejś mierze częścią niego.

Było nas niewielu. Szliśmy przez miasto, wśród tłumu ludzi śpieszących za swoimi sprawami, mijających nas obojętnie. A może nie? Może wiedzieli dlaczego idziemy? Może chociaż przez chwilę pomyśleli o tych, o których już prawie nikt nie myśli. Nikt się za nich nie modli. Nikt oprócz Irka Cieślika.

Tak mu dopomóż Bóg.

Bogdan Białek

Współprzewodniczący (ze strony chrześcijańskiej) Polskiej Rady Chrześcijan i Żydów; prezes Stowarzyszenia im. Jana Karłowicza; redaktor naczelny miesięcznika „Charaktery“.

Olgerd Dziechciarz

Dojmujące wrażenie pustki

Dzieciństwo spędziłem na Mazańcu, wiejskiej dzielnicy Olkusza, gdzie przed wojną, w letniskowych domach pośród sosnowego lasu, odpoczywali mieszkańcy Zagłębia Dąbrowskiego. Nazywano ich letnikami. Dziadek pobudował w końcu lat 30-tych obszerny dom, właściwie pensjonat, by móc ich przyjmować i w ten sposób zarabiać na życie. W ogrodzie, przez który przepływała rzeczka, dziadek wykopał specjalnie dla letników basen. Przyszła wielka wojna i skończył się tamten świat. Po 1945 r. władze komunistyczne odebrały dziadkom większość domu i dokwaterowały im kilka rodzin, które – delikatnie mówiąc – sprawiały trudności i czasami wymagały interwencji Milicji Obywatelskiej. Nie dziwne więc, że dziadek za komunistami nie przepadał, a ja, który spędzałem u dziadków każdą wolną chwilę, nasykałem tą niechęcią do „najbardziej sprawiedliwego ustroju społecznego”. Kiedyś dowiedziałem się, że w kurniku była koszerna kuchnia. Nie wiedziałem, co to znaczy. Po wojnie letnicy jeszcze czasami bywali u dziadków. Pewni państwo przyjeżdżali do nich nawet w latach 70-tych. Dla mnie to byli po prostu letnicy, którzy w mojej świadomości kojarzyli się ze starymi, dobrymi czasami, kiedy nie było komunistów, a świat był logiczny. Nawet takie dziecko, jak ja, widziało nieracjonalność socjalizmu: co z dziadka był za gospodarz, skoro nie mógł nic zrobić niepłatącemu symbolicznego czynszu lokatorowi?! Letnicy byli więc dobrym światem, który odszedł i za którym się tęskniło. Dopiero po latach uświadomił mnie jeden z ówczesnych mieszkańców Mazańca: „Jak to nie wiesz, kto przyjeżdżał do twoich dziadków? To byli Żydzi”. Moi dziadkowie nigdy tak o nich nie powiedzieli. To tam, na Mazańcu, zaczął się mój osobisty marsz, marsz ku prawdzie.

Po latach, gdy dziadkowie dawno już nie żyli, pracując jako dziennikarz, opisywałem fatalny stan kirkutów w Olkuszu. To wtedy Ireneusz Cieślik opublikował w „Tygodniku Powszechnym” zmienny tekst o niepamięci, a właściwie o wyparciu z pamięci olkuszian największej tragedii w dziejach miasta: wywózki do niemieckiego obozu zagłady Auschwitz-Birkenau i zamordowania tam ponad 3 tys. żydowskich mieszkańców Olkusza, społeczności, która przez setki lat współtworzyła jego historię. Działaliśmy już wtedy w Olkuskim Stowarzyszeniu Kulturalnym „Brama” i spontanicznie zaczęliśmy pracę na rzecz ratowania dziedzictwa żydowskiego w Olkuszu. Sprowadziliśmy z Kielc kilka zabytkowych

macew, które wyjechały tam przed laty „do remontu” i nie wróciły, zaczęliśmy porządkować cmentarze żydowskie, wydawać książki o historii i kulturze miejscowej diaspory Izraelitów. Po artykułach chcieliśmy, wzorem takich miast jak Kraków, upamiętnić Marszem Pamięci ostatnią drogę olkuskich Żydów. Kiedy nie udało nam się przeskoczyć warunków formalnych, jakie kazano nam wypełnić, odpuściliśmy sobie; wszyscy, poza Irkiem Cieślikiem, który poszedł na Marsz sam. Miał rację: przecież nie ważne było, jak będzie wyglądał ten Marsz, tylko czy w ogóle się odbędzie! Gdyby nie poszedł, być może Marszu nie byłoby do dziś. A tak jest, nieformalny, spontaniczny, właściwie od lat organizowany w ostatniej chwili, przez to może niezbyt liczny, ale za to mający w składzie tylko tych, którzy naprawdę chcą w nim iść. To nigdy nie był spęd, czy jakaś samorządowa manifestacja w godzinach pracy urzędników.

Dla mnie najbardziej pamiętny pozostanie drugi marsz; szliśmy w nim z Irkiem i Jurkiem Rosiem we trzech. Pamiętam, że widziałem wtedy Olkusz innym, niż go znałem. Wreszcie zrozumiałem, skąd się bierze to dojmujące wrażenie pustki, jaką wyczuwałem w naszym mieście. Pewnego dnia jedna trzecia mieszkańców Olkusza zniknęła. Pozostały po nich dwa zapuszczone cmentarze, domy, nieliczne zdjęcia, jakieś urwane wspomnienia, ale głównie cisza, kilkudziesięcioletnia cisza nad największą zbrodnią w dziejach miasta! Mimo że było nas tak mało, nie pamiętam, żebyśmy przestali wierzyć w sens Marszu. W kolejnych latach przyłączali się kolejni uczestnicy, rodzina Irka, Ala Renkiewicz, Łukasz Jarosz i inni. Z czasem zaczęli w nim brać udział ludzie spoza Olkusza. Pamiętny był Marsz, gdy po raz pierwszy szli z nami Żydzi i który zakończył się odmówieniem kadyszu pod budynkiem stacji kolejowej. I ten, gdy nieśliśmy zdjęcia konkretnych osób, które szły w marszu przed ok. siedemdziesięciu laty i zginęły. Od 2009 roku mieliśmy ze sobą listy pomordowanych, które rozlepialiśmy na tablicach informacyjnych. Potem patrzyliśmy, gdzie się uchowały. Nie pamiętam jakichś ekscesów, raczej wszystko odbywało się spokojnie. Ludzie nie wiedzieli, dlaczego idziemy. Nie zwracali na nas większej uwagi. Bodaj dwa razy szli z nami jacyś samorządowcy, burmistrz, wicestarosta... Ale Olkusz już przestał się interesować tą rocznicą. Nie mogłem być na Marszu, podczas którego Irek – na znak protestu – powiesił na ścianie starostwa tekturę imitującą tablicę pamiątkową poświęconą martyrologii olkuskich Żydów. Pieniądze na kamienną tablicę były zabukowane w budżecie Starostwa Powiatowego, ale starosta – jak tłumaczył – w ramach oszczędności wycofał się z jej współfinansowania. Odbyła się zbiórka społeczna, ale zebrane pieniądze leżą w sejfie, a tablicy jak nie było, tak nie ma...

Podobno w Polsce nie ma też antysemityzmu, a ci, którzy uważają, że jest, są przewrażliwieni. Jeden z ważnych olkuskich samorządowców spytał mnie kiedyś: „Zawsze chciałem cię o to zapytać. Czy ty jesteś Żydem?”.

Olgerd Dziechciarz

Pisarz i poeta, historyk ziemi olkuskiej.

Łukasz Jarosz

Soma

Ciała mamy chude i blade. Siadamy na kładce,
wysoko nad szynami, obok wagonów. Zlizuję z jej szyi
kurz i światło, dłoń wędruje po twardej pięcie, po słońcu
śródstopia. Przed nami pokancerowane, żylaste miasto,
mur fabryki, napis Jude raus przypominający oglądane rano
zdjęcia; pędzeni na dworzec ludzie, setki kopanych, leżących
twarzą do ziemi, wzrok lekarza obozowego, macewy służące
za płot ogrodu. Gośka ma w sobie dużo ciszy. Miłość jest jeszcze
bezsztalna niczym płód, łóżysko. Dopiero uczymy się wchłaniać
siebie, nie wytkócać o nic, bo nic nie jest naszą winą.
Odprowadzam ją na peron. Nie chce, żeby nieść jej plecak pełen
konserw i słoików z jedzeniem. Kilka dni potem leżymy w obcym
domu. Nasze nagie, matowe ciała obejmują się w ciemnościach.
Drżą jak przed operacją, jakby czekały na dłuto, kleszcze, trepan.

Łukasz Jarosz

Poeta, laureat pierwszej edycji Nagrody im. Wisławy Szymborskiej (2013).

Dopisek redaktora: Wiersz ten otrzymałem od Łukasza Jarosza w odpowiedzi na moją prośbę o osobistą refleksję związaną z olkuskim Marszem Pamięci. Wiersz pochodzi z tomu „Soma” wydanego przez Biuro Literackie (Wrocław 2006). Warto tu przypomnieć, że ów debiut książkowy Jarosza zdobył I nagrodę w „Konkursie Młodych Twórców” zorganizowanym przez Fundację Kultury (Warszawa 2006).

Jonathan Ornstein

Przerwane milczenie

Trudno samotnie iść na przekór całemu światu. Nawet ze świadomością, że świat nie jest przeciwny, lecz pozostaje po prostu obojętny. Nieco łatwiej odkryć, że nie wszyscy są obojętni.

Ponad 70 lat temu żydowscy mieszkańcy Olkusza zostali wymordowani. Zniknęli, ale zostały po nich ślady. Materialne - domy, ulice, cmentarze. Niematerialne - opowieści i wspomnienia. 10 lat temu Olkusz przerwał milczenie i przywołał pamięć. Przez miasto przeszedł zupełnie skromny, bo jednoosobowy pochód. Czy można go nazwać Marszem pamięci?

Dzięki wytrwałości i determinacji kilku pasjonatów lokalnej historii, którzy stali się strażnikami pamięci, dziś wiemy, że ślady żydowskich sąsiadów nie znikną zupełnie ze świadomości miasta. Już rok później Marsz Pamięci zgromadził ludzi, którym wielokulturowa przeszłość miasta wydała się ważna nie tylko jako przedmiot historii, ale i niezbędny element budowania współczesności.

Olkusz jest jednym z wielu miast w Małopolsce, w którym przed wojną Żydzi stanowili nieomal połowę mieszkańców. Jednym z wielu, z którego zniknęli z dnia na dzień w wyniku przerażającej zbrodni. Olkusz wciąż jest jednym z niewielu miast, w którym rokrocznie odbywa się marsz upamiętniający dawnych mieszkańców.

Jako dyrektor Centrum Społeczności Żydowskiej w Krakowie podziwiam organizatorów Marszu i ich wytrwałość w przełamywaniu obojętności i poszukiwanie prawdy. Każdego roku uczestnicy Marszu Pamięci budują wspólnotę, która wyrasta ze świadomości trudnej historii. Cieszę się, że wraz z przedstawicielami Centrum Społeczności Żydowskiej w Krakowie mogę stać się członkiem tej wspólnoty. Dziękuję za zaangażowanie w przywracanie pamięci, która nie jest jedynie ekscentrycznym hobby, ale kluczem do zrozumienia współczesności i krokiem do budowania lepszej przyszłości.

Jonathan Ornstein

Dyrektor Centrum Społeczności Żydowskiej w Krakowie (JCC).

Janusz Poniewierski

Zachor!

Zachor! „Pamiętaj!” – to słowo przewija się przez całą tradycję żydowską. Tkwi u źródeł judaizmu i żydowskiej tożsamości. Powtarzane w codziennych modlitwach, przez setki lat rozlegało się na polskiej ziemi. Również w Olkuszu. I nagle zamilkło, zniknęło wraz z ludźmi, których pochłonęła Zagłada.

Ich już nie ma, ale pamięć o nich – o ich obecności w tym mieście, tak tragicznie zakończonej – powoli zmartwychwstaje dzięki kilku dzielnym ludziom, którzy poczuli, że dłużej nie wolno milczeć. Że trzeba wołać. Prosić o przebaczenie za niepamięć ojców i sąsiadów. Na nowo zacząć pamiętać!

Taka intencja, jak sądzę, przyświecała i przyświeca organizatorom olkuskiego Marszu Pamięci, grupce „sprawiedliwych”, którzy rozumieją, że miasta, które tracą pamięć, tracą również swoje życie (duchowe).

Powiedział kiedyś Bóg do Abrahama: „Będę błogosławił tym, którzy ciebie [i twoich potomków] błogosławić będą” (por. Rdz 12,3). A to znaczy również: Będę pamiętał o tych, którzy o tobie [i twoich potomkach] będą pamiętać.

Janusz Poniewierski

Publicysta katolicki, prezes Klubu Chrześcijan i Żydów „Przymierze” w latach 2012-2015.

Jerzy Roś

Co mnie z tymi Żydami łączy?

Jak się czuje typowy Aryjczyk: 190 cm wzrostu, szczupły, szare oczy, włosy blond (kiedyś, obecnie albo wypadły, albo posiwiały), kiedy jego buty stukają o bruk, przy wtórze szurania nielicznych towarzyszących mu osób? Do przejścia jest 1200-1500 metrów, jakoś wytrzymam, ale w głębi serca czuję, że to nie jest moje miejsce. Nic mnie z tymi Żydami nie łączy. Cały czas jestem przekonany, że to bez sensu, ale mimo to idę, chociaż wiem, że znowu mnie w internecie wciągną na „listę Żydów”, a nawet jeśli nie, to nabluzgają od idiotów, co za darmo się Żydom wystługują, albo wręcz przeciwnie, od sprzedawczyków, co własny kraj i religię im za straszne pieniądze sprzedali. Mój śp. Stryj, doktor historii, sporządził drzewo genealogiczne rodziny, sięgające czasów potopu szwedzkiego, czternaście pokoleń „po mieczu i po kądzieli”, wszyscy rzymscy katolicy. Miałem dwóch śp. Dziadków (jak każdy!), o tym samym imieniu: Franciszek. Jeden, członek Polskiej Partii Robotniczej,

komunista, co nigdy nie wstąpił do PZPR, bo tam „żydokomuna” rządziła! Drugi, partyzant Batalionów Chłopskich, a właściwie tzw. Ludowej Straży Bezpieczeństwa, która wykonywała wyroki na konfidentach i szmalcownikach, nawet nie dlatego, że im strasznie tych Żydów było żal, tylko wiedzieli, że jak ktoś za pieniądze czy wódkę sprzedaje Niemcom ukrywającego się Żyda, to za tydzień wyda ich – partyzantów. Jeden dziadek zmarł w 1983, drugi w 1986, skąd mi przyszło do głowy, żeby sobie z Żydami jakieś porachunki po 20 latach wyrównywać? Ale idę po tym olkuskim asfalcie i betonowych chodnikach, przytrzymuję arkusze zadrukowane emblematem „gwiazdy Dawida”, Olgerd strzela takerem, i następny arkusz, i następny... setki imion i nazwisk, lata życia, adresy.

Za pierwszym razem to była gra o honor i ambicję. Zawiedliśmy, a właściwie ja zawiodłem, Irka. Chciał, żeby Stowarzyszenie „Brama”, którego byłem nominalnym prezesem, zorganizowało Marsz Pamięci. A co to za kłopot? Napiszemy pismo do władz, przybijemy pieczętkę, jak już będziemy mieć patronat starosty, to zawiadomimy szkoły, każda przyśle albo całą klasę, albo przynajmniej poczet sztandarowy, 100-200 osób przejdzie przez miasto, dziennikarze zrobią zdjęcia i jakoś to będzie. Mamy przecież, jako Stowarzyszenie, takie układy we współpracy z Żydami (zastuga poprzedniego prezesa, Macieja Włodarczyka), że nikt nam nie podskoczy: wydanie monografii Krzyska Kocjana „Zagłada olkuskich Żydów”, wydanie monografii starego cmentarza żydowskiego w Olkuszu pod redakcją Darka Rozmusa, co ją nawet Kancelaria Prezydenta RP dofinansowała, prace remontowe na cmentarzach żydowskich – któż, jak nie my? I oto zrobił się kłopot. Pan Starosta długo zwlekał z udzieleniem odpowiedzi, a jak już udzielił, to dość wymijającej, mianowicie że w proponowanym terminie zaplanował urlop i nie może udzielić patronatu. Nie, to nie. Przecież nie będę się tym przejmował, po prostu Marszu nie będzie. Ale Marsz Pamięci był. Jednoosobowy. W 2006 roku Irek poszedł sam! Tak mi zaimponował, że w roku następnym nie wyobrażałem sobie innej koncepcji, niż iść razem. Do Pana Starosty już nie pisałem, żeby mu nie komplikować planów urlopowych. I, o ile mnie pamięć nie myli, Marsz był już trzyosobowy: Irek, Olgerd i ja. Chyba już wtedy Krzysiek zaczął sponsorować plakaty z listą zamordowanych olkuskich Żydów i fotografiami z „Marszu Śmierci”. Jeszcze w kolejnym roku dołączyła Ala. I inni, ale bardzo nieliczni. [...]

(fragment większego tekstu – przyp. red.)

Jerzy Roś

Archeolog, b. prezes Olkuskiego Stowarzyszenia Kulturalnego „Brama”.

Yechiel Weizman

The march in Olkusz

The name “Olkusz” was familiar to me ever since I was a little kid. I knew that my grandfather, Mosze Dawid Weizman, came from there, but only when I grew up I realized that Olkusz is a concrete place and not only an abstract memorial territory. My grandfather would tell many stories about his hometown, about the Jewish community, the Hasidim and the relations with the Polish neighbors. He also told me about the day he was deported

Yechiel Weizman

Olkuski marsz

Nazwa “Olkusz” była mi bliska od dziecka. Wiedziałem, że pochodził stamtąd mój dziadek Mosze Dawid Weizman, ale dopiero gdy dorosłem zdałem sobie sprawę, że Olkusz to konkretne miejsce, a nie tylko abstrakcyjny obszar w pamięci. Mój dziadek opowiadał wiele historii o swoim rodzinnym mieście, o wspólnocie żydowskiej, chasydach i relacjach z polskimi sąsiadami. Opowiedział mi także o dniu, gdy wywieziono go z Olkusza do

from Olkusz to a concentration camp, and about the last letter he received from his parents, right before they were deported from the Ghetto with his young brothers to Auschwitz, where they died. My grandmother's family, Rosenblum, who arrived at Olkusz in 1939 were also deported from the Ghetto to Auschwitz, and she was the only survivor. After the liberation my grandfather came back to Olkusz, but the negative welcoming he received from his neighbors convinced him to leave his town and to emigrate to Israel. He left Olkusz with a group of young survivors, among them a young woman, Frida Rosenblum, who came back to Olkusz – the last place her family lived. Their romance started in Olkusz, right after the Holocaust and when they arrived to Israel, in 1946, they got married.

I heard about the memorial March to the Jews of Olkusz in 2014, while I was staying in Poland for the purpose of my research. I decided to come to the march in June, not knowing what to expect. It was my second visit there. In my first visit I only saw empty spaces and silent and abandoned Macewot, but this time, in the march, I realized that the Jews are being remembered and commemorated by a group of dedicated local activists. Back then, my grandparents were no longer alive, and walking through town to the direction of the train station, I felt as if I'm taking part in a symbolic funeral of their families – who walked in this same route on June 1942. As I walked, I was thinking about my Grandfather, trying to imagine what would he think of this special and unique event, how he would feel seeing the names of his parents and brothers in the deportees lists that were hanged on the billboards around the town during the march. Every year, on the anniversary of the deportation of his family from Olkusz he went to the synagogue and said "Kadish", it was his own private "Yahrzeit" for his family and for his town. I'm sure he would have been excited and indebted to know that this "Yahrzeit" is still being observed by people from Olkusz.

Yechiel Weizman

Grandson of Olkusz citizen, living in Israel.

oboju koncentracyjnego i o ostatnim liście, jaki dostał od rodziców, tuż przed wywiezieniem ich z jego młodszymi braćmi z getta do Auschwitz, gdzie zginęli. Rodzina mojej babki, Rosenblumowie, która przybyła do Olskusza w 1939 r. także została wywieziona z getta do Auschwitz, a ona jako jedyna przeżyła. Po wyzwoleniu mój dziadek wrócił do Olskusza, ale negatywne powitanie przez sąsiadów przekonało go do opuszczenia swego miasta i wyemigrowania do Izraela. Opuścił Olskus z grupą młodych ocalałych, wśród których była młoda kobieta, Frida Rosenblum, która wróciła do Olskusza – ostatniego miejsca, w którym mieszkała jej rodzina. Ich związek zaczął się w Olskuszu, zaraz po holokauście, i gdy przybyli w 1946 r. do Izraela, pobraли się.

O Marszu upamiętniającym olskuskich Żydów usłyszałem w 2014 r., gdy byłem w Polsce w związku z moimi badaniami. Postanowiłem pojechać na czerwcowy marsz, nie wiedząc, czego się spodziewać. To była moja druga wizyta w Olskuszu. W trakcie pierwszej zobaczyłem tylko puste przestrzenie oraz milczące i porzucone macewy, ale tym razem na marszu zobaczyłem, że pamięć o Żydach zachowuje grupa zaangażowanych miejscowych aktywistów. Moi dziadkowie już wtedy nie żyli i, idąc przez miasto w stronę stacji kolejowej, czułem jakbym brał udział w symbolicznym pogrzebie ich rodzin, które szły tą samą drogą w czerwcu 1942 r. Gdy tak szedłem, myślałem o moim Dziadku, próbując wyobrazić sobie, co myślałby o tym specjalnym i wyjątkowym wydarzeniu, jak by się czuł widząc nazwiska swych rodziców i braci na listach deportacyjnych rozwieszanych na miejskich tablicach ogłoszeń w trakcie marszu. Co roku w rocznicę wywiezienia swej rodziny z Olskusza szedł do synagogi i odmawiał „Kadisz”, to była jego własna prywatna „Yahrzeit” dla jego rodziny i miasta. Jestem pewien, że byłby poruszony i wdzięczny, gdyby wiedział, że taka „Yahrzeit” jest nadal obchodzona przez mieszkańców Olskusza.

Yechiel Weizman

Wnuk olskuszanina, mieszka w Izraelu.

Recovered Names

The idea of holding a memorial march on the anniversary of the murder of more than three thousand Jews from Olkusz arose in 2006. The initiative came from the Gate Cultural Association of Olkusz. On June 13, 2006, the 64th anniversary of the first and largest transport of Olkusz Jews to the Auschwitz gas chambers, the march was planned to trace the route of the victims' final procession through their hometown, from the building that now houses the local administration at Mickiewicza street to the train station.

That march never took place. The association faced so many problems that it backed out after the head of the local administration (who resides in the building where the Jews were held before embarking on their final journey) turned down a proposal to act as patron of the march on the pretext that he was on vacation.

However, there was someone in Olkusz who did not accept the official decision. „On June 13, I set out alone from the administration building in the footsteps of those who walked through their hometown for the last time 64 years earlier,” says Ireneusz Cieřlik, a theologian and journalist. „It was an incredible experience for me. Walking calmly along that route is an exceptional occasion for reflection. The images of the events from all those years ago, familiar from descriptions and old photographs, overlay and intermingled in an uncanny way with images of the contemporary city. This prompts a multitude of thoughts and questions. What do memory, the lack of memory, silence, and indifference say about the people of Olkusz then and now, about the successive authorities in the city, the elites and the ordinary residents?

From the beginning, Cieřlik stated that his march was not a one-off happening, and that he intended to repeat it each year: „The march is an exceptional internal experience, but it is also an occasion for the public expression of our refusal to live in a world where racist criteria determine the value of a tragedy and its victims.”

Since then, the memorial march has been held on June 13 each year in a somewhat larger circle – several people, or even a dozen or more, join in. It is difficult even to say that anyone organizes it. The interested parties themselves ask about the starting time, pass the information around by word of mouth, and set off together. Along the route of the march the initiators hang copies of photographs documenting the events from years ago that the march commemorates and a series of posters with eye-catching blue Stars of David and the words „We remember” on the first of them. About 1,500 names appear on these posters in small print, with first names, ages, and addresses for most of them. These are the names of Jewish victims of the German occupation of Olkusz during World War II that have been established to date by Krzysztof Kocjan, who is researching the history of the Holocaust in the Olkusz region. Passersby sometimes pause before the posters, look around the surroundings (the copies of the photographs are located near the locations where the pictures were taken), or hunt for an address on the list. The victims stop being an anonymous crowd; they regain a name, an address, and a face.

In 2011, for the first time, there were Jews among the marchers. Among those who gathered in front of the administrative offices was Jonathan Ornstein, director of the Jewish Community Center in the Kazimierz district of Cracow. He read out a letter to the participants in the march from Rabbi Ellis. „A great joy to me was the visit by Avi Applestein, the son of an Olkusz Jew, who

made the trip from Cologne in Germany, where he now lives, together with his wife Barbara, especially for the march," Cieřlik recalls. „Earlier, at the BWA Gallery in Olkusz, we organized a meeting during which Avi talked about his personal recovery of the past and how it led him to Olkusz. Avi, who was born in Israel in the fifties, is one of those lucky members of his generation who possess photographs of at least two of their grandparents. Others his age have nothing except their parents' reminiscences.”

In the preface to the book *The Holocaust of the Olkusz Jews*, published on the sixtieth anniversary of the liquidation of the ghetto, its author Krzysztof Kocjan writes that it arose out of „a need of the conscience to fill in that incomprehensible silence that descended over the fate of the Jews of Olkusz after their murder, and that has continued for the last sixty years broken only by rare individual voices.” The example of the „private march” served to mobilize the local authorities, and since then official commemorations of the anniversary of the liquidation of the ghetto have also begun to be organized, usually accompanied by exhibitions or lectures portraying the former residents of the city.

* * *

Local history enthusiasts in Olkusz have published several books about the fate of the Jews in their city, including painstakingly comprehensive documentation of the two local Jewish cemeteries. They have held informational meetings about Jewish culture. They have also brought about the granting of the keys to the city to the elderly leader of the Olkusz Jews in Israel, Moshe Berger.

The silence has been broken.

Ewa Karabin

The text from the website: www.guardiansofmemory.com

Lista żydowskich ofiar niemieckiej okupacji Olkusza

opracowana na podstawie internetowej bazy ofiar holokaustu instytutu Yad Vashem, skowidzu do rejestru mieszkańców m. Olkusza oraz innych źródeł. Podane adresy dotyczą ostatniego ustalonego miejsca zamieszkania w Olkuszu przed utworzeniem getta, a wiek ofiar może być przybliżony. Lista obejmuje prawie 2.300 osób, w zdecydowanej większości przewojennych mieszkańców Olkusza.

Lista nie jest pełna.

List of Jewish victims of the German occupation of Olkusz

elaborated on the basis of the internet Yad Vashem database of Holocaust victims, inventory of the Olkusz residents and other sources. The addresses refer to the last identified place of residence in Olkusz before the establishment of the ghetto, and the age of the victims may be approximate. The list includes almost 2,300 persons, in the vast majority the pre-war inhabitants of Olkusz.

The list is not complete.

Nazwisko i imię, wiek, miejsce zamieszkania **Surname and name, age, place of residence**

Abramowicz Moszek, 57, Mickiewicza 4
Abramowicz Itla, 62, Mickiewicza 4
Abramowicz Ruchla, 32, Mickiewicza 4

Adler Abraham, 82

Ajchner Chaja, 39, Górnicza 24
Ajchner Pinkus, 16, Górnicza 24
Ajchner Izaak, 11, Górnicza 24
Ajchner Aron, 6, Górnicza 24
Ajchner Froim, 5, Górnicza 24

Ejdelman Berek Hersz, 75, 3 maja 4
Ejdelman Chana, 71, 3 maja 4

Ejdelman (Ajdelman) Chaim Szmul, 40,
Skośna 1

Ajdelman Gitla, 35, Skośna 1
Ajdelman Sura Bajla, 13, Skośna 1
Ajdelman Jakób, 11, Skośna 1
Ajdelman Perec, 8, Skośna 1
Ajdelman Moszek, 6, Skośna 1

Ajdelman Dydia, 2, Skośna 1

Apel Josef, 65

Apelsztajn Abram, 39, 3 maja 16
Apelsztajn Estera, 43, 3 maja 16
Apelsztajn Itla, 12, 3 maja 16
Apelsztajn Fajgela, 11, 3 maja 16
Apelsztajn Perla, 10, 3 maja 16

Apelbaum Lejzor Lejbuś, 46, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Apelbaum Liba Chaja, 47, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Apelbaum Fajgla, 13, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Apelbaum Mordka, 12, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Aschner Dorotea, 69, Koenigshutte

Awramowicz Pinchas, 29
Awramowicz Feiga, 25

Bankir Chana, 45

Bankier Moniek, 16

Bankier Marjem Blima, 3 maja 35

Baschwitz Richard, 53, Królewska Huta (Chorzów)

Baschwitz Cecylia (Zila), 52, Królewska Huta (Chorzów)

Baumgartem Chawa Braindel, 47

Beigelmacher Jehoszua

Beigelmacher Chawa

Beigelmacher Mendel Wolf

Beigelmacher Klara

Beiner Berta, 55

Beldengruen Ignatz (Izchak), 53, Chorzów

Beldengruen Stefanie, 58, Chorzów

Beldengruen Gerda, 22, Chorzów

Bergier Icek, 49, Sobieskiego 6

Bergier Brandla, 45, Sobieskiego 6

Bergier Mirjam, 20, Sobieskiego 6

Bergier Regina, 18, Sobieskiego 6

Bergier Sura, 7, Sobieskiego 6

Berkowicz Josek Lajb, 49, Poczтовая 2

Berkowicz Dawid, 72

Berkowicz Rywa, 66

Berkowicz Josef

Berkowicz Chawa (Chaja)

Bernstein Dawid, 79

Besser Laja, 44

Besser Rubin Chil, 41, Żuradzka 8

Besser Hendla, 41, Żuradzka 8

Besser Gołda, 17, Żuradzka 8

Besser Marjem, 13, Żuradzka 8

Binenstock Klara, 45

Binenstock Sofia, 14

Binenstock Regina, 6

Binenstock (Binsztok) Szlama, 72, Bukowno

Binenstock Estera, 57, Bukowno

Binsztok Chawa, 21, Bukowno

Binsztok Chawa Sara, 20

Birman Szlama

Birman Tamar

Bittner Frieda, 37

Bittner Rosa, 12

Bittner Jakub, 9

Blady Awraham, 48

Blady Bluma, 45

Blakowski Majer, 46, Wolbromska 1

Blakowski Ruchla, 47, Wolbromska 1

Blakowski Hersz Mendel, 24, Wolbromska 1

Blakowski Chaim Chil, 22, Wolbromska 1

Blakowski Judka Lejb, 17, Wolbromska 1

Blakowski Izaak Pinkus, 15, Wolbromska 1

Blakowski Israel Szlama, 9, Wolbromska 1

Bloch Laja, 42

Blum Lejzer, 40, Augustiańska 28

Blum Sura Dyna, 40, Augustiańska 28

Blum Majer Wolf, 11, Augustiańska 28

Blum Ela Hena, 7, Augustiańska 28

Blum Adam, 54, Gwarecka 17

Blum Rega, 24, Gwarecka 17

Blum Leon, 24, Gwarecka 17

Blumenfeld Cyna, 2, Boczna 5

Blumenfeld Chawa Gitel

Blumenfeld Fajgla, 64, Augustiańska 1

Blumenfeld Hindel

Blumenfeld Ruchla, 34, Mickiewicza 6

Blumenfeld Wolf

Blumenfeld Abram, 53

Blumenfeld Ruchla, 53

Blumenfeld Sura Rochma, 16, Kościuszki 1a

Blumenfeld Tokca, 15, Kościuszki 1a

Blumenfeld Rywka, 58

Blumenfeld Mirla, 60

Blumfeld Awram, 44

Blumenfeld Lejbuś, 48, Wolbromska 1

Blumenfeld Chana Ruchla, 46, Wolbromska 1

Blumenfeld Laja, 21, Wolbromska 1

Blumenfeld Estera, 15, Wolbromska 1

Blumenfeld Marjem, 39, 3 maja 16

Blumenfeld Blima, 34, 3 maja 16

Blumenfeld Małka, 30, 3 maja 16

Blumenfeld Szmul, 27, 3 maja 16

Blumenfeld Szulim, 24, 3 maja 16

Blumenfeld Rajzla, 43, Krakowska 11

Blumenfeld Laja, 16, Krakowska 11

Blumenfeld Bajruch, 13, Krakowska 11

Blumenfeld Szlama Hersz, 59, Augustiańska 24

Blumenfeld Bajla Blima, 53, Augustiańska 24

Blumenfeld Majer Moszek, 33, Augustiańska 24

Blumenfeld Lejb, 32, Augustiańska 24

Blumenfeld Chaja Doba, 31, Szpitalna 23

Blumenfeld Abram Josek, 29, Augustiańska 24

Blumenfeld Ruchla, 27, Augustiańska 24

Blumenfeld Gitla, 26, Augustiańska 24

Blumenfeld Pesla Sura, 20, Augustiańska 24

Blumenfeld Tokca, 18, Augustiańska 24

Blumenfeld Nachum

Blumenfeld Citel

Blumenfeld Fajgel

Blumenfeld Rachela

Blumenfeld Cyna, , Boema 5

Blumenfeld Nachum

Blumenfeld Blima

Blumenfeld (kobieta)

Borensztajn Icek, 48, 3 Maja 9

Borensztajn Małka, 45, 3 Maja 9

Borensztajn Moszek Josek, 23, 3 Maja 9

Borensztajn Lejbuś, 64, Żuradzka 17

Borensztajn Chawa, 59, Żuradzka 17

Borensztajn Szmul Hersz, 19, Żuradzka 17

Borensztajn Mordka, 16, Żuradzka 17

Borensztajn Izrael, 16, Żuradzka 17

Borensztajn Laja, 12, Żuradzka 17

Borensztajn Jankiel Szlama, 51, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Borensztajn Mindla Laja,, 48, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Borensztajn Moszek Lejb, 16, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Borensztajn Rywka, 12, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Borensztajn Mordka, 12, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Borensztajn Ruchla, 37, Górnica 24

Borensztajn Szmul Aron, 7, Górnica 24

Borensztajn Gitla Chawa, 6, Górnica 24

Borensztajn Josek Hersz, 5, Górnica 24

Borensztajn Moszek Jakób, 41, Bożniczna 6

Borensztajn Marjem Laja, 44, Bożniczna 6

Borensztajn Szmul Majer, 15, Bożniczna 6

Borensztajn Sara, 13, Bożniczna 6

Borensztajn Necha, 11, Bożniczna 6

Borensztajn Alta Chaja, 7, Bożniczna 6

Bornsztajn Samuel
Bornsztajn Ester

Bornsztajn Chana, 45
Bornsztajn Abraham, 19

Braun Ithacz, 44

Braum Wolf, 70, 3 maja 26
Broner Chana
Braum Chala, 40, 3 maja 26
Brauner Awigdor, 33
Braum Pesla, 3 maja 26
Braum Izraël, 30, 3 maja 26
Broner Liba

Braumer Uryś, 57, Górnica 11
Braumer Bajla, 52, Górnica 11
Braumer Zysla, 25, Górnica 11
Braumer Sura Rochyma, 23, Górnica 11
Braumer Pesla, 20, Górnica 11

Brener Else, 47

Brenner Charlotte, 72, Antonien Huette

Bronstein Sura Fajga, 67

Brukner Abram, 48, Krakowska 9
Brukner Nicha, 48, Krakowska 9

Bryks Boruch, 70, Gęsia 4
Briks Abram Chaim, 45, Gęsia 4
Briks Gitla Marja, 39, Pocztowa 12
Briks Chawa Chana, 17, Pocztowa 12
Briks Rajza Blima, 12, Pocztowa 12
Briks Arie, 5
Briks Szimon

Briks Lejbuś, 42, Gęsia 4
Briks Chawa Szejwa, 38, Gęsia 4

Briks Jakób Chil, 35, Gęsia 4
Briks Marjem, 34, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Briks Brajndla, 5, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Briks Michele, 32

Briks Dawid
Briks Alta Mandeja
Briks Fiszal Efraim

Briń Chaim Dawid, 63, Szpitalna 40
Briń Sura Hendla, 62, Szpitalna 40
Bryn Matka, 32, Gen. Buchowieckiego 18

Brzeszcze Fajgla, 61, Hannover (Niemcy)

Bagien Estera, 27

Czerny Josif, 47, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Czerny Ruda, 45, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Cerner Josef

Chęciński Chaim Dawid, 67
Chęcińska Jochewed
Chęcińska Netl, 45
Chęcińska Dwora Zisł, 22
Chęciński Jiszajahu Chuci, 18

Chęciński Mordka, 59, Pl. Marszałka Piłsudskiego 20
Chęcińska Chendla, 59, Pl. Marszałka Piłsudskiego 20

Chójt Moszek, 57, Górnica 22
Chójt Fajgla, 54, Górnica 22
Chójt Jakób, 28, Górnica 22
Chójt Judka, 23, Górnica 22
Chójt Icek Mendel, 17, Górnica 22
Chójt Chaim, 13, Górnica 22
Chójt Bajla Judes, 10, Górnica 22

Cukierman Rubin, 48, Gen. Buchowieckiego 6
Cukierman Fajgla Chinda, 51, Gen. Buchowieckiego 6
Cukierman Juda-Josek, 17, Gen. Buchowieckiego 6

Cukierman Leibisz

Cukierman Jachetta, 68, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10	Cygler Fajga, 15, Augustiańska 23
Cukierman Gucia	
Cukierman Sura, 38, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10	Cygler Hinda, 38
Cukierman Abram, 37, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10	Cygler Margot, 15
Cukierman Laja, 27, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10	
Cukierman Sura Perla, 43, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10	Cimberg Herszlik, 46, Krakowska 8
Cukierman Chana, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10	Cimberg Blima Rachla, 49, Krakowska 8
	Cimberg Ideasa, 20, Krakowska 8
	Cimberg Majer, 16, Krakowska 8
Cukierman Jakób Hersz, 48, Krakowska 4	
Cukierman Sycha, 46, Krakowska 4	Cymbberg Chemja, 59, Wolbromska 2
Cukierman Mała, 22, Krakowska 4	Cymbberg Chana, 53, Wolbromska 2
	Cymbberg Jakób, 33, Wolbromska 2
Cukierman Dawid	Cymbberg Machela, 28, Wolbromska 2
	Cymbberg Dawid Joel, 21, Wolbromska 2
Cukierman Rachel	Cymbberg Israel, 14
Cukierman Simon	Cymbler Froim, 53, Pocztowa 12
	Cymbler Liba Ruda, 60, Pocztowa 12
Cukierman Riwka	Cymbler Sura Bajla, 25, Pocztowa 2
	Cymbler Icek, 16, Pocztowa 12
Cukierman Syma Edyna, 68, 3 maja 31	
Cukierman Rucheł	Cymbler Rosa, 53
Cukierman Mosze Chaim, 58, Górnica 29	Cymbler Sura, 16, Piłsudskiego 30
Cukierman Liba, 56, Górnica 29	
Cukierman Chaja	Cymbler Gnendla, 64, 3 Maja 9
Cukierman Jankiel, 32, Górnica 29	
Cukierman Ruchla, 29, Górnica 29	Cymbler Harka, 33
Cukierman Fajgla, 29, Górnica 29	
Cukierman Marjem Estera, 25, Górnica 29	Czamańska Sura Rywka, 54, Górnica 28
Cukierman Chana, 21, Górnica 29	Czamański Datil
Cukierman Dawid, 18, Górnica 29	Czamański Wolf, 31, Górnica 28
	Czamańska Estera, 26, Górnica 28
Cygler Sruł Berek, 58, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30	Czamański Załma, 23, Górnica 28
Cygler Bina Cejwa, 52, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30	
Cygler Chaja, 28, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30	Czarnecki Herszel, 64, Gwarecka 15
Cygler Szlama, 27, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30	Czarnecki Mordka Berek, 39, Gwarecka 15
Cygler Sura, 20, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30	Czarnecki Lejb, 36, Gwarecka 15
Cygler Chil, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30	
	Czerner Abram Icyk, 50, Parczewska 1
Cygler Chajndel, 69, Augustiańska 23	Czerner Ajdla, 46, Parczewska 1
Cygler Mindla, 46, Augustiańska 23	Czerner Jakób Berek, 15, Parczewska 1
Cygler Motel, 28	Czerner Chaim, 13, Parczewska 1

Czerner Chaja, 10, Parczewska 1

Dafner Rywka Chaja, 88, Bożniczna 7

Dafner Rubin, 48, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Dafner Sura Szajndla, 47, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Dafner Ruchla, 22, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Dafner Tauba, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Dafner Chaim, 16, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Danziger Chaim, 52

Dancyger Josef, 12, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Dykman Majer Izrael, 34, Daszyńskiego 31

Dykman Itla, 31, Daszyńskiego 31

Dykman Sara, 5, Daszyńskiego 31

Drezner Rajza, 42

Dimant Fajgla, 53, Augustiańska 30

Dimant Gerszon Henoch, 2, Augustiańska 30

Ehrenwort Szyfra, 24, Chorzów

Ejbuszyc Abram, 46, Pl. M. Piłsudskiego 21

Ejbuszyc Szajndla, 46, Pl. M. Piłsudskiego 21

Aibersziz Mindel

Aibersziz Hinda

Aibersziz Liba

Aibersziz Ila

Ejzenberg Mordka Symcha, 68, Gęsia 2

Ejzenberg Dwojra, 69, Gęsia 2

Elbaum Jankiel Josek, 61, Górnicza 5

Elbaum Fajgla, 56, Górnicza 5

Elbaum Chaja, 27, Górnicza 5

Elbaum Szlama, 33, Parczewska 3

Elbaum Ruchla, 30, Parczewska 3

Elbaum Alter Rubin, 2, Parczewska 3

Epsztejn Batja, 28

Erenfryd Mosiek Judka, 85, Augustiańska 24

Erenfryd Mendel Szaja, 59, 3 maja 14

Erenfryd Tauba, 62, 3 maja 14

Erenfrid Binem, 34, 3 maja 2

Erenfrid Sura, 36, 3 maja 2

Erenfrid Mordka Józef, 12, 3 maja 2

Erenfrid Tołca, 6, 3 maja 2

Erenfryd Berek

Erenfryd Blima, 50, 3 Maja 14 lub 21

Ehrenfried Gitel Lea, 22

Erlich Dawid Fajwel, 58, Mickiewicza 6

Erlich Ruchla, 14, Bożniczna 22

Erlich Sura, 57

Erlich Jankiel, 51, Krakowska 4

Erlich Chawa, 47, Żuradzka 1

Erlich Laja, 25, Żuradzka 1

Erlich Mordka Hersz, 21, Żuradzka 1

Erlich Elimelech

Erlich Tauba, 15, Żuradzka 1

Erlich Lejbuś Gecel, 53, Pocztowa 2

Erlich Blima Złata, 50, Pocztowa 2

Erlich Abram Josek, 25, Pocztowa 2

Erlich Perla, 19, Pocztowa 2

Erlich Chaim, 11, Pocztowa 2

Erlich Herszel, 42, Augustiańska 30

Erlich Chinda, 37, Augustiańska 30

Ernst Leo, 58, Chorzów

Ernst Lola, 56, Chorzów

Ernst Otto, 55, Chorzów

Estreicher Josef, 56

Estreicher Chana Estera, 50

Estrajcher Josek, 70, Bożniczna 10

Estrajcher Sura Nicha, 49, Bożniczna 10

Estrajcher Lejzor, 61, Pocztowa 12

Estrajcher Rywka, 59, Pocztowa 12

Estrajcher Idesa, 28, Pocztowa 12

Estrajcher Hersz, 25, Pocztowa 12

Estrajcher Izrael Majer, 20, Pocztowa 12

Estrajcher Miriam, 16

Estrajcher Cwi

Estrajcher Berek, 36, Kościuszki 23

Estrajcher Idesa, 42, Kościuszki 26

Estrajcher Mordka Zanweł, 7, Kościuszki 26

Fajersztajn Lea

Fajersztajn Josef

Fajersztajn Abraham

Fajner Gołda, 40, Bożniczna 10

Fajner Estera, 36, Bożniczna 10

Feiner (m)

Feiner Gutele

Feiner (k)

Feiner (m)

Feiner Chawa i 2 dzieci

Feiner (m)

Feiner Rachel i 2 dzieci

Federman Moszek, 58, Górnica 11

Federman Blima, 58, Górnica 11

Federman Chana, 38, Górnica 11

Federman Chaja, 33, Górnica 11

Federman Siajndel, 30

Federman Sura, 28, Górnica 11

Federman Josek, 35, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Federman Rywka, 31, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Federman Mirjam, 6, Pl. Marszałka Piłsudskiego 21

Feigenbaum Regina, 47

Feigenbaum Isidor, 4

Feldbaum Hejnich, 64, Krakowska 6

Feldbaum Gołda, 62, Krakowska 6

Feldbaum Dwora

Feldbaum Izrael, 26, Szpitalna 13

Feldbaum Gitla Chaja, 29, Szpitalna 13

Feliks Szlama, 61, 3 maja 28

Feliks Sura, 54, 3 maja 28

Feliks Mordka, 33, 3 maja 28

Feliks Icek, 31, 3 maja 28

Feliks Chana, 28, 3 maja 28

Feliks Chaim, 27, 3 maja 28

Feliks Jakób Josek, 20, 3 maja 28

Feliks Szmul, 37, 3 maja 28

Feliks Itla, 40, 3 maja 28

Feliks Alter Paltiel, 7, 3 maja 28

Fink Dawid, 47

Fink Sura Rojza, 39, Gęsia 4

Fink Efraim Michał, 5, Gęsia 4

Firsztenberg Szymon Moszek, 58, Augustiańska 27

Firsztenberg Bajla, 54, Augustiańska 27

Firsztenberg Jenta, 30, Augustiańska 27

Firsztenberg Tobiasz, 16, Augustiańska 27

Fiszel Pesla, 67, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Fiszel Jakób, 46, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Fiszel Rajzla - Laja, 47, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Fiszel Abram Majer, 24, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Fiszel Dwojra, 20, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Fiszel Sura Gitla, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Fiszgrund Chaja Hela, 25

Fiszgrund Mosze, 1, 5

Flaszenberg Azryel, 49, 3 Maja 37

Frejlich Izrael Chersz, 55, Krakowska 4
Frejlich Sura Ajdla, 56, Krakowska 4
Frejlich Rachmil, 29, Krakowska 4
Frejlich Chil, 25, Krakowska 4
Frejlich Eta, 23, Krakowska 4
Frejlich Frajdla, 17, Krakowska 4
Frejlich Jochwet, 11, Krakowska 4

Frejlich Icek Lejbuś, 33, Krakowska 1
Frejlich Zelda, 28, Krakowska 1
Frejlich Mojżesz Ber, 5, Krakowska 1

Frank Icek Majer, 59, Rynek 29
Frank Szeindl
Frank Szoszana

Frank Chaia
Frank Nicha

Frank Michael
Frank Elka

Frenkiel Mendel, 61, 3 maja 39
Frenkiel Gitla, 59, 3 maja 39

Frenkiel Szprynca, 89, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Frenkiel Moszek, 60, Krzywa 11a
Frenkiel Sara, 64, Krzywa 11a
Frenkiel Pinkus, 32, Krzywa 11a
Frenkiel Izrael - Icek, 30, Krzywa 11a
Frenkiel Udla, 28, Krzywa 11a
Frenkiel Fajgla, 26, Krzywa 11a

Frenkel Mosze, , Królewska Huta

Frenkel Mosze, 40
Frenkel Hendel, 38

Frenkiel Icek Berek, 54, Rynek 17
Frenkiel Ruchla, 51, Rynek 17
Frenkiel Josek - Wulf, 32, Rynek 17
Frenkiel Szlama Majer, 19, Rynek 17
Frenkiel Aron, 17, Rynek 17

Frenkiel Szmul Hersz, 14, Rynek 17

Frenkiel Szlama, 59, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Frenkiel Rywka, 54, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18

Frenkiel Abram, 78, Żuradzka 3
Frenkiel Hendla, 56, Żuradzka 3
Frenkiel Małka, 38, Żuradzka 3

Frenkiel Abram, 46, Pl. Marszałka Piłsudskiego 7
Frenkiel Estera, 51, Pl. Marszałka Piłsudskiego 7

Frenkiel Icyk Berek, 66, 3 maja 16
Frenkiel Sura Chendla, 62, 3 maja 16
Frenkel Szeindl
Frenkel Mosze
Frenkel Frimet
Frenkel Cipora

Frenkel Meir
Frenkel Cila
Frenkel Riwka
Frenkel Cesiz

Frenkel Mendel

Fridberg Chanoch Dawid

Fridman Majer Icyk, 70, 3 maja 16
Fridman Rachel, 67, 3 maja 16
Fridman Szlama Hersz, 39, Rynek 25
Fridman Rywka, 35, 3 maja 16
Fridman Laja, 33, Kościuszki 3
Fridman Marjem - Fajgla, 30, 3 maja 16
Fridman Chaim Mordka, 28, 3 maja 16
Frydman Naftula, 25, 3 maja 16

Frydman Moszek Zanwel, 42, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Frydman Gitla, 40, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Frydman Lejbuś, 15, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Frydman Perla, 13, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Frydman Bajrach, 7, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Fridman Hendel

Fridman Abram

Friedman Ruchla

Frydman Szmul Haskiel, 81, Żuradzka 1

Frydman Estera, 74, Żuradzka 1

Frydman Jakób Szlama, 59, Daszyńskiego 40

Frydman Małka, 48, Daszyńskiego 40

Frydman Marjem, 27, Daszyńskiego 40

Frydman Moszek Zyskind, 18, Daszyńskiego 40

Fridman Jakób Szlama, 36, 3 maja 30

Fridman Jekutiel

Fridman (k) i dzieci

Fridman Mirjam

Fridman Jankil

Fridman Małka

Fridman Jechiel

Frydman Rosa

Frydman Erwin

Frydman Szlama

Frydman Lea

Frydman Nuchim Don, 12, Żuradzka 5

Frydman Icek Jakób, 10, Żuradzka 5

Frydman Elka, 4, Żuradzka 5

Fridman Icyk Berek, 41, Wolbromska 2

Fridman Gotda, 45, Wolbromska 2

Fridman Chaim, 14, Wolbromska 2

Fridman Abram, 11

Fridman Kałma, 9, Wolbromska 2

Fridman Sruł Mordka, 8, Wolbromska 2

Fridman Wigdor Nusyn, 5, Wolbromska 2

Frydman Marjem, 51, Krakowska 12

Frydman Pesla, 38, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Frydman Zysie, 4, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Frydman Szlama Hersz, 3, Pl. Marszałka Piłsudskiego 13

Fuksbruner Szlama Hersz, 66, Pl. Marszałka Piłsudskiego 2

Fuksbruner Szymcha, 65, Pl. Marszałka Piłsudskiego 2

Fuksbruner Nycha, 37, Pl. Marszałka Piłsudskiego 2

Fuksbruner Sruł, 35, Pl. Marszałka Piłsudskiego 2

Fuksbruner Jakób Lejb, 25, Pl. Marszałka Piłsudskiego 2

Fuksbruner Abram Moszek, 22, Pl. Marszałka Piłsudskiego 2

Fuksbruner Dawid, 19, Pl. Marszałka Piłsudskiego 2

Fuksbruner Tauba, 52, Żuradzka 2

Fuksbruner Abram Lejzor, 67, Żuradzka 2

Fuksbruner Nacha, 51, Żuradzka 2

Fuksbruner Chaim Josek, 27, Żuradzka 2

Fuksbrauner Rachla

Fuksbrauner Fella

Fuksbruner (m)

Fuksbruner Riwka

Gielbard Josek, 67, Pl. Marszałka Piłsudskiego 14

Gielbard Wulf, 37, Szpitalna 28

Gelbard Sara, 36

Gelbart Tauba Laja, , Augustjańska 1

Gelber Lotte

Gelber Erwin

Gelbhar Dawid, 33

Gerstel Janette

Gerstel Friederyke

Gerstel Kaethe

Giertler Chil Dawid, 38, Górnica 27
Giertler Kajla, 40, Górnica 27
Giertler Moszek Lajb, 14, Górnica 27
Giertler Aron, 13, Górnica 27
Giertler Dyna Chwula, 10, Górnica 27
Gertler Lea

Gertler Baruch, 46
Gertler Lea, 42
Gertler Hendel, 17

Gertler Jechiel
Gertler Ester i 2 dzieci

Gertler Mendel
Gertler Riwka i 3 dzieci

Gertler Israel Cwi
Gertler Sara Aidel

Gertler Mosze Leib
Gertler Dina

Gertner Matla, 51, Bożniczna 4
Gertner Hersz Majer, 26, Bożniczna 4

Gertner Blima, , 3 maja 12
Gertner Chaja Rywka, , 3 maja 12

Głajtman Chaim, 48, Wolbromska 10
Głajtman Rojza, 51, Wolbromska 10
Głajtman Chana, 23, Wolbromska 10
Głajtman Jakób Mordka, 20, Wolbromska 10
Gleitman Nicha, 13

Gleitman Szandel, 42

Głajtman Tobiasz, 38, Pl. Marszałka Piłsudskiego 11,
Głajtman Frimeta, 36, Pl. Marszałka Piłsudskiego 11,
Głajtman Chaja Sura, 5, Pl. Marszałka Piłsudskiego 11,

Głajtman Dawid, 57

Głajtman Lejbuś, 54, Krakowska 16
Głajtman Fajgla Chana, 54, Krakowska 16
Głajtman Zysla, 30, Krakowska 16
Głajtman Nycha, 25, Krakowska 16
Głajtman Ruchla Laja, 17, Krakowska 16

Głajtman Abram Josek, 43, Pl. Marszałka Piłsud-
skiego 11,
Głajtman Chana, 38,
Głajtman Zysla Laja, 10, Pl. Marszałka Piłsud-
skiego 11,
Głajtman Wulf, 5, Pl. Marszałka Piłsudskiego 11,

Gleitman Mordehai, 77

Głajtman Bajla, 68, Krakowska 2
Głajtman Wulf - Luzer, 49, 3 maja 37
Głajtman Uszer, 45, 3 maja 35
Głajtman Załka, 38, Daszyńskiego 17

Głajtman Szyja, 36, Daszyńskiego 17
Głajtman Paulina, 30, Krakowska 2
Głajtman Celina, 5, Krakowska 2

Głajtman Lejbuś, 34, Daszyńskiego 17
Głajtman Dwojra, 5, Krakowska 2

Głajtman Berek, 65, 3 maja 9
Głajtman Sura Chaja, 65, 3 maja 9
Głajtman Chana, 43, 3 maja 9
Głajtman Chaim Tobjasz, 40, 3 maja 9
Głajtman Jehuda, 37
Głajtman Chana Zysla, 35, 3 maja 9
Głajtman Rachla, 28, 3 maja 9
Głajtman Szifra

Głajtman Zelik, 56, Krzywa 4
Głajtman Chana, 53, Krzywa 4
Gleitman Szmuel
Głajtman Juda Lejb, 32, Krzywa 4
Głajtman Moszek, 30, Stawkowska 8
Głajtman Tobjasz, 26, Krzywa 4
Głajtman Szyfra, 24, Krzywa 4

Gleitman Akiwa, 26
 Glajtman Szprincza, 28, Wolbromska 3
 Glajtman Małka, 1, Wolbromska 3

Glajtman Hanka, 16
 Glajtman Heniek, 15

Glajtman Szymon, 64, Augustjańska 20
 Glajtman Chaja Bajla, 57, Augustjańska 20
 Glajtman Chana Lea
 Glajtman Aron, 31, Bożniczna 22
 Glajtman Jakób - Josek, 22, Augustjańska 20

Glajtman Mordka Nuchem, 34, 3 Maja 28
 Glajtman Chana Blima, 34, Augustjańska 20

Glaitman Riwka i dzieci

Glaitman Chaja Gitla

Glazer Małka, 54, Augustjańska 31

Glazer Abram Berek, 48, Parczewska 4
 Glazer Blima, 43, Parczewska 4
 Glazer Judka, 14, Parczewska 4

Glazer Chawa Laja, 41, Parczewska 4
 Glazer Ita Sura, 10, Parczewska 4
 Glazer Pałtyl Joel, 8, Parczewska 4

Glezer Lazar, 51, 3 maja 2
 Glezer Ruchla, 54, 3 maja 2

Glickstein Perla

Gliksztajn Chaim Hersz, 52, Gen. Buchowieckiego 6
 Gliksztajn Jentla, 41, Gen. Buchowieckiego 6
 Gliksztajn Moszek - Icek, 18, Gen. Buchowieckiego 6
 Gliksztajn Abram, 16, Gen. Buchowieckiego 6
 Gliksztajn Izrael Majer, 13, Gen. Buchowieckiego 6
 Gliksztajn Szmul, 4, Gen. Buchowieckiego 6

Gliksztajn Abram Dawid, 50, Żuradzka 1
 Gliksztajn Ruchla, 42, Wolbromska 35

Gliksztajn Itla, 22, Wolbromska 35
 Gliksztajn Fajgla, 20, 3 maja 35
 Gliksztajn Benjamin, 15, Wolbromska 35
 Gliksztajn Natan, 13, Wolbromska 35

Gliksztajn Rajzla, 41, Górnica 6
 Gliksztajn Mirla, 12, Górnica 6
 Gliksztajn Pesla, 11, Górnica 6

Glueckstein Rywka, 31

Gliksztajn Moszek Zimel, 55, 3 maja 10
 Gliksztajn Serca, 52, 3 maja 10
 Gliksztajn Berek - Hersz, 27, 3 maja 10
 Gliksztajn Fajgla, 25, 3 maja 10
 Gliksztajn Jentla, 20, 3 maja 10
 Gliksztajn Chaim Icek, 13, 3 maja 10

Gliksztajn Temerla, 80, Poczтова 10

Glueckstein Herzke, 33

Gliksman Rudka, 7

Gliksman Herszla, 43, 3 maja 19
 Gliksman Laja, 42, 3 maja 19

Gold Chaja, 50
 Gold Szewa, 21
 Gold Chaim, 18

Gold Froim, 52, Rynek 26
 Gold Entla, 62, Rynek 26
 Gold Chana Rywka, 23, Rynek 26

Gold Gitla, 36
 Gold Rachela, 13
 Gold Lola, 12
 Gold Frania, 8

Goldberg Małka Rajzla, 73, 3 maja 23

Goldberg Abram, 31, Gen. Buchowieckiego 10

Goldberg Abram, 65, Augustjańska 3
Goldberg Rywka, 69, Augustjańska 3
Goldberg Hirszel
Goldberg Cwila

Goldberg Cyrla, 34

Goldberg Mojsze, 42
Goldberg Riwka, 40
Goldberg Mordechaj Mendel, 21

Goldblid Minka, 72

Goldfajnd Rywka, 44

Goldfeld Szulim, 77, Północna 17
Goldfeld Chana
Goldfeld Rajzla, 48, Północna 17
Goldfeld Mosze

Goldfeld Ajzyk Wulf, 53, Wolbromska 3
Goldfeld Elka, 49, Wolbromska 3
Goldfeld Machel, 20, Wolbromska 3
Goldfeld Rajzla, 20, Wolbromska 3
Goldfeld Rachela, 8, Wolbromska 3

Goldfeld Moszek, 38, 3 maja 80
Goldfeld Rachla, 39, 3 maja 80
Goldfeld Machela, 11, 3 maja 80
Goldfeld Herszel, 8, 3 maja 80
Goldfeld Rachla, 7, 3 maja 80
Goldfeld Berek, 1, 3 maja 80

Goldfeld Zajdel Dydja, 54, Górnica 26
Goldfeld Elka, 46, Górnica 26
Goldfeld Hersz, 25, Górnica 26
Goldfeld Mendel, 21, Mickiewicza 4

Goldfajnd Dina Bajla, 28, Żuradzka 5
Goldfajnd Fajgla, , Żuradzka 5

Goldszajn Małka, 55, Górnica 26
Goldszajn Chuna, 21

Goldszejn Szymon, 37
Goldszejn Cyrla, 36, Pl. Marszałka Piłsudskiego 25

Goldschein Reisla, 17

Goldszejn Icyk Majer, 64, Pl. Marszałka Piłsudskiego 26
Goldszejn Szajndla Frymeta, 66, Pl. Marszałka
Piłsudskiego 26

Goldschein Fajgel, 34
Goldszejn Rywka Chaja, 32, Augustjańska, 28
Goldszejn Laja, 29, Rynek 26
Goldszejn Mordka, 21, Rynek 26

Goldszejn Huna Wulf, 39, Żuradzka 5
Goldszejn Hudes, 32, Żuradzka 5
Goldszajn Ruchla, 3, Żuradzka 5

Goldszejn Jakób, 36, Bożniczna 21
Goldszeim Sara, 30

Goldsztajn Hessel, 38
Goldsztajn Chaja, 38
Goldszteim (k)
Goldsztajn (k)
Goldsztajn (m)

Goldszteim Chaja i 3 dzieci

Goldsztajn (m)
Goldsztajn Chawa i dzieci

Goslawskej Jhonet

Gotfrid Chajim
Gotfrid Beilza

Gotfrid Icchak
Gotfrid Szeinza

Perdelski – Gotfrid Rut

Groer Eljasz, 33, 3 maja 9
Grauer Malka, 34
Groer Chana Bajla, 8, 3 maja 9

Grauer Hawa, 4

Groer Chawa Rywka, 28, Krakowska 4

Grauer Chemja, 53, Wolbromska 3

Grauer Laja, 59, Wolbromska 3

Grynbaum Szmul Hersz, 55, Szpitalna 40

Grynbaum Chaja, 51, Szpitalna 40

Grynbaum Icek Lejb, 15, Szpitalna 40

Grinberg Izrael Dawid, 49, Żuradzka 5

Grinberg Szajndla - Chaja, 52, Żuradzka 5

Grinberg Sura, 18, Żuradzka 5

Grynberg Abram, 43, Gen. Buchowieckiego 6

Grynberg Chaja Sura, 46, Gen. Buchowieckiego 6

Grynberg Rachela, 15, Gen. Buchowieckiego 6

Grosfeld Sara

Grosfeld Hersz, 31, Pl. Marszałka Piłsudskiego 14

Grosfeld Heno

Grosfeld Szeindel

Grosfeld Lea

Grosfeld Abraham

Grosfeld Hinda

Grosman Berek, 72, Krzywa 7

Grossman Hilel, 64

Grosman Rachel, 54

Grosman Sara, 35

Grosman Pluczu, 20

Grosman Jankiel, 40, Ogrodzieniecka 29

Grosman Jentla, 38, Ogrodzieniecka 29

Grosman Bajla, 10, Ogrodzieniecka 29

Grosman Mojżesz, 4, Ogrodzieniecka 29

Grosman Zelig, 41

Grosman Jenta, 39

Grossmann Rywka

Grosman Moszek, 49, Rynek 30

Grosman Pesla, 39, Rynek 30

Grosman Sura Szyfra, 12, Rynek 30

Grosman Chana, 46, Augustiańska 6

Grosman Dawid Aron, 63, Gęsia 2

Grosman Gnendla, 53, Gęsia 2

Grosman Gitla, 36, Gęsia 2

Grosman Tauba, 19, Gęsia 2

Grosman Sura, 14, Gęsia 2

Grosman Krajndla, 50, Wobromska 7

Grosman Rafuel, 20, Wobromska 7

Grosman Chaja Gitla, 53, Wobromska 2

Grosman Szprincza, 48, Wobromska 2

Grosman Chaja

Grosman Czarne

Grosman Leibel

Grosman Hinde

Grosman Chaim Hirs

Grosman Chana

Grosman Israel

Grosman Rikel

Grosman Caja

Gruenbaum Golda, 39

Gruszczyński Mordka, 42, Poczтова 4

Gruszczyńska Szyfra, 46, Poczтова 4

Gruszczyńska Sura - Laja, 17, Poczтова 4

Gruszczyńska Estera - Mirjam, 15, Poczтова 4

Gruszczyński Berek, 14, Poczтова 4

Gruszczyński Szaja - Zelik, 10, Poczтова 4

Gringlas Natan, 27, Pl. Marszałka Piłsudskiego 7

Grynsztejn Rachela, 27

Gutfeld Pałtjel, 76, Rynek 14

Gutfeld Moszek Chaim, 53, Gen. Buchowieckiego 3

Gutfeld Ruchla, 56, Gen. Buchowieckiego 3

Gutfeld Chawa, 32, Sławkowska 10

Gutfeld Icek, 25, Sławkowska 3

Gutfeld Lipa, 23, Gen. Buchowieckiego 3

Gutfeld Icek, 42, Gen. Buchowieckiego 10

Gutfeld Rywka, 42, Gen. Buchowieckiego 10

Gutfeld Chaja, 17, Gen. Buchowieckiego 3

Gutfeld Pesla, 12, Gen. Buchowieckiego 3

Gutfeld Rywka Laja, 39, Górnica 17

Gutfeld Ruchla, 12, Górnica 17

Gutman Luis, 67, Koenigshuette

Gutman Klara, 58, Koenigshuette

Gutman Berta, 16, Koenigshuette

Guttmann Gustav, 16, Koenigshuette

Gutman Aba, 42, Żuradzka 1

Gutman Ajdla, 44, Żuradzka 1

Gutman Gitla, 19, Żuradzka 1

Gutman Rywka, , Żuradzka 1

Gutman Berek, 36

Gutman Roza, 36

Gutman Braindel

Gutman Awraham

Guzy Szymon, 32

Guzy Estera Maria, 27, Poczтовая 18

Guzy Feiga, 3

Guzy Icek Moszek, 1, Poczтовая 18

Guza Szlama, 52, Górnica 33

Guza Masia, 57, Górnica 33

Guza Chaja - Estera, 27, Górnica 33

Guza Lejzor, 19, Górnica 33

Guza Brajndla, 17, Górnica 33

Haendler Edith, 47

Haendler Erika, 14

Hefter Moszek, 35, Bożniczna 6

Hefter Perla, 28

Hefter Mordka Aron, 1, Bożniczna 6

Hagierman Moszek Joel, 44, Krzywa 7

Hagierman Frymeta, 39, Krzywa 7

Hagierman Icek Pałtyl, 19, Krzywa 7

Hagierman Abram Lejb, 17, Krzywa 7

Hagierman Małka Fajgla, 13, Krzywa 7

Hagierman Szaueł Nusyn, 12, Krzywa 7

Handelsman Joel, 54, Bożniczna 29

Handelsman Chana, 52, Bożniczna 29

Handelsman Chaim Tobiasz, 28, Bożniczna 29

Handelsman Gitel, 24, Bożniczna 29

Hasenberg Genia, 39, Chorzów

Hejman Salo, 79

Hejman Augusta, 76

Hejman Elfride, 65

Heller Lejbuś, 53, Poczтовая 2

Heller Chaja, 56, Poczтовая 2

Heller Chil Lejzor, 25, Poczтовая 2

Heller Laja, 22, Poczтовая 2

Herbert Pola, 35

Herbert Huna, 44, Gen. Buchowieckiego 6

Herbert Laja Nysla, 46, Gen. Buchowieckiego 6

Herbert Alta Chana, 16, Gen. Buchowieckiego 6

Herc Gnendla, 70, Poczтовая 2

Herc Sonia

Herman Gustawa, 70

Hifszer Tuwia

Hifszer Jechezkel

Hirschberg Rafał, 52, Wobromska 1

Hirschberg Laja, 52, Wobromska 1

Hirschberg Abram Juda, 24, Wobromska 1

Hirschberg Josef, 19, Wobromska 1

Hirschberg Icek, 14, Wobromska 1

Hirschberg Chil, 14, Wobromska 1

Hochbergier Szyfra, 30, Żuradzka 1

Hochbergier Icek, 5, Żuradzka 1

Hochberger Szyfra, 3

Hocherman Machela, 82, Daszyńskiego 28

Hocherman Abram, 43, Daszyńskiego 31

Hochermann Aleksandra, 34, Daszyńskiego 31

Hocherman arele

Hocherman Adesz

Hocherman Chawa

Hocherman Lorka

Ofman Szlama, 71, Bożniczna 6

Ofman Sura, 71, Bożniczna 6

Offmann Tojwe, 42

Ofman Chaskiel, 31, Bożniczna 6

Ofman Jankiel, 28, Bożniczna 6

Hofman Helena

Hofman Awraham

Hofman (m)

Hofman Chaja, 36

Hozdorf Dawid, 78, 3 maja 7

Holzdorf Itel

Hozdorf Moszek - Luzer, 36, 3 maja 7

Holzdorf Dwora

Holcman Ajzyk, 46

Holcman Keila, 41

Holcman Jankiel, 15

Holcman Breindla Ita, 12

Holcman Sruł, 8

Holcman Adela, 32

Holcman Brajndla, 34

Holcman Miriam, 10

Holcman Gitla - Gizela, 7

Horowitz Leon, 40, Krakowska 18

Szterenfeld Szyja - Herszla, 83, Wolbromska 2

Szterenfeld Nusyn Dawid, 51, Wolbromska 2

Szterenfeld Laja Idesa, 48, Wolbromska 2

Szterenfeld Chaja - Ruchla, 25, Wolbromska 2

Szterenfeld Rajca Mirla, 15, Wolbromska 2

Szterenfeld Chaim Szmul, 13, Wolbromska 2

Szterenfeld Milka, 8

Szterenfeld Szlama Lejb, 5, Wolbromska 2

Huelsenrath Jakob, 58

Huelsenrath Sulamit, 35

Hupert Rywka, 72, Bożniczna 20

Hupert Blima, 42, Bożniczna 20

Hupert Estera, 40, Bożniczna 20

Hupert Estera, 65, Żuradzka 9

Hupert Chana, 42, Żuradzka 9

Hupert Ruchla Laja, 42, Żuradzka 9

Imerglik Chaim Szlomo, 41

Imerglik Rajzla, 40

Inwald Abram Mordka, 59, Bożniczna 20

Jakubowicz Moszek, 69, Bożniczna 4

Jakubowicz Uszer, 18, Bożniczna 4

Jakubowicz Gołda, 53, Bożniczna 11

Jakubowicz Abram Aba, 51, Bożniczna 6

Jakubowicz Gołda, 49, Bożniczna 4

Jakubowicz Mordka Majer, 22, Bożniczna 4
Jakubowicz Chaja Liba, 18, Bożniczna 4
Jakubowicz Moszek Aron, 13, Bożniczna 11
Jakubowicz Josek, 6, Bożniczna 11
Jakubowicz Szmul, 4, Bożniczna 11

Jakubowicz Sandel, 42, Żuradzka 8
Jakubowicz Sala, 44, Żuradzka 8
Jakubowicz Chawa, 14, Żuradzka 8
Jakubowicz Jochym, 11, Żuradzka 8
Jakubowicz Bajla, 10, Żuradzka 8
Jakubowicz Abram, 9
Jakubowicz Moszek, 5, Żuradzka 8

Jakubowicz Lejbuś, 45, Szpitalna 16

Jakubowicz Sara Hendel

Jaskiel Szaul, 50, Ogrodzieniec
Jaskiel Freida, 25, Ogrodzieniec

Jegier Abram Jankiel, 48, Szpitalna 38
Jegier Laja Idesa, 50, Szpitalna 38
Jegier Alta Basza, 17, Szpitalna 38
Jegier Chaja Zysla, 15, Szpitalna 38

Joskowicz Ester, 50
Joskowicz Gitla, 27

Juliusberger Ernst, 68

Kaczka Moszek Wulf, 51, Krakowska 6
Kaczka Rywka Bajla, 49, Krakowska 6
Kaczka Dwojra Brandla, 30,
Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Kaczka Frajdla, 24, Krakowska 6

Kaczka Machel Bajnysz, 28, Augustiańska 12
Kaczka Róża, 27, Augustiańska 12

Kajzer Israel, 44, Krakowska 6
Kajzer Rywka Laja, 42, Krakowska 6
Kajzer Dyna, , Krakowska 6
Kajzer Dwojra, 13, Krakowska 6

Kaliksztajn Refael Jaakow
Kaliksztajn Mirjam Mirł, 67, Krakowska 14
Kaliksztajn Jechezkel, 37
Kaliksztajn Moszek, 35, Krakowska 14

Kaliksztajn Chaja Frajdla, 32, Szpitalna 40
Kaliksztajn Estera, 6, Daszyńskiego 40

Kaliksztajn Icyk, 36, Krakowska 14
Kalkshtein Chawa, 27

Kalman Nysel

Kalman Lejzor, 40, Gen. Buchowieckiego 8
Kalman Masia, 44, Gen. Buchowieckiego 8

Kaminski Dawid, 24

Kamrat Perla, 47, Daszyńskiego 28
Kamrat Hendla, 10, Daszyńskiego 28

Kamrat Gitla - Chana, 42, Gęsia 1
Kamrat Josek - Szaja, 15, Gęsia 1
Kamrat Hendla Rachla, 1, Gęsia 1

Kaphan Max, 57
Kaphan Regina, 53

Kapłan Chanoch, 37

Karg Józef Sandel, 38, 3 maja 86
Karg Rywka, 46, 3 maja 86
Karg Mendel, 8, 3 maja 86
Karg, , 5

Kaufman Dawid, 68, Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Kaufman Marja, 68, Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Kaufman Josef, 38

Keins Isidor, 79, Chorzów
Keins Willie, 31, Chorzów

Keins Hugo, 69, Chorzów

Keins Alfred, 36, Chorzów

Keins Max, 62, Chorzów

Keins Toni, 59, Chorzów

Keins Nora, 36, Chorzów

Keins Ellen, 35, Chorzów

Kejssman Lurek, 67, Daszyńskiego 40a

Kejssman Rywka, 29, Daszyńskiego 40a

Kejssman Gimpel, 28, Daszyńskiego 40a

Kejsman Josek, 10, Daszyńskiego 40a

Kejzman Laja, 48, Żuradzka 2

Kejzman Anna, 10

Kejzman Marcelli, 8

Kesman Małka, 37, 3 maja 20

Kejzman Lea, 3

Kenig Mojsze, 35, 3 maja 5

Kenig Chana, 35, 3 maja 5

Kenigsberg Herszlik Dawid, 38, Krakowska 9

Kenigsberg Fajgla Gitla, 40, Krakowska 9

Kerner Mendel Icyk, 77, Krakowska 9

Kerner Blima, 70, Krakowska 9

Kerner Szlama Josek, 37, Krakowska 9

Kerner Abram, 67, Augustjańska 10

Kerner Dawid Chaim, 41, Mickiewicza 1

Kerner Szmul Nuchym, 39, Górnicza 4

Kerner Laja, 36, Górnicza 4

Kerner Lejbuś, 10, Górnicza 4

Kerner Rywka Frymeta, 3, Górnicza 4

Kestenberg Ester, 66

Kestenberg Mosze, 57

Kestenberg Roza, 29

Kestner Rywka Laja, 29

Kirszenbaum Szulim, 44, 3 maja 7

Kirszenbaum Marjem, 40, 3 maja 7

Kirszenbaum Jakób Sender, 14, 3 maja 7

Kirszenbaum Itla, 12, 3 maja 7

Kirszenbaum Syma, 10, 3 maja 7

Kiwkowicz Boruch Majer, 34, Żuradzka 5

Kleinberg Sałma, 37

Kleinberg Cerla, 34

Kleinberg Lejbus, 11

Kleinberg Mariem, 5

Kleinberg Bacia, 4

Kleinberg Dawid, 2

Kochen Benjamin – Lejzor, 53, Żuradzka 5

Kochen Dobra, 51, Żuradzka 5

Kochen Mordka, 30, Żuradzka 5

Kochen Jankiel, 27, Żuradzka 5

Kochen Sura, 15, Żuradzka 5

Kohen Mordechai

Kołatacz Szmul Noach Izaak, 53, Górnicza 18

Kołatacz Ruchla, 49, Górnicza 18

Kołatacz Chaja Pesla, 30, Górnicza 18

Kołatacz Mordka, 20, Górnicza 18

Kołatacz Wolf, 18, Górnicza 18

Kołatacz Dawid, 12, Górnicza 18

Kołatacz Aron, 11, Górnicza 18

Kołatacz Izrael, 8, Górnicza 18

Kolin Ejdl, 53, Poczтовая 2

Kolin Judasa, 30, Szpitalna 12

Kolin Lejb Fiszel, 40, Bożniczna 2

Kolin Fradel, 41

Kolin Jachetta, 12

Kolin Rajzla, 10

Kolin Nuchim, 8

Kolin Rywa, 34, Górnica 28
Kolin Blima, 33, Górnica 28

Kolin Szajndla, 45
Kolin Kasryel, 15, Górnica 33
Kolin Chana, 13, Górnica 33
Kolin Nuchym, 11
Kolin Rywka, 9
Kolin Kopel, 7, Górnica 31

Kolin Zeld, 39, Pl. Marszałka Piłsudskiego 25
Kolin Munysz, 21, Pl. Marszałka Piłsudskiego 25

Kolin Hersz, 50, Gen. Buchowieckiego 8
Kolin Leja, 53, Gen. Buchowieckiego 8
Kolin Ruchla, 20, Gen. Buchowieckiego 8

Kolin Jankiel, 40, Gen. Buchowieckiego 10

Kopel Szymon Lejb, 37, Krakowska 9
Kopel Sura, 38, Krakowska 9
Kopel Gitla Cypra, 12, Krakowska 9
Kopel Szmul - Majer, 10, Krakowska 9
Kopel Gdalia Josek, 6, Krakowska 9

Kopel Chaim - Pinkus, 37, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Kopel Sura Laja, 39, Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Koplewicz Braindel, 19

Koplewicz Abram Jankiel, 50, Krakowska 4
Koplewicz Gitla, 48, Krakowska 4
Koplewicz Moszek Szmul, 14, Krakowska 4
Koplewicz Pinkus Mendel, 13, Krakowska 4

Koplewicz Rachel
Koplewicz Simcha

Koplowicz Judka, 34, Górnica 24
Kopelowicz Simcha, 32

Koperwicz Israel, 29
Koperwicz Chana, 24

Kornfeld Mosze, 36, Chorzów
Kornfeld Cyrile, 35, Chorzów
Kornfeld Bala, 6, Chorzów
Kornfeld Alter Dawid, 2, Chorzów

Kornfeld Herszel, 32, Chorzów

Korzuhowski Majer, 73

Koźma Rachela, 1, Krakowska 10

Krakowski Berek, 50, Krakowska 4
Krakowski Josek, 22, Krakowska 4
Krakowski Debora, 18, Krakowska 4
Krakowski Rebeka, 14, Krakowska 4
Krakowski Elżbieta, 11, Krakowska 4

Krebs Rosa, 51, Antonienhuette
Krebs Erna, 15, Antonienhuette
Krebs Willi, 12, Antonienhuette

Kreuzberger Hermine, 40, Chorzów
Kreuzberger Ruth, 13, Chorzów
Kreuzberger Jan (Hans), 13, Chorzów

Krysztajn Brucha, 73, 3 Maja 23

Kruk Machela, 74, Szpitalna 29
Kruk Estera Dyna (Etl), 38, Szpitalna 29
Kruk Laja, 31, Krakowska 8

Kruk Bejla - Ruchla, 68, 3 Maja 26
Kruk Chana Rywka, 40, 3 Maja 26
Kruk Lejbuś, 30, 3 Maja 26

Krybus Chaskiel Szmul, 63, Kościuszki 2a
Krybus Hinda Perla, 61, Kościuszki 2a
Krybus Chaja Marjem, 14, Kościuszki 2a

Kuperberg Arja, 56, Pl. Marszałka Piłsudskiego 16
Kuperberg Fajgla, 54, Pl. Marszałka Piłsudskiego 16
Kuperberg Marjem - Rojza, 26, Pl. Marszałka Piłsudskiego 16

Kuperberg Marjem, 53, 3 Maja 28
Kuperberg Bajla, 24, 3 Maja 28
Kuperberg Estera, 18, 3 Maja 28

Korcfeld Dawid, 67, Mickiewicza 4
Korcfeld Chana, 58, Mickiewicza 4
Korcfeld Motla, 30, Mickiewicza 4
Korcfeld Nuchym, 17, Mickiewicza 4

Kurtzfeld Riwkale
Kurtzfeld Chanale

Kurtzfeld Szlama Chaim
Kurtzfeld Riwka, 70

Kurcfeld Wolf, 30

Kurcfeld Henia, 59

Kurcfeld Mejer, 42

Korcfeld Chaja Cyrla, 38, Pl. Marszałka Piłsudskiego 29

Kurtzfeld Aharon Wolf
Kurtzfeld Ala (Ela)
Kurtzfeld Herta
Kurtzfeld Szlama

Kurtzfeld Malka
Kurtzfeld Frida

Kwalcwaser Ajzyk, 44, Parczewska 3
Kwalcwaser Fajgla, 48, Parczewska 3
Kwalcwaser Estera, 14, Parczewska 3
Kwalcwaser Ruchla, 12, Parczewska 3
Kwalcwaser Wulf, 9, Parczewska 3

Kwalcwaser Tauba, 47, 3 Maja 7
Kwalcwaser Rajzla, 13, 3 Maja 7

Landgarten Henoch - Ela, 41, 3 Maja 5
Landgarten Pesla, 44, 3 Maja 5

Lederman Dawid Mosze, 46, 3 Maja 10
Lederman Bajla, 38, 3 Maja 10
Lederman Liba Szprynca, 20, 3 Maja 10
Lederman Chana, 16, 3 Maja 10

Lehmann Judyta, 57

Lemberg Szajndla, 34, Krakowska 2
Lemberg Wolf Jakób, 6, Krakowska 2

Lender Josek, 78, 3 Maja 93
Lender Szajndla, 65
Lender Szmul, 44, 3 Maja 93

Lender Dawid, 55
Lender Roza, 52

Lender Samek
Lender Ela

Lender Berek, 51, 3 Maja 93
Lender Frymeta, 47, 3 Maja 93
Lender Alfryda, 21, 3 Maja 93
Lender Margot, 13, 3 Maja 93

Lesman Izrael Majer, 67, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Marja Witla, 66, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Mirla, 36, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Estera, 34, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Szaja, 32, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Rachmil, 31, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Gitel, 28, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23

Lesman Chil, 40, Górnica 29
Lesman Etlia, 40, Górnica 29
Lesman Rachmil, 10, Górnica 29
Lesman Małka Gitla, 4, Górnica 29

Lesman Frila z rodziną

Lesman Riwka z rodziną

Lesman Mindza z rodziną

Lesman Mosze, 50
Lesman Karol, 48
Lesman Jaakow, 45
Lesman Izrael, 36
Lesman Jona, 30

Lesman Miriam, 16

Lesman Szijek

Lewit Icyk Jakób, 67, Szpitalna 13

Lewit Blima, 68, Szpitalna 13

Lewit Sura, 40, Wolbromska 2

Lewit Herszla, 40, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Lewit Chawa, 45, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Lewit Lurek - Josek, 17, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Lewit Mordka, 15, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Lewit Liba Dwojra, 12, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Lewkowicz Abela, 54, Mickiewicza 17

Lewkowicz Rywka, 49, Mickiewicza 17

Lewkowicz Mindla, 26, 3 Maja 5

Lewkowicz Szyme, 67, Augustjańska 1

Lewkowicz Dwojra, 63, Augustjańska 1

Lewkowicz Josif, 26, Augustjańska 1

Lewkowicz Mindel

Lewkowicz Szmuel, 38

Lewkowicz Golda

Lewkowicz Izrael Mojsiej, 30, Krakowska 9

Lewkowicz Pesla, 30, Krakowska 9

Lewkowicz Sender, 50, Górnicza 27

Lewkowicz Gittla, 44, Górnicza 27

Lewkowicz Perla, 12, Górnicza 27

Lewkowicz Perec, 10, Górnicza 27

Lewkowicz Aron - Majer, 3, Górnicza 27

Lewkowicz Aron Dawid, 51, Wolbromska 1

Lewkowicz Marja, 46, Wolbromska 1

Lewkowicz Moszek Perec, 15, Wolbromska 1

Lewkowicz Lea, 60

Lewkowicz Dawid, 73, Daszyńskiego 17

Lewkowicz Riwka, 67, Daszyńskiego 17

Lewkowicz Tauba, 42, 3 maja 37

Lewkowicz Herszla, 36, Krakowska 2

Lewkowicz Eidel

Lewkowicz Małka, Daszyńskiego 17

Lewkowicz Majer, 40, Szpitalna 31

Lewkowicz Pesla, 40, Szpitalna 31

Lewkowicz Frajda, 18, Szpitalna 31

Lewkowicz Laja, 16, Szpitalna 31

Libermensz Chaja, 59, Żuradzka 5

Lieberman (k), 48

Lipszyc Dworia, 70, Bożniczna 8

Lifszic Bluma

Lifszic (k)

Lipszyc Chawa, Bożniczna 8

Lifszic Chana

Lipszyc Chinda, 32, Bożniczna 8

Lisia Marja Chawa, 75, 3 maja 16

Lisser Cacilie, 45

Lisser Tobias, 11

Lizergen Ester Tema, 55

Macner Frymeta, 75, Pl. Marszałka Piłsudskiego 25

Macner Icek Majer, 76, 3 maja 2

Macner Estera, 72, Daszyńskiego 40b

Macner Rywka, 29, Daszyńskiego 40b

Macner Zysla, 65

Macner Chawa, 40, Szpitalna

Macner Bajla, 10, Szpitalna

Macner Alta, 8, Szpitalna 27

Macner Szoszana, 5, Szpitalna 27

Macner Szlama - Józef, 74, Augustjańska 24

Macner Sura Chana, 62, Augustjańska 24

Macner Bajla Brandla, 25, Augustjańska 24

Macner Moszek Hersz, 40, Augustjańska 24

Macner Blima Fajgla, 45, Augustjańska 24

Macner Zysla, 13, Augustjańska 24

Macner Anczel, 12, Augustjańska 24

Macner Dwojra, 3, Augustjańska 24

Macner Jakób Josek, 39, Szpitalna 40a

Macner Laja, 32, Daszyńskiego 40a

Macner Icek, 4, Daszyńskiego 40a

Macner Icek Majer, 54, Augustjańska 12

Macner Chaja, 47, Augustjańska 12

Macner Moszek, 22, Augustjańska 12

Macner Blima, 20, Augustjańska 12

Macner Szajndla, 15, Augustjańska 12

Macner Szmul - Rubin, 8, Augustjańska 12

Mahr Bella, 54

Mahr Lea, 14

Majerczyk Icek Szlama, 62, Żuradzka 2

Majerczyk Rachla, 56, Żuradzka 2

Majerczyk Jakób Juda, 30, Żuradzka 2

Majerczyk Brucha, 28, Żuradzka 2

Majerczyk Sura - Chana, 21, Żuradzka 2

Majerczyk Chawa, 21

Majteles Ksyl, 62, Krakowska 4

Majteles Ruchla, 64, Krakowska 4

Majteles Gitel Lea

Majteles Lea Rachel, 32

Majteles Lea, 32

Majteles Fajgla, 32, Pl. Marszałka Piłsudskiego 17

Majteles Estera Marjem, 30, Krakowska 4

Majteles Rywka, 28, Krakowska 4

Majteles Hercyk Tobjasz, 25, Krakowska 4

Majteles Gołda Estera, 72, Krakowska 9

Majteles Szaja, 58, Wolbromska 2

Majteles Rywka, 43, Wolbromska 2

Majteles Bajla, 32, Wolbromska 2

Majteles Chana, 31, Wolbromska 2

Majteles Szlama, 29, Wolbromska 2

Majteles Moszek - Hersz, 29, Wolbromska 2

Majteles Rojza, 24, Wolbromska 2

Majteles Fajgla, 21, Wolbromska 2

Maitlis Mosze

Maitlis Reisel

Maitlis Sala

Maitlis Mania

Majteles Icyk, 50, 3 Maja 34

Majteles Cypa, 47, 3 Maja 34

Majteles Fajgla, 26, 3 Maja 20

Majteles Zeld, 23, 3 Maja 34

Majteles Alter Mendel, 22, 3 Maja 34

Majteles Hersz, 19, 3 Maja 34

Maitlis Lea

Majteles Izrael Dawid, 43, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18

Majteles Frajda, 36, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18

Malach - Straus Sara Sala, 16

Manela Jerzy, 44

Manela Hela, 42

Manela Hinda, 70, Gen. Buchowieckiego 8

Markus Mojżesz, 40, Pl. Marszałka Piłsudskiego 1

Markus Rajsa, 35, Pl. Marszałka Piłsudskiego 1

Miechower Manel, 77, Krakowska 4

Miechower Gitla

Miechower Leib Aron, 44

Melcer Jochim, 71, 3 maja

Melcer Rywka, 68, 3 maja

Melcer Jankiel, 47, Pl. Marszałka Piłsudskiego 8

Melcer Małka, 46, Pl. Marszałka Piłsudskiego 8

Melcer Ruchla, 24, Pl. Marszałka Piłsudskiego 8

Melcer Gitla, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 8

Melcer Benjamin, 15, Pl. Marszałka Piłsudskiego 8

Melcer Abram, 11, Pl. Marszałka Piłsudskiego 8

Melcer Natan, 41

Melcer Miriam, 42

Miller Izaak, 30, Gen. Dr. Buchowieckiego 8

Miller Chaja, 32, Buchowieckiego 8

Miller Sara, 13

Minc Szmul Michel, 68, Żuradzka 5

Minc Chaja, 37, Żuradzka 5

Minc Ruchla, 52, Krakowska 9

Mitelman Herszlik, 60, Bożniczna 11

Mitelman Estera, 67, Bożniczna 11

Mitelman Dawid, 30, Bożniczna 23

Mitelman Chana, 3

Morgen Izrail, 48, Gęsia 2

Morgen Perla, 44, Gęsia 2

Morgen Gitla Chana, 15, Gęsia 2

Morgen Blima, 13, Gęsia 2

Morgen Elka, 9, Gęsia 2

Morgen Aron, 35, Bożniczna 2

Morgen Sura, 39, Bożniczna 2

Mosler Jankiel, 65, Krakowska 2

Mosler Dwojra, 55, Krakowska 2

Mosler Gołda, 34, Krakowska 2

Mosler Blima - Gitla, 67, Górnica 4

Mosler Chana, 31, Górnica 4

Mosler Małka, 27, Daszyńskiego 14

Moszkowicz Icek, 35

Moszkowicz Chana, 38

Moszkowicz Laja, 11

Moszkowicz Sara, 7

Mueller Willi, 67

Mueller Helene, 55

Muentzer Rosa, 69

Muentzer Margarethe, 43

Molsztajn Abram Szmul, 36, Krakowska 5

Mulsztajn Rywka, 63, Krakowska 4

Mulsztajn Estera Szajndla, 34, Krakowska 4

Mulsztajn Abram, 29, Krakowska 4

MuszkatbEstera, 47, Krakowska 1

Neugas Abram - Berek, 38, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18

Neugas Gula, 11, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18

Najgas Sara, 7, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18

Neugas Chaja, 5, Pl. Marszałka Piłsudskiego 18

Najgas Doba, 0

Najman Sura Fajgla, 45, Krzywa 7

Najman Icek Pałtyl, 20, Krzywa 7

Najman Gitla Małka, 17, Krzywa 7

Najman Ruchla Chana, 12, Krzywa 7

Najman Mojżesz Wigdor, 35, Żuradzka 2

Neuman Abram

Najmark Rojza, 43, Boczna 12

Najmark Szlama, 16, Boczna 12

Najmark Rela, 13, Boczna 12

Najmark Jakób, 12, Boczna 12

Najmark Szlama, 48, Augustjańska 1
Najmark Chawa Frajndla, 39, Augustjańska 1

Najmark Juma, 80

Najmark Hela, 32

Najmark Benjamin, 77, Augustiańska 1
Najmark Chana Laja, 71, Augustiańska 1
Najmark Rywka, 44, Augustiańska 1

Nalewka Jankiel Lejzor, 49, 3 maja 16
Nalewka Sura, 47, 3 maja 16
Nalewka Laja, 18, Krakowska 16
Nalewka Mordka Josek, 15, 3 maja 16
Nalewka Abram Wulf, 10, 3 maja 16

Narczy Natan
Narczy Czerne

Nordmann Leah, 32

Nordmann Erna, 54

Oliwa Mosiek Chil, 70, Szpitalna 16
Oliwa Ruchla Laja, 66, Szpitalna 16

Olszewski Samuel, 74

Opoczner Golda, 60

Osjasz Fajgla, 40

Pacanowski Moszek, 57, Krakowska 6
Pacanowska Malcia, 38, Krakowska 6
Pacanowski Berek, 4, Krakowska 6

Paluch Abram, 50, Górnicza 27
Paluch Sura Udl, 49, Górnicza 27
Paluch Chaim Majer, 24, Górnicza 27

Pankowska Ruchla, 87, Pl. Marszałka Piłsudskiego 20

Pankowski Josek Hersz, 61, Górnicza 5
Pankowska Rywa, 56, Górnicza 5
Pankowski Jankiel, 40, Górnicza 5
Pankowska Sura Frajdl, 32, Górnicza 5
Pankowska Chaja Itla, 28, Górnicza 5
Pankowski Lejbuś, 23, Górnicza 5
Pankowski Bcalel, 20, Górnicza 5
Pankowski Szlomo
Pankowski Mosze

Pankowski Jakób, 49, Krakowska 4
Pankowski Perla, 43, Krakowska 4
Pankowski Sura Gitla, 25, Krakowska 4
Pankowski Mirla, 18, Krakowska 4

Pankowski Riwka, 45

Parasol Jedzik

Parasol Josef
Parasol Bronka

Paserman Izrael Moszek, 51, 3 maja 5
Paserman Liba, 48, 3 maja 5
Paserman Szmuel Mendel, 20, 3 maja 5
Paserman Rubin, 20, 3 maja 5
Paserman Sura, 18, 3 maja 5
Paserman Hersz Majer, 16, 3 maja 5
Paserman Chaim Jakób, 13, 3 maja 5
Paserman Chana, 10, 3 maja 5
Paserman Dydja, 9, 3 maja 5
Paserman Josek, 5, 3 maja 5

Paserman Alta, 42, Skośna 1

Pinkus Dawid Berek, 37, Żuradzka 5
Pinkus Szprync, 42, Żuradzka 5
Pinkus Sura, 12, Żuradzka 5

Pinkus Chaim, 32, Żuradzka 5

Pławner Icek Lejb, 33, Bożniczna 6

Polack Ida, 74

Polack Selma, 52, Chorzów

Paliwoda Abram Jakób, 37, Górnica 28

Paliwoda Chana Rojza, 43, Górnica 28

Paliwoda Bernard, 13, Górnica 28

Paliwoda Izrael, 6, Górnica 28

Poper Margot, 38

Poper Liliana, 11

Poremba Josek, 64, Wolbromska 2

Poremba Rajzla, 57, Wolbromska 2

Poremba Moszek, 28, Wolbromska 2

Poremba Rajzla, Wolbromska 2

Poremba Chana

Poremba Natan

Poremba Szlomo

Poremba Sara Lea

Potok Mojżesz Aron, 46, 3 Maja 69

Potok Laja, 41, 3 Maja 69

Press Leon, 51, Gwarecka 15

Press Rywka, 50, Krakowska 1

Press Hirsch, 28, Gwarecka 15

Press Amalja, 23, Krakowska 1

Probołowski Ejdl, 69, Wolbromska 1

Profesorski Chaja Sura, 51, Gen. Buchowieckiego 8

Profesorski Rajzla Dwojra, 25, Gen. Buchowieckiego 8

Profesorski Majer, 19, Gen. Buchowieckiego 8

Przechacka Blima, 40, 3 Maja 82

Przechacka Chwula, 8, 3 Maja 82

Przechacki Izrael Laib, 6, 3 Maja 82

Przechacka Rywka, 2, 3 Maja 82

Pszechacki Leibisz

Pszechacki Rena

Przechacki Icchak Aizik, 46

Przechacki Abram Mordka, 42, Kościuszki 4

Pszechacki Gitel

Pszechacki Malka

Pszechacki Pesale

Przechacki Herszel, 39, 3 Maja 3

Przechacki Szyma, 31, 3 Maja 3

Przechacki Icek - Lejb, 11, 3 Maja 3

Przechadzki Berek, 62, 3 Maja 86

Przechadzki Hendla, 3 Maja 86

Przechacka Sura Fajgla, 32, 3 Maja 86

Przechadzki Chaim, 30, 3 Maja 86

Przechadzki Estera, 30, 3 Maja 86

Przechadzki Izrael Lejbuś, 27, 3 Maja 86

Przechacki Hersz, 25, 3 Maja 86

Przechadzki Lejzor, 22, 3 Maja 86

Przechadzki Jakób Kopel, 14, 3 Maja 86

Przechadzki Itla, 13, 3 Maja 86

Przechadzki Frumet, 44

Przechadzki Mordechaj, 32

Przechadzki Ester, 26

Przechadzki Icchak, 23

Przechacka Blima, 69

Pszechacki Motel

Pszechacka Mance

Pszechacki Icchak

Rechnic Chaim Aron, 39, 3 maja 8

Rechnic Perla, 37, 3 maja 8

Rechnic Szajndla, 13, 3 maja 8

Rechnic Alta Cywja, 11, 3 maja 8

Rechnic Lejb, 6

Reich Gitel, 28

Rajnherc Roza, 44

Rajsfeld Icek, 53, Bożniczna 16

Rajsfeld Zysla, 55, Bożniczna 16

Rajsfeld Chana Szprynca, 13, Bożniczna 16

Rajsfeld Chawa, 11, Bożniczna 16

Rajtberger Ajzyk, 65, Gen. Buchowieckiego 8

Reitberger Rozka

Rajtberger Abram Chaim, 31, Gen. Buchowieckiego 8

Robak Moszek Jankiel, 63, Krakowska 2

Rabak Hirszel

Robak Jenta, 33, Bożniczna 16

Robak Minda

Robak Zelda, 35, Krakowska 2

Robak Mejloch, 11, Krakowska 2

Robak Gitla, 9, Krakowska 2

Robak Laja, 2

Rojtgrund Chaim, 56, 3 maja 7

Rojtgrund Laja, 48, 3 maja 7

Rojtgrund Zacharja, 18, 3 maja 7

Rojtgrund Hercka, 13, 3 maja 7

Rojtgrund Estera, 11, 3 maja 7

Rojtgrund Icek Lejb, 9, 3 maja 7

Rojtgrund Itla, 6, 3 maja 7

Rotgrund (m)

Rozenbaum Symcha Szmul, 64, Mickiewicza 4

Rozenbaum Ester Pesla, 64, Mickiewicza 4

Rozenbaum Dawid, 33, 3 Maja 16

Rozenbaum Lejbuś, 31, Bożniczna 22

Rozenbaum Motel, 24, Pl. Marszałka Piłsudskiego 6

Rozenbaum Abram, 35, Pl. Marszałka Piłsudskiego 6

Rozenbaum Fajgla, 39, Pl. Marszałka Piłsudskiego 6

Rozenbaum Mojżesz, 12, Pl. Marszałka Piłsudskiego 6

Rozenbaum Hersz - Izrael, 7, Pl. Marszałka Piłsud-
skiego 6

Rozenbaum Zyzie, 58, Krakowska 2

Rozenbaum Pesla, 56, Krakowska 2

Rozenberg Aron, 42, Bożniczna 23

Rozenberg Fajgla, 44, Bożniczna 23

Rozenberg Małka, 18, Bożniczna 23

Rozenberg Abram, 14, Bożniczna 23

Rozenberg Frajda, 10, Bożniczna 23

Rozenberg Hinda, 65, Żuradzka 13

Rosenberg Fajgla, 38

Rosenberg Josef M., 6

Rosenberg Sura, 26

Rosenberg Rywka, 9

Rosenberg Chawa, 72

Rozenberg Moszek Kalma, 43, Górnica 28

Rosenberg Bluma, 42

Rozenberg Doba, 15, Górnica 28

Rozenberg Hinda, 13, Górnica 28

Rozenberg Rywka, 10, Górnica 28

Rozenberg Moszek Aron, 52, Augustjańska 3

Rozenberg Abram - Icek, 32, Augustjańska 3

Rozenberg Zysla, 26, Augustjańska 3

Rozenberg Berek, 15, Augustjańska 3

Rozenberg Matil

Rozenberg Mendel

Rosenberg Mordechaj, 46

Rosenberg Laja, 44

Rosenberg Malka, 14

Rosenberg Abram, 12

Rozenberg Szaja, 54, Mickiewicza 6

Rozenberg Sura, 48, Mickiewicza 6

Rosenblum Moszek, 44

Rosenblum Zelda, 44

Rosenblum Sara, 27

Rosenblum Zelig, 20

Rosenblum Berek, 18

Rosenblum Efraim Natan, 17

Rosenblum Szlama, 35, 3 Maja 66

Rosenblum Marja, 33, 3 Maja 66

Rosenblum Lejzor Jankiel, 8, 3 Maja 66

Rosenblum Abram, 66, Poczta 12

Rozenblum Fajgla, 66, Pocztowa 12

Rozenblaun Jekutiel, 42

Rozenblom Ciwia, 38

Rozenblum Gitla, 42

Rozenblum Chil, 44, Pl. Marszałka Piłsudskiego 24

Rozenblum Masia, 42, Pl. Marszałka Piłsudskiego 24

Rozenblum Moszek, 14, Pl. Marszałka Piłsudskiego 24

Rozenblum Cypora Henela, 12, Pl. Marszałka Piłsudskiego 24

Rozenblum Wolf S., 0

Rozenblum Chana, 59, Szpitalna 42

Rozenblum Ide Majer, 35, 3 Maja 37

Rozenblum Chena, 32, Daszyńskiego 42

Rozenblum Abram Icyk, 62, 3 Maja 16

Rozenblum Pesla, 48, 3 Maja 16

Rosenfeld Chaja, 54

Rozenfeld Marjem, 51, Mickiewicza 6

Rozenfeld Chaim Szmul, 66, Szpitalna 31

Rozenfeld Mosze Hirsch

Rozenfeld Lea

Rozenfeld Szlama

Rozenfeld Benjamin

Rozenfeld Meir

Rozenfeld Tauba

Rozenfeld Wolf

Rozenfeld Israel

Rozner Menasza, 60, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23,

Rozner Sura, 64, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23,

Rozner Ide Lejb, 37, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23,

Rozner Chaja Estera, 35, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23,

Rozner Szyja, 28, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23,

Rozner Abram, 23, Pl. Marszałka Piłsudskiego 23,

Rotgerberg Zelik, 68, Wolbromska 1

Rotgerberg Jankiel Lejbuś, 36, Bożniczna 18

Rotgerber Fajgla, 46, Kościuszki 2

Rotner Chaja Frajna, 34, Augustjańska 12

Rotner Aleksander Zysze, 7, Augustjańska 12

Rotner Alta Tauba, 1, Augustjańska 12

Rotner Sura Estera, 57, Augustjańska 3

Rotner Sara – Szeindel

Rotner Zisel

Rotner Laja, 30, Augustjańska 3

Rotsztein Nechemia, 25

Rozencwajg Abram Berek, Wolbromska 2a

Rozencwajg Gołda Laja, 50, Wolbromska 2a

Rozengarten Marie, 60

Rozenheim Nechemia

Rozenstrach Limeta, 65

Rubinlicht Chaim, 58, 3 Maja 93

Rubinlicht Estera, 55, 3 Maja 93

Rubinlicht Salomon, 32, 3 Maja 93

Rubinlicht Ita, 23, 3 Maja 93

Rubinlicht (m)

Rus Chana, 45

Rus Sezia, 10

Rus Machel, 12

Rus Rachela, 7

Rus Rajzla, 48

Rutner Lea

Rybner Anna, 74, Chorzów

Rinski Miriam

Ryńska Sura Rajzla, 30, Mickiewicza 6

Ryńska Pesla, 28, Mickiewicza 6

Rysak Chaim

Szafirsztejn Icyk, 77, Rynek 6

Szafirsztejn Rywka Ruchla, 80, Rynek 6

Szafirsztejn Zelik, 43, 3 Maja 93

Szafirsztejn Chana, 45, 3 Maja 93

Szafirsztajn Sara, 13, 3 Maja 93

Szafirsztajn Cypa, 12, 3 Maja 93

Szafirsztajn Ruda, 9, 3 Maja 93

Szafirsztajn Frymeta, 2, 3 Maja 93

Szafirsztajn Chaim Uszer, 48, Wolbromska 35

Szafirsztajn Chana - Laja, 48, Wolbromska 35

Szafirsztajn Abram, 19, Wolbromska 35

Szafirsztajn Zymel, 13, Wolbromska 35

Szafirsztajn Moszek, 9, Wolbromska 35

Szafirsztajn Jakób Nuchym, 40, 3 Maja 9

Szafirsztajn Brajndla, 39, 3 Maja 9

Salcberg Zysla, 37

Salzberg Mordechai, 54, Chorzów

Salzberg Towa Gitel, 52, Chorzów

Salzberg Sara, 25, Chorzów

Sandomierski Szloma, 36

Sandomierska Chana, 29

Sankowicz Moszek Mordka, 43, 3 Maja 16

Sankowicz Gitla, 41, 3 Maja 16

Sankowicz Dawid Froim, 16, 3 Maja 16

Sankowicz Abram Pinkus, 15, 3 Maja 16

Sankowicz Rywka Chana, 13, 3 Maja 16

Sankowicz Dwojra, 9, 3 Maja 16

Sapiro Jeszajahu, 47

Sapiro Lea, 44

Szarf Abram Icek, 45, 3 Maja 18

Szarf Szajndla, 46, 3 Maja 18

Szarf Rachla Laja, 25, 3 Maja 18

Szarf Estera - Rajzla, 19, 3 Maja 18

Scharf Dyna J., 40

Szenkier Zysman, 51, Rynek 31

Schneider Lisa, 52

Schnitzer Icek, 20

Schnitzer Israel, 18

Schnitzer Mejer, 14

Schoengut Fanni, 61

Schwarcbart Pola, 30

Schweitzer Chaskel, 38

Sedermann Cilla, 43

Selerowicz Serca, 53

Siegreich Dawid Bejer, 77

Siegreich Rachel, 75

Siegreich Idel, 46

Siegreich Zisel, 45

Siegreich Lilka, 12

Silberfreind Hersz, 71

Simenauer Ludwig, 46

Simenauer Gertrud, 45

Simenauer Ernestyna, 22

Słomnicka Krajndla, 39

Słomnicka Jachetta, 5

Słomnicka Selig, 2

Słomnicki Froim, 79

Słomnicki Chana Ruchla, 79

Słomnicki Nuchim, 66

Słomnicki Feigla, 66

Stomnicki Efraim, 40

Stomnicki Hamel, 38

Stomnicki Pinchas, 37

Stomnicki Herschel, 35

Stomnicki Alter, 32

Szpigler Szaja, 45, Augustjańska 8

Szpigler Bajla Rojza, 44, Augustjańska 8

Spitz Julius, 68

Spitz Rosa, 67

Spitzer Moritz, 71

Stark Hilel, 45

Sztern Icyk, 45, 3 maja 7

Sztern Chaja, 43, 3 maja 7

Sztern Boruch, 14, 3 maja 7

Stycka Debora, 35

Stycka Ester, 40

Sukno Ajdla, 40, Daszyńskiego 17

Sukno Izrael Hersz, 12, Daszyńskiego 17

Sukno Chana Perla, 10, Daszyńskiego 17

Sukno Berek, 4

Sultanik Hinda, 35

Szafir Alta Cywa, 35

Szafir Chaja, 6

Szafir Chawa, 41, 3 maja 20

Szafir Gerszon, 14, 3 maja 20

Szafir Ruchla, 13, 3 maja 20

Szafir Alter Izrael, 49, 3 maja 20

Szafir Rajzla Rywka, 51, 3 maja 20

Szafir Dwojra Laja, 24, 3 maja 20

Szafir Josek Dawid, 13, 3 maja 20

Szafir Gerszon, 10, 3 maja 20

Szafir Sura, 7, 3 maja 20

Szydtowska Marjem, 40, Daszyńskiego 17

Szak Izrael Moszek, 50, Żuradzka 14

Szak Rajzla, 51, Żuradzka 14

Szak Abram Josek, 27, Żuradzka 14

Szak Elka, 21, Żuradzka 14

Szak Dwojra, 18, Żuradzka 14

Schak Szmuel Hersz, 52

Schlak Lajb, 20

Szerer Lewek, 69

Szerer Temerla, 68

Szerer Izrael - Jochym, 57, Pl. Marszałka Piłsudskiego 16

Szerer Mirla, 70, Pl. Marszałka Piłsudskiego 16

Szerer Aron Pinkus

Szerer Minda, 38

Szerman Majer Wólf, 73, 3 Maja 18

Szerman Abram - Chilel, 36, Pocztowa 2

Szerman Moszek Lejb, 32, Krakowska 8

Szerman Reizil

Szerman Lea

Szerman Kajnes, 3 Maja 10

Szerman Dwora

Szerman Awraham

Szerman Aidil

Szerman (m)

Szklarz (k)

Szlamkowicz Chaja, 45

Szlamkowicz Moszek, 11

Szlamkowicz Freida, 10

Szmuklerz Dawid, 37, Gen. Buchowieckiego 10

Szmuklerz Chawa, 32, Sławkowska 10

Szmuklerz Szulamit, 9, Sławkowska 10

Sznicer Moszek, 47, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Sznicer Icek, 20, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Sznicer Izrael, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Sznicer Majer, 14, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Weksberg Sznicer Tauba Chaja, 45, Mickiewicza 6

Szofel Dawid, 82, Wolbromska 1
Szofel Ruchla, 87, Wolbromska 1

Szofel Jaakow Kopel, Wolbromska 1
Szofel Małka, 29, Wolbromska 1
Szofel Chaja, 28, Wolbromska 1
Szofel Chil, 28, Wolbromska 1
Szofel Rubin, 26, Wolbromska 1

Szorek Werk Jechiel, 43

Szpiewak Mejer, 62
Szpiewak Ester, 52

Szpigelman Josek Mosiek, 48
Szpigelman Tila Tauba, 53
Szigelman Majer Chaim, 20, Żuradzka 1
Szpigelman Lejbuś Janas, 18, Żuradzka 1
Szigelman Jona

Szigelman Nachum, 46
Szigelman Chaja, 24
Szigelman Rachela, 20

Szpigelman Marjem Blima, 30, Augustańska 28

Szpigler Machela, 69, Krakowska 14
Szpigler Hinda, 41
Szpigler Abram, 4
Szpigler Mendel, 3

Szpilman Ruchla, 78, Gen. Buchowieckiego 10

Szpringer Zelik, 48, 3 maja 3
Szpringer Rachla, 52, 3 maja 3

Szprynger Szmul, 60, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Ruchla, 52, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Chaim, 32, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Dawid, 28, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Szprynger Izrael Lejbuś, 28, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Szprynger Estera Fajgla, 26, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Szprynger Szymon, 24, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Wólf, 22, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Hena, 20, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Małka, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Chil Majer, 16, Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Sztajnberg Icek, 62, Krakowska 14
Sztajnberg Gitla Frejda, 36, Krakowska 14
Sztajnberg Fajga, 5, Krakowska 14
Sztajnberg Estera, 3, Krakowska 14

Sztajnberg Mendel, 59, Górnicza 18

Sztajnberg Abram Jakób, 35, Kościuszki 3
Sztajnberg Sura Fajgla z domu Rojtgrund, 26, Kościuszki 3
Sztajnberg Chawa, 5, Kościuszki 3
Sztajnberg Fiszel, 3, Kościuszki 3
Sztajnberg Awraham Jaakow

Sztajnberg Chil Majer, 53, Górnicza 4
Sztajnberg Rajzla, 50, Górnicza 4

Sztajnberg Chenocho, 72, Gen. Buchowieckiego 8
Sztajnberg Frymeta, 75, Gen. Buchowieckiego 8

Sztajnberg Fajgla, 27, 3 Maja 5

Sztajnberg Rachla Sara, 63, Wolbromska 2
Sztajnberg Chana, 28, Wolbromska 2
Sztajnberg Icek, 25, Wolbromska 2

Sztark Aron Dawid, 66, Bożniczna 10
Sztark Mordka Mendel, 38, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Estera Sura, 32, Bożniczna 10
Sztark Icek Majer, 28, Bożniczna 10
Sztark Mirjam
Sztark Chilel, 41, Górnicza 27

Sztark Małka, 40, Górnica 27
Sztark Jasek Majer, 10, Górnica 27
Sztark Mordka, 7, Górnica 27

Sztark Chinda - Etla, 38, 3 Maja 6
Sztark Tauba - Rajzla, 11, 3 Maja 6
Sztark Izrael Joel, 10, 3 Maja 6

Sztark Abram, 49, Górnica 27
Sztark Małka Bajla, 52, Górnica 27
Sztark Aron Majer, 21, Górnica 27
Sztark Perla, 19, Górnica 27
Sztark Izrael, 17, Górnica 27
Sztark Rojza, 14, Górnica 27

Sztark Jochym, 54, Szpitalna 25
Sztark Machela, 54, Szpitalna 25
Sztark Szymon, 25, Szpitalna 25
Sztark Bendyt, 21, Szpitalna 25
Sztark Dwojra Brajndla, 18, Szpitalna 25

Sztark Zysla, 30, Krakowska 16

Sztark Moszek - Joel, 51, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Chana Chudesa, 46, Pl. Marszałka Piłsud-
skiego 10
Sztark Szmul, 18, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Izrael Icek, 15, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Mordka, 7, Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Sztark Hinda
Sztark Leitsze
Sztark Klara

Sztatler Icze Ber
Sztatler Libale

Sztatler Rafael, 41, Górnica 24/26
Sztatler Tałba, 38
Sztatler Abram Dawid, 16, Górnica 24/26
Sztatler Hercka, 14, Górnica 24/26
Sztatler Gitman, 13, Górnica 24/26

Statler Dwojra, 49

Sztylman Ioselei
Sztylman Beile
Sztylman Chana
Sztylman Reizel

Sztybelman Chil, 46
Sztybelman Sura, 45
Sztybelman Zajnwel, 16
Sztybelman Alter, 13
Sztybelman Majer, 9

Sztyner Jehoszua
Sztyner Rebeka (Riwka), 25
Sztyner (m), 1

Szuster Szejwa

Szuster Bloch Laja, 35
Szuster Szprinc, 43
Szuster Moszek M., 5
Szuster Reisl, 3
Szuster Szejwa, 63

Szwarc Joachim, 46, Krakowska 2
Szwarc Chaja, 43, Krakowska 2

Szwarc Jasek, 40

Szwarc Priwa, 37

Swartz Josef, 62

Szwarc Frigjesne

Szwarcberg Mosze Szmul, 58
Szwarcberg Liba, 56

Szwarcberg Rachel, 92

Szwarcberg Jasek Hersz, 70, Krakowska 4
Szwarcberg Brandla, 70, Krakowska 4

Szwarcberg Moszek Mechuel, 47, Krakowska 4

Szwarcberg Doba - Gitla, 48, Krakowska 4
Szwarcberg Estera Fajgla, 25, Krakowska 4
Szwarcberg Sora - Jochebet, 18, Krakowska 4

Szwarcberg Chaskiel, 51, Krakowska 4
Szwarcberg Simcha, 49, Krakowska 4
Szwarcberg Estera Fajgla, 26, Krakowska 4
Szwarcberg Izrael - Jeszaja, 17, Krakowska 4

Szwarcfeld Chaskiel, 32, Żuradzka 1
Szwarcfeld Pesla, 30, Żuradzka 1
Szwarcfeld Jacheta, 4, Żuradzka 1

Szwarcfeld Abram, 57, Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Gitla, 51, Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Laja - Zeld, 27, Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Sura Chana, 26, Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Cypa, 22, Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Brucha, 20, Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Moszek, 18, Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Josef, 12, Gen. Buchowieckiego 10

Szwarcfeld Herszel Cwi
Szwarcfeld (k)

Szwarcfeld Zimel
Szwarcfeld (k) i dzieci

Szwarcfeld Pinia Pinchas
Szwarcfeld (k)

Szwarcfiter Abram Berek, 47, Gęsia 4
Szwarcfiter Dwojra, 47, Gęsia 4
Szwarcfiter Fajgla, 18, Gęsia 4

Szwarcfiter Sara
Szwarcfiter Alta – Mendzia

Szykman Josek, 56, Bożniczna 7
Szykman Cerka, 53, Bożniczna 7
Szykman Chaja, 25, Bożniczna 7
Szykman Pesla, 18, Bożniczna 7
Szykman Blima Gitla, 15, Bożniczna 7
Szykman Laja, 14, Bożniczna 7

Szykman Hendla, 7, Bożniczna 7

Szykman Szlama, 61, 3 Maja 8
Szykman Sura Chana, 58, 3 Maja 8
Szykman Naftula, 28, 3 Maja 8
Szykman Zymel, 26, 3 Maja 8
Szykman Majer Chil, 20, 3 Maja 8

Szykman Srul Towia, 33, 3 Maja 16
Szykman Małka, 32, 3 Maja 16
Szykman Lajbliu, 5
Szykman Ita, 4, 3 Maja 16

Talerman Mordka Lejb, 82, Krakowska 1

Tatarka Majlich, 48, Rynek 29
Tatarka Laja Frymeta, 47, Rynek 29
Tatarka Herszlik Zysa, 15, Rynek 29
Tatarka Estera, 13, Rynek 29
Tatarka Ruchla, 8, Rynek 29

Taub Chil Chaim, 46, Szpitalna 38
Taub Chana Gitla, 46, Szpitalna 38
Taub Małka Rachla, 21, Szpitalna 38
Taub Chaskiel, 19, Szpitalna 38
Taub Frajda Ruda, 10, Szpitalna 38

Tekele Josek, 37, Żuradzka 8
Tekele vel Zarościcka Liba, 32, Gen. Buchowieckiego 6
Tekele vel Zarościcka Mariem Dwojra, 4, Gen. Buchowieckiego 6

Tendler Szmul Dawid, 46, Daszyńskiego 17
Tendler Tauba, 45, Daszyńskiego 17
Tendler Jehuda, 17
Tendler Pnina

Tendler Jehuda Arie
Tendler Malka
Tendler Chaim Szmuel

Tendler Josef Baruch
Tendler Chana
Tendler Rachel

Tendler Szimon
Tendler Golda
Tendler Rachel

Tandler (k)

Tenenbaum Mordechai, 38

Tenenbaum Izrael Izaak, 43, Gęsia 4

Tenenbaum Nycha, 44, Gęsia 4

Tenenbaum Juda, 18, Gęsia 4

Tenenbaum Perla, 13, Gęsia 4

Tenenbom Szimon, 14

Tenenbaum Abram, 42

Tenenbaum Ester Zelda, 52

Tischler Lina, 45

Tischler Rudolf, 11

Trajman Henoch Judka, 66, 3 Maja 2

Trajman Szajndla, 61, 3 Maja 2

Trajman Pinkus, 43, Pl. Marszałka Piłsudskiego 14

Trajman Chaja, 40, Pl. Marszałka Piłsudskiego 14

Tuchmajer Szlama Hersz, 51, Żuradzka 3

Tuchmajer Cyna, 26, Żuradzka 3

Tuchmajer Izrael Dawid, 18, Żuradzka 3

Tuchmajer Rubin, 16, Żuradzka 3

Tuchmajer Lipa, 3, Żuradzka 3

Zgnitek Itla, 38, Żuradzka 3

Tuchmajer Fajgla, 72, Rynek 30

Ungier Moszek Jakób, 36, Daszyńskiego 40

Ungier Abram, 6, Daszyńskiego 40

Ungier Lejbuś Gecel, 52, 3 Maja 1

Ungier Chana, 50, 3 Maja 1

Ungier Fajgla Rachla, 24, 3 Maja 1

Ungier Abram Mordka, 21, 3 Maja 1

Ungier Alta, 14, 3 Maja 1

Ungier Icek Majer, 14, 3 Maja 1

Unger Minka, 67

Unger Zelik Dawid, 62, Bożniczna 16

Unger Hana Małka, 52, Górnicza 24

Unger Nuchim, 34, Bożniczna 16

Unger Abram, 30, Górnicza 24

Unger Izrael, 12, Górnicza 24

Ungier Szlama, 62

Ungier Szeindla, 60

Unger (m)

Unger Szentzer (k)

Vogel Fajgla, 49

Vogel Rena, 12

Vogel Josef, 10

Wajcman Lajb, 50

Wajcman Chil, 48, Daszyńskiego 16

Wajcman Estera, 47, Daszyńskiego 16

Wajcman Lejb Aron, 20, Daszyńskiego 16

Wajcman Izrael Icek, 12, Daszyńskiego 16

Wajcman Kałma Zysl, 10, Daszyńskiego 16

Wajcman Hersz Mendel, 6, Buchowieckiego 3

Wajcman Mordka Lejbuś, 74, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Wajcman Alta, 72, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Wajcman Icek Uszer, 38, 3 Maja 41

Wajcman Laja-Rojza, 31, Pl. Marszałka Piłsudskiego 22

Wajcman Moszek, 63, Żuradzka 5

Wajcman Małka Chaja, 57, Żuradzka 5

Wajcman Chinda, 37, Żuradzka 5

Wajcman Pesla, 29, Żuradzka 5

Wajcman Sura, 27, Żuradzka 5

Wajcman Ruchla, 24, Żuradzka 5

Wajcman Dawid, 23, Żuradzka 5

Wajcman Tauba, 67, Szpitalna 40b

Wajcman Rachmil Izraïl, 29, Krakowska 16
Weizman Roza, 22

Wajcman Estera, 35, Poczтовая 12

Wajcman Abram Lejzor, 52, 3 Maja 3
Wajcman Laja Hinda, 21, 3 Maja 3
Wajcman Tobiasz - Icek, 17, 3 Maja 3

Wajcman Aron – Chaskiel, 31, 3 Maja 9
Wajcman Rywka, 30, 3 Maja 9
Wajcman Ruta, 2, 3 Maja 9

Wajcman Gitla, 36, 3 Maja 9
Wajcman Icek, 7, 3 Maja 9
Wajcman Berek, 2, 3 Maja 9

Weitzman Feigele

Weitzman Lea

Weitzman Brandel

Wajcman Natan, 51

Wajnbaum Israel, 45

Wajnblum Abram Szyja, 51, 3 Maja 7
Wajnblum Estera, 51, 3 Maja 7
Wajnblum Chana Fajgla, 26, 3 Maja 7
Wajnblum Amniel, 22, 3 Maja 7
Wajnblum Rojza, 19, 3 Maja 7
Wajnblum Jakób Jakow, 13, 3 Maja 7
Wajnblum Mirla, 10, 3 Maja 7

Weingarten Pesia, 44

Weingarten Feidel
Weingarten Ester

Wajnryb, 29

Wajnsztok Herszlik, 54, Cegielniana 11
Wajnsztok Symcha, 50, Cegielniana 11
Wajnsztok Chana, 27, Cegielniana 11
Wajnsztok Wólf Kałma, 25, Cegielniana 11
Wajnsztok Cyrla, 23, Cegielniana 11
Wajnsztok Icek Moszek, 20, Cegielniana 11
Wajnsztok Szaja, 12, Cegielniana 11

Wajnsztok Sura Rywka, 48, Żuradzka 19
Wajnsztok Fajgla, 10, Żuradzka 19

Wajnsztok Lewek, 42, Wolbromska 1
Wajnsztok Bluma, 50, Wolbromska 1
Wajnsztok Rubin, 18, Wolbromska 1
Wajnsztok Gitla, 13, Wolbromska 1
Wajnsztok Rachela, 10, Wolbromska 1
Wajnsztok Izrael, 7, Wolbromska 1

Wajsberg Chana, 26
Wajsberg Lajb, 3

Wajselfisz Kielman, 58, Daszyńskiego 24
Wajselfisz Chawa, 57, Daszyńskiego 24
Wajselfisz Josef, 34, Daszyńskiego 24
Wajselfisz Chaim Zelik, 31, Daszyńskiego 24

Wajsman Liba, 72

Wajsman Wolf, 42
Wajsman Ester, 39

Weisman Ichak, 46
Weisman Estera, 44
Weisman Mordka Mendel, 24
Weisman Abraham - Wolf, 18

Waksberg Simcha Benjamin, 47
Waksberg Chana, 47

Wald Basia, 73
Wald Brucha, 43

Waldman Mendl, 23

Waltman Abram, 42, Żuradzka 3
Waltman Gitla, 53, Żuradzka 3
Waltman Estera, 15, Żuradzka 3
Waltman Berek, 11, Żuradzka 3
Waltman Małka
Waltman Mendel

Waltman Jakób Perec, 52, Żuradzka 3
Waltman Chaja Bajla, 50, Żuradzka 3
Waltman Lejbuś, 25, Żuradzka 3
Waltman Tauba, 23, Żuradzka 3
Waltman Abram Mendel, 21, Żuradzka 3
Waltman Brajna, 14, Żuradzka 3

Waltman Lejbuś, 53, Żuradzka 3
Waltman Ruchla, 50, Żuradzka 3
Waltman Jankiel, 28, Żuradzka 3
Waltman Majer, 17, Żuradzka 3
Waltman Dawid, 17, Żuradzka 3
Waltman Icek Mendel, 14, Żuradzka 3

Waltman Meier

Waltman Berisz

Waltman Dawid

Waltman Herszel, 45, Żuradzka 3
Waltman Małka, 43, Żuradzka 3
Waltman Berek, 10, Żuradzka 3

Waltman Moszek Machel, 48, Żuradzka 3
Waltman Chendel Bina, 46, Żuradzka 3
Waltman Chaim Lejzor, 21, Żuradzka 3
Waltman Majer, 17, Żuradzka 3
Waltman Berek, 11, Żuradzka 3

Wantar Mosiek, 50, Górnica 24
Wantar Hinda
Wantar Josek, 15, Górnica 24
Wantar Judka, 11, Górnica 24

Wargon Szajndla, 40
Wargon Lea, 33

Wargon Hinda, 12
Wargon Sura, 11
Wargon Szmul, 10
Wargon Josek, 7

Warszawski Juma, 43, Pocztowa 2
Warszawska Chaja Mirla, 52, Pocztowa 2
Warszawski Mojżesz, 15, Pocztowa 2
Warszawska Bajla Ruchla, 13, Pocztowa 2

Warszawski Jankiel, 32, Chorzów
Warszawska Hindele, 31, Chorzów
Warszawska Fela, 10, Chorzów
Warszawski Elisza, 6, Chorzów

Warzecha Marjem, 46, Górnica 28
Warzecha Chaja, 38, 3 Maja 5

Wdowiński Szmul, 56, 3 Maja 16
Wdowiński Laja, 3 Maja 16
Wdowiński Chana - Mindla, 3 Maja 16
Wdowiński Pinkus, 3 Maja 16

Weinstein Mira, Katowice

Weinstein Chana, 49

Wajs Abram, 36, Górnica 26
Wajs Chaja Rejla, 35, Górnica 26
Wajs Szlama, 20, Górnica 26
Wajs Małka Totca, 16, Górnica 26
Wajs Szyja, 13, Górnica 26

Wajsblat Chemja, 56, Górnica 18
Wajsblat Rajzla, 52, Górnica 18
Wajsblat Szmul Majer, 27, Górnica 18
Wajsblat Fajgla, 24, Górnica 18
Wajsblat Rywka, 15, Górnica 18
Wajsblat Mirla, 13, Górnica 18

Wajcenberg Manys, 46, Górnica 32
Wajcenberg Małka, Górnica 32
Wajcenberg Laja, Górnica 32
Wajcenberg Chaja Ruchla, Górnica 32

Wajcenberg Pesla, Górnica 32

Weksberg Alfred, 56, Chorzów

Weksberg Rosa, 56, Chorzów

Weksberg Anni, 27, Chorzów

Weksberg Willi, 19, Chorzów

Waksberg Reuwen

Weksberg Szprynca, 73, Bożniczna 4

Weksberg Icze, 41

Waksberg Towa Chaja

Weksberg Gotda, 41, 3 Maja 26

Weksberg Chil Jakub, 16, 3 Maja 26

Weksberg Chaim, 14, 3 Maja 26

Weksberg Pinkus, 11, 3 Maja 26

Weksberg Beniamin, 8, 3 Maja 26

Welcman Pinkus, 52, Wolbromska 2

Welcman Sura, 58, Wolbromska 2

Welner Atter - Chaim, 47, 3 Maja 16

Welner Tauba, 43, 3 Maja 16

Wenchadłowska Rywka, 73

Werdygier Symcha, 68, Pl. Marszałka Piłsudskiego 31

Werdygier Margula, Pl. Marszałka Piłsudskiego 31
wraz z dziećmi

Wigdorowicz Zajnwel, 57, Bruckdorf k. Halle (Niemcy)

Wigdorowicz Brindel, 57, Bruckdorf k. Halle (Niemcy)

Wigdorowicz Moszek, 13

Wigdorowicz Żenwł, 48

Wilhelm Golda

Wilhelm Machel, 41, Bożniczna 11

Wilhelm Sura, 39, Bożniczna 11

Wilhelm (k)

Wilman Josek, 51, Żuradzka 2

Wilman Tauba, 52, Żuradzka 2

Wilman Lajb, 22, Żuradzka 2

Wilman Dawid, 21, Żuradzka 2

Wilman Rubin, 18, Żuradzka 2

Wilman Fajgla, 12, Żuradzka 2

Wilman Arie

Wilman Awraham Cwi

Wilman Ester

Wilman Szlama Arie

Wilman Jeta

Wilman Szaia

Wilman Tauba

Włoszczowski Martha, 39

Włoszczowski Heniek, 15

Włoszczowski Cylla, 12

Włoszczowski Max, 10

Wolf Dora, 46

Zajac Melech Mendel

Zajac Chanale

Zajac Sara

Zajac Brindel

Zajac Laiila

Zajac Hendile

Zajac Chawa

Zajdweber Chana, 57

Zelmanowicz Hinda, 63

Zelinger Frimeta, 30, Augustiańska 27

Zelinger (k)

Zelinger Abram, 68, Pocztowa 4

Zelinger Fajgla, 63, Pocztowa 4

Zelinger Gitla, 33, Pocztowa 4

Zelinger Estera, 31, Pocztowa 4

Zelinger Szlama, 75, 3 Maja 3

Zelinger Gitla, 70, 3 Maja 3

Zelinger Dawid, 49, 3 Maja 3

Zelinger Sura, 45, 3 Maja 3
Zelinger Pesla, 37, Bożniczna 21
Zelinger Entla, 35, 3 Maja 3
Zelinger Marjem Rojza, 31, 3 Maja 3
Zelinger Chana
Zelinger Zysl
Zelinger Chaim Reuwen

Zelinger Jankiel, 55, Górnica 24/26
Zelinger Mindla, 55, Górnica 24/26

Zalinger Ester, 52

Zilberberg Ewa (Chawa), 16

Zilberfreund Cwi, 62

Zilberszac Szmul Izra'it, 50, Górnica 4
Zilberszac Masia, 61, Górnica 4
Zylberszac Icek, 39, Pl. Marszałka Piłsudskiego 31
Zylberszac Froim, 33, Rynek 31
Zylberszac Kałma, 27, Rynek 31
Zylberszac Nachma, 26, Górnica 4
Zilberszac Jankiel, 24, Górnica 4

Zilbersztajn Abram, 56, Mickiewicza 4
Zilbersztajn Idesa, 44, Mickiewicza 4
Zilbersztajn Sura, 23, Mickiewicza 4
Zilbersztajn Cyrla, 19, Mickiewicza 4
Zilbersztajn Rachela, 15, Mickiewicza 4
Zilbersztajn Mordka Wolf, 5, Mickiewicza 4

Zilbersztein Mosze
Zilbersztein Miriam

Singer Pinchas, 41

Zyngier Lejbuś, 59, Krzywa 8
Zyngier Sura Gitla, 60, Krzywa 8
Zinger Towa
Zinger Zelda
Zyngier Małka, 30, Krzywa 8
Zyngier (Zynger) Mordka Hersz, 28, Krzywa 8

Zinger Leibel

Zinger Mosze Jechiel
Zinger Szeindka
Zinger Towa

Żmidek Fajgla, 31, Parczewska 3
Żmidek Małka, 6, Parczewska 3
Żmidek Estera Chwula, 3, Parczewska 3

Zonabend Izrael Icek, 26, Mickiewicza 6
Zonabend Chana Tolcha, 24
Zonabend Szaja - Fajwel, 4, Mickiewicza 6
Zonabend Abram, 2, Mickiewicza 6

Zylbergeier Lewek, 35
Zylbergeier Hinda, 40

Zilbersztajn Berek, 58, Krzywa 4
Zylbersztajn Chaja, 58, Krzywa 4
Zilbersztajn Arje Dawid, 35, Krzywa 4
Zilbersztajn Towia, 31, Krzywa 4
Zilbersztajn Wulf Zajwel, 28, Krzywa 4
Zilbersztajn Szulim, 26, Krzywa 4
Zilbersztajn Rywka, 20, Krzywa 4
Zilbersztajn Moszek Hersz, 18, Krzywa 4
Zilbersztajn Zysman, 16, Krzywa 4
Zilbersztein (k)

Zilbersztein Lea

Zylbersztajn Chil, 48, 3 Maja 12
Zylbersztajn Laja, 44, 3 Maja 12
Zylbersztajn Joaw, 19, 3 Maja 12
Zylbersztajn Jakób, 16, 3 Maja 12
Zylbersztajn Pinkus Mendel, 14, 3 Maja 12

Zyndorf Fajwel, 53, Gen. dr Buchowieckiego 6
Zyndorf Chana, 49, Gen. dr Buchowieckiego 6
Zyndorf Jehiel, 19, Gen. dr Buchowieckiego 6

Żarnowiecka Hena, 37, Rynek 21

Listę opracował Krzysztof Kocjan

Fotografie

Likwidacja przez Niemców olkuskiego getta i wywiezienie ludności żydowskiej na śmierć do obozu Auschwitz-Birkenau posiada rozproszoną, ale całkiem liczną dokumentację zdjęciową, która wykonana musiała być za zgodą władz okupacyjnych, gdyż żadne ze zdjęć nie sprawia wrażenia robionego z ukrycia. Zebrane tu 29 zdjęć pochodzi z różnych źródeł, a opublikowane zostały wcześniej w książce Krzysztofa Kocjana „Zagłada olkuskich Żydów” (Olkusz 2002) oraz jego artykule „Zagłada olkuskich Żydów. Suplement” (*Ilcusiana*, nr 1 (6), maj 2012, s. 201-295), gdzie wskazano ich źródła. Choć odtworzenie dokładnej ich chronologii nie jest na razie możliwe, to wraz z pozostałymi świadectwami Zagłady olkuskich Żydów stanowią one spójny dokument tamtych przerażających wydarzeń.

Mimo że kolejność zdjęć może nie odpowiadać ściśle chronologii wydarzeń pomiędzy 9 a 15 czerwca 1942 r., fotografie zostały uporządkowane według etapów nazistowskiej akcji z tego okresu. Na początku są więc zdjęcia z placu gimnazjalnego (fot. 1-7), gdzie sprowadzano wszystkich Żydów z olkuskiego getta i gdzie odbyła się selekcja, fotografia nr 8 przedstawia przeprowadzanie ludności żydowskiej z placu gimnazjalnego do miejsca uwięzienia, czyli budynku obecnego Starostwa Powiatowego, fot. 9-23 dokumentują trasę, którą prowadzono Żydów na dworzec kolejowy, ostatnia zaś grupa zdjęć (fot. 24-29) została wykonana na dworcu kolejowym. Archiwalnym fotografiom towarzyszą współczesne zdjęcia tych samych miejsc. Ich lokalizacja jest zaznaczona na planie Olkusza znajdującym się na okładce.

Liquidation of the Olkusz ghetto by Germans and the deportation of the Jewish population to death in the Auschwitz-Birkenau camp has dispersed, but quite a large photographic documentation, which must be made with the approval of the occupation authorities, as none of the pictures does not look as taken from hiding. 29 images collected here from different sources have been published previously in the book of Krzysztof Kocjan “Zagłada olkuskich Żydów” (The Destruction of Olkusz Jews) (Olkusz 2002) and his article “Zagłada olkuskich Żydów. Suplement” (The Destruction of Olkusz Jews. Supplement) (*Ilcusiana*, No. 1 (6), May 2012, pp. 201-295), which indicated their source. Although the reconstruction of their exact chronology is not yet possible, together with other testimonies of the Destruction of Olkusz Jews constitute a coherent document of those horrific events.

Despite the fact that the sequence of photos may be different from the exact chronology of events between 9-15 June 1942, the photos were organised according to the phases of Nazi action in that period. At the beginning, there are the photos from the gymnasium (grammar/secondary school) square (fot. 1-7), where all the Jews from Olkusz ghetto were taken and where the selection took place; the photo nr 8 shows conducting Jewish community from the gymnasium square to the place of imprisoning: the building of the present District Office; fot. 9-23 documents the route of conducting the Jews to the railway station; and the last group of photos (24-29) was taken at the railway station. The archival photos are accompanied by the new photos of the same places. Their location is marked on the map of Olkusz on the cover.

1

Czerwiec/June 1942

Żydowski milicjanci (ordnerzy) na placu gimnazjalnym. Po prawej stronie w tle budynek dawnego gimnazjum żeńskiego, w którym mieścił się wtedy szpital żydowski (Krankenstube).
Jewish policemen (ordners) in the gymnasium (grammar/secondary school) square. On the right, in the background the building of the former female gymnasium, which then housed the Jewish hospital (Krankenstube).

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

2

Czerwiec/June 1942

Plac gimnazjalny z budynkiem gimnazjum męskiego mieszczącym wtedy żydowską kuchnię gminną.
Gymnasium square with male gymnasium (grammar/secondary school) building accommodating then Jewish communal kitchen.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

3

Czerwiec/June 1942

Plac gimnazjalny. Widok w stronę dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego.
Gymnasium (grammar/secondary school) square. View towards today's Kazimierza Wielkiego Street.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Czerwiec/June 1942

Plac gimnazjalny. Widok w stronę dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego.
Gymnasium (grammar/secondary school) square. View towards today's Kazimierza Wielkiego Street.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

5

Czerwiec/June 1942

Plac gimnazjalny. W tle budynek gimnazjalnej sali gimnastycznej mieszczącej wtedy krawiecki szop Rosnera. Gymnasium (grammar/secondary school) square. In the background the building of the gymnasium (grammar/secondary school) gym, which then housed the Rosner's sewing workshop.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

6

Czerwiec/June 1942

Plac gimnazjalny.
Gymnasium (grammar/secondary school) square.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

7

Czerwiec/June 1942

Plac gimnazjalny. Grupa opuszczająca plac w kierunku dzisiejszej ulicy Nullo.
Gymnasium (grammar/secondary school) square. Group leaving the square in the direction of today's Nullo Street.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Czerwiec/June 1942

8

Grupa Żydów prowadzona z ulicy Górniczej ulicą Mickiewicza koło parku miejskiego w stronę nieukończonego budynku Kasy Chorych (obecnie Starostwo Powiatowe).

Group of Jews led from today's Górnicza Street by today's Mickiewicza Street near the city park towards the building of Health Fund under construction (now District Office).

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

9

Czerwiec/June 1942

Żydzi wyprowadzani z placu przed budynkiem Kasy Chorych (obecnie Starostwo Powiatowe).
Jews led out of the square in front of the building of Health Fund (now District Office).

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

10

Czerwiec/June 1942

Te same osoby uformowane w grupę. Z prawej budynek miejskiej elektrowni, z lewej w tle budynek Kasy Chorych (obecnie Starostwo Powiatowe).

The same persons formed into a group. On the right, the building of the city power plant, on the left the building of the Health Fund (now District Office).

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

Ta sama grupa Żydów. W tle nieistniejący dziś budynek miejskiej elektrowni.
The same group of Jews. In the background, the non-existent today building of the city power plant.

Czerwiec/June 1942

Inna grupa Żydów na tle budynku miejskiej elektrowni.
The other group of Jews against the building of the city power plant.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

13

Czerwiec/June 1942

Żydzi prowadzeni ulicą Szpitalną z budynku Kasy Chorych na wysokośći skrzyżowania z ulicą Żuradzką.
Jews led by the today's Szpitalna Street from the building of Health Fund at the height of the intersection with the today's Żuradzka Street.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Czerwiec/June 1942

Żydzi prowadzeni ulicą Kościuszki z ulicy Szpitalnej na wysokości skrzyżowania z ulicami Krakowską/Kazimierza Wielkiego.

Jews led by the today's Kościuszki Street from the today's Szpitalna Street at the height of the intersection with the today's Krakowska/Kazimierza Wielkiego Streets.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

15

Czerwiec/June 1942

Grupa Żydów na dzisiejszej ulicy Nullo prowadzonych w stronę dworca kolejowego. W tle po lewej budynek męskiego gimnazjum, za nim budynek na rogu dzisiejszych ulic Nullo i Bylicy.
Group of Jews on today's Nullo Street led in the direction of the railway station. In the background on the left the male gymnasium (grammar/secondary school) building, behind the building on the corner of today's Nullo and Bylicy Streets.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

16

Czerwiec/June 1942

Grupa Żydów prowadzonych w stronę dworca kolejowego na dzisiejszej ulicy Nullo na wysokości budynku nr 25.
Group of Jews led in the direction of the railway station on today's Nullo Street at the height of the building no. 25.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

17

Czerwiec/June 1942

Grupa Żydów prowadzonych w stronę dworca kolejowego na dzisiejszej ulicy Nullo na wysokości budynku nr 27.
Group of Jews led in the direction of the railway station on today's Nullo Street at the height of the building no. 27.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Czerwiec/June 1942

Ta sama grupa Żydów prowadzonych w stronę dworca kolejowego na dzisiejszej ulicy Nullo. W tle budynki nr 25 i nr 27.

The same group of Jews led in the direction of the railway station on today's Nullo Street at the height of the buildings nos. 25 and 27.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

19

Czerwiec/June 1942

Grupa Żydów prowadzonych w stronę dworca kolejowego na dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego na wysokości budynków nr 29-41.

Group of Jews led in the direction of the railway station on today's Kazimierza Wielkiego Street at the height of the buildings nos. 29-41.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Grupa Żydów prowadzonych w stronę dworca kolejowego na dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego na wysokości budynku nr 41. Zdjęcie zrobione z balkonu budynku nr 44.

Group of Jews led in the direction of the railway station on today's Kazimierza Wielkiego Street at the height of the building no. 41. The photo taken from the balcony of the building no. 44.

21

Czerwiec/June 1942

Grupa Żydów prowadzonych w stronę dworca kolejowego na dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego na wysokości budynku nr 41. Zdjęcie zrobione z tego samego balkonu budynku nr 44.

Group of Jews led in the direction of the railway station on today's Kazimierza Wielkiego Street at the height of the building no. 41. The photo taken from the balcony of the building no. 44.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Czerwiec/June 1942

Grupa Żydów prowadzonych w stronę dworca kolejowego na dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego na wysokości budynku nr 66.

Group of Jews led in the direction of the railway station on today's Kazimierza Wielkiego Street at the height of the building no. 66.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

23

Czerwiec/June 1942

Plac przy stacji kolejowej.
Square at the railway station.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Czerwiec/June 1942

Olkuszcy Żydzi oczekujący na placu przy stacji kolejowej. W oddali budynek przy dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego nr 61a.

The Olkusz Jews waiting in the square at the railway station. In the distance, the building at today's Kazimierza Wielkiego Street, no. 61a.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

25

Czerwiec/June 1942

Olkuscy Żydzi oczekujący na placu przy stacji kolejowej. Na pierwszym planie żydowscy milicjanci (ordnerzy). W oddali budynek przy dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego nr 80.

The Olkusz Jews waiting in the square at the railway station. In the foreground Jewish policemen (ordners). In the distance, the building at today's Kazimierza Wielkiego Street no. 80.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Czerwiec/June 1942

Olkuscy Żydzi oczekujący na pociąg na peronie olkuskiej stacji kolejowej.
The Olkusz Jews waiting for a train on the platform of the Olkusz railway station.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

27

Czerwiec/June 1942

Olkuscy Żydzi wsiadający do pociągu na peronie olkuskiej stacji kolejowej.
The Olkusz Jews getting on a train on the platform of the Olkusz railway station.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

28

Czerwiec/June 1942

Olkuscy Żydzi wsiadający do pociągu na peronie olkuskiej stacji kolejowej.
The Olkusz Jews getting on a train on the platform of the Olkusz railway station.

fot. Janusz Mucha

Kwiecień/April 2016

29

Czerwiec/June 1942

Odjazd pociągu z olkuskimi Żydami z peronu olkuskiej stacji kolejowej.
Train departure of the Olkusz Jews from the platform of the Olkusz railway station.

Kwiecień/April 2016

fot. Janusz Mucha

Dodatek:

kilka miejsc związanych z historią żydowskiej społeczności Olkusza

Suplement: some places connected with history of Jewish community in Olkusz

Cmentarze

Cmentarz żydowski na przedmieściu sławkowskim powstał w II połowie XVI wieku. Służył społeczności żydowskiej Olkusza aż do pierwszych lat XX wieku, kiedy to założono na Piaskach nowy cmentarz żydowski. Podczas okupacji Niemcy wykorzystali macewy ze starego cmentarza do utwardzenia placu i budowy ogrodzenia przy gimnazjum na ul. Piłsudskiego, a także wyłożyli nimi zbiornik przeciwpożarowy na Pomorzanach. Przez teren cmentarza został również wykopany głęboki rów przeciwczołgowy.

W dziesięcioleciach powojennych cmentarz był systematycznie dewastowany, a część jego terenu zabudowana; na pocz. XXI wieku trudno było nawet rozpoznać, że jest to cmentarz.

Większość z grupy ok. 40 nagrobków widocznych obecnie od strony ul. Kolorowej są to macewy ze starego cmentarza żydowskiego użyte podczas II wojny światowej do pokrycia kanału wodnego. Nagrobki te zostały odzyskane podczas prac remontowo-budowlanych na Pomorzanach w 2006 r. i ustawione w sposób przypadkowy w pięciu rzędach na powierzchni cmentarza.

Cemeteries

A Jewish cemetery on the suburb by the road to Sławków was founded in the second half of the 16th century. It served Jewish community of Olkusz till the early years of the 20th century, when a new cemetery was established at Piaski. During the occupation Germans used matzevas from the old cemetery to pave a square and to build a fence around the grammar school by Piłsudski Street and they also laid the matzevas in a water reservoir for fire fighting at Pomorzan. Through the cemetery a deep anti-tank ditch was dug.

After the WWII the cemetery was constantly devastated and a part of it had been built-up; at the beginning of the 21st century it was even difficult to recognise that it was a cemetery.

Main part of about 40 tombstones visible from Kolorowa Street these are matzevas from the old Jewish cemetery used in the WWII to cover a water canal. The tombstones were recovered during renovation and construction work at Pomorzan in 2006 and placed randomly in five rows on the cemetery surface.

Na żydowskim cmentarzu w Olkuszu przed II wojną światową.
On the Jewish cemetery in Olkusz before the World War II.

A

fot. Janusz Mucha

Stary cmentarz żydowski/ Old Jewish Cemetery.

B

fot. Janusz Mucha

Nowy cmentarz żydowski/ New Jewish Cemetery.

Synagoga

Wiadomość o budowie w Olkuszu okazałej synagogi pochodzi z 1584 roku. Synagoga przylegała do murów obronnych miasta, a do jej budowy wykorzystano jedną z baszt. Została zburzona w 1956 roku.

Synagogue

Information about building in Olkusz a splendid synagogue comes from 1584. The synagogue touched the fortified walls of the town, and one of the flanking tower was used to build it. It was destroyed in 1956.

Widok olkuskiej synagogi po II wojnie światowej. The view of Olkusz synagogue after the World War II.

To samo miejsce obecnie. The same place nowadays.

fot. Janusz Mucha

Mykwa (łaźnia żydowska)

Ulica Kościuszki na pocztówce z 1968 roku. W głębi unikalny widok budynku olkuskiej mykwy (z okrągłym okienkiem). Po wojnie budynek ten był użytkowany przez spółdzielnię stolarską „Start”. Wyburzono go ok. 1970 roku.

Mikvah (Jewish bathhouse)

Kościuszki Street in a postcard from 1968. In the background - a unique view of the Olkusz mikvah (with a round window). After the war this building was used by carpentry cooperative 'Start'. It was pulled down about 1970.

D

fol. Janusz Mucha

Krwawa Środa i Hagerman

31 lipca 1940 roku prawie wszyscy mieszkający w Olkuszu mężczyźni w wieku 15-55 lat byli maltretowani przez hitlerowców w ramach akcji odwetowej za zastrzelenie dwa tygodnie wcześniej niemieckiego policjanta. Szczególnie znęcano się nad miejscowymi Żydami. Wykonane w tym dniu na olkuskim rynku zdjęcie torturowanego Mosze Hagermana (był on nauczycielem Talmud Tory w olkuskiej gminie żydowskiej) na tle niemieckich policjantów to jedno z najbardziej znanych na świecie zdjęć z okresu Holokaustu. Przez wiele lat zdjęcie to – powiększone tak, że postaci były zbliżone do naturalnych rozmiarów – znajdowało się przy wejściu, niejako witało każdego wchodzącego na ekspozycję Instytutu Jad Waszem w Jerozolimie. Co ciekawe, przez ponad 60 lat nie było ono w ogóle prezentowane w Olkuszu, mimo kilku publikacji nt. Krwawej Środy i corocznych uroczystości upamiętniających jej rocznicę.

Bloody Wednesday and Hagerman

On 31st July 1940 almost all male inhabitants of Olkusz at the age of 15-55 were abused by Nazi. The action served as retaliation for the shooting down a German police officer two weeks earlier. Especially they tormented local Jews. A photo of tortured Mosze Hagerman (Talmud Tora teacher in the Jewish community) standing with German soldiers in the background was taken on that day at the Olkusz market square, and it is a worldwide known photograph of Holocaust. For many years this photo – magnified to almost natural size of people – was placed at the entrance to Yad Vashem in Jerusalem. Curiously enough, for over 60 years it wasn't presented in Olkusz at all, in spite of several publications about Bloody Wednesday and annual celebrations commemorating it.

fot. Janusz Mucha

Miejsce egzekucji z 2 marca 1942 r.

Kasztanowce przy ul. Kościuszki (na terenie byłego klasztoru augustiańskiego), na których Niemcy powiesili w publicznej egzekucji 3 olkuskich Żydów.

W drugiej połowie lutego 1942 roku zostali zatrzymani przy drodze na Chrzanów Jakób Mordka Glajtman, Moszek Hersz Macner i Chaim Pinkus. Po znalezieniu przy nich kilku kilogramów wędlin, aresztowano ich i oskarżono o handel. 26 lutego 1942 trafili do KL Auschwitz (obok ich zdjęcia obozowe). 2 marca 1942 r. w przeddzień żydowskiego święta Purim (Taanit Ester) zostali przywiezieni do Olsza i straceni w publicznej egzekucji.

The place of execution on 2nd March 1942

Chestnuts by Kościuszki Street (on the area of a former Augustinian cloister) on which Germans hanged three Olkusz Jews during a public execution.

In the second half of February, 1942 Jakób Mordka Glajtman, Moszek Hersz Macner i Chaim Pinkus were stopped on the road to Chrzanów. After having found several kilograms of cold meats on them, they were arrested and accused of trading. On 26th February 1942 they were sent to KL Auschwitz (see their camp photos). On 2nd March 1942, the day before Purim (Taanit Ester), they were transported to Olsza and publicly executed.

for. Janusz Mucha

F

Chaim Pinkus, ur. w 1910

Moszek Hersz Macner, ur. w 1902

Jakób Mordka Glajtman, ur. w 1922

Gimnazjum żeńskie

Dom Juliana Wojaczka był pierwszą siedzibą założonego w 1913 roku gimnazjum męskiego w Olszynie, które funkcjonowało w nim do wybuchu I wojny światowej – wydana w 1914 r. pocztówka przedstawia ówczesny wygląd południowej (góra) i północnej (dół) elewacji budynku. W latach 1917-1939 w budynku tym mieściło się gimnazjum żeńskie. Podczas okupacji hitlerowskiej, kiedy budynek znalazł się na granicy getta, na jego parterze urządzono prowizoryczny szpital dla Żydów. Po 1945 r. w gmachu (z dobudowanym piętrem pod koniec XX wieku) funkcjonowały różne szkoły zawodowe.

Grammar/Secondary School for girls

Julian Wojaczek's house was the first lodging of founded in 1913 male grammar/secondary school in Olszyna, which existed

there until the outbreak of WWI – a postcard released in 1914 shows the view of southern (top) and northern (bottom) elevation of the building. Between 1917-1939 a female grammar/secondary school was placed in the building. During the Nazi occupation, when it turned out that the building was located on the boundary of the ghetto, on its ground floor a provisory hospital for Jews was organised. After 1945 the next floor was built and different vocational schools were placed in the edifice.

G

fot. Janusz Mucha

Gimnazjum męskie

W stojącym przy ówczesnej ul. Augustańskiej (obecnie ul. Nullo) domu, który latem 1916 r. został odkupiony od Błauta, miało swą siedzibę gimnazjum męskie od jesieni 1916 aż do wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji niemieckiej w budynku gimnazjum funkcjonowała żydowska kuchnia gminna. Od 10 czerwca 1942 roku plac przed gimnazjum był miejscem gromadzenia, a następnie selekcji wszystkich Żydów z likwidowanego olkuskiego getta. Kilkuśset tych, których przeznaczono do obozów pracy, zamknięto po selekcji w salach gimnazjum, skąd po kilku dniach zostali samochodami wywiezieni do Sosnowca i dalej.

Po wojnie budynek służył znów celom edukacyjnym (działało w nim m.in. gimnazjum handlowe, technikum handlowe, liceum ekonomiczne). Kilka lat temu został przez władze powiatu sprzedany.

Grammar/Secondary school for boys

From the autumn 2016 to the outbreak of WWII a male grammar/secondary school was situated in a house (which in summer 2016 had been bought from Mr Błaut) in former Augustańska Street (now Nullo Street). During the German occupation in the building there was Jewish communal kitchen. From 10th June 1942 a square in front of the school was a place of gathering and next selection of all Jews from liquidating Olkusz ghetto. Several hundred of people chosen to labour camps were after the selection locked in classrooms and from there after a few days they were taken in cars to Sosnowiec and further.

After WWII the building was still used for educational purposes (there were e.g.: economic secondary school). A few years ago District authorities sold it.

fot. Janusz Mucha

H

Spis treści

(Contents)

Od autora opracowania	3
Z historii olkuskiego Marszu Pamięci <i>(From the history of the March)</i>	5
Mój prywatny marsz	5
Szkoda, panie Hagierman	17
Marsz w oczach uczestników <i>(The March in the eyes of its participants)</i>	26
<i>Avi Applestein</i> March of 2011/ Marsz w 2011 roku	26
<i>Bogdan Białek</i> Ten smutek zapamiętam	28
<i>Olgerd Dziechciarz</i> Dojmujące wrażenie pustki	29
<i>Łukasz Jarosz</i> Soma	31
<i>Jonathan Ornstein</i> Przerwane milczenie	31
<i>Janusz Poniewierski</i> Zachor!	32
<i>Jerzy Roś</i> Co mnie z tymi Żydami łączy?	32
<i>Yechiel Weizman</i> The march in Olkusz / Olkuski marsz	33
Recovered Names	35
Lista żydowskich ofiar niemieckiej okupacji Olkusza / List of Jewish victims of the German occupation of Olkusz	37
Fotografie / Photographs	73
Dodatek / Supplement	103
Cmentarze/Cemeteries	103
Synagoga/Synagogue	105
Mykwa (łaźnia żydowska)/Mikvah (Jewish bathhouse)	106
Krwawa Środa i Hagierman/ Bloody Wednesday & Hagierman	107
Miejsce egzekucji z 2 marca 1942 r. / The place of execution on 2nd March 1942	108
Gimnazjum żeńskie / Grammar School for girls	110
Gimnazjum męskie / Grammar School for boys	111

